

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

УДК 342.565.4(075.8)
Б 83

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів (протокол № 6 від 27 липня 2022 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
(протокол № 6 від 16 лютого 2022 року)*

Рецензенти:

- Іншин Микола Іванович** – доктор юридичних наук, професор, за-
служений юрист України, академік Національної ака-
демії правових наук України;
- Соболь Євген Юрійович** – доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України;
- Сербин Руслан Андрійович** – доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України.

Боровик А. В.

- Б 83** **Адміністративне судочинство як форма реалізації судової**
влади: організаційно-правовий аспект: навч. посіб./А. В. Боровик,
Д. Є. Махаринець, О. Ю. Дрозд та ін.; за заг. ред. канд. юрид.
наук, доц. А. В. Боровика. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2022.
260 с.

ISBN 978-966-992-727-9

Викладений у навчальному посібнику матеріал присвячений дослідженню організаційно-правових аспектів адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади. З'ясовано сутність та правову природу адміністративного судочинства, визначено зміст та межі юрисдикційної діяльності, виділено ознаки, що сприяють розмежуванню адміністративного судочинства та інших форм судочинства, схарактеризовано предмет та засади відправлення правосуддя адміністративними судами під час розгляду публічно-правових спорів. Відображено напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання адміністративного судочинства.

Зазначене видання розраховано на науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичного та гуманітарного профілю, працівників правоохоронних органів, адвокатів та суддів.

УДК 342.565.4(075.8)

- © Боровик А. В., Махаринець Д. Є., Дрозд О. Ю., Дем'янчук В. А., Дерев'янко Н. З., Томчук А. В., 2022
- © Боровик А. В. (обкладинка), 2022
- © Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка

ISBN 978-966-992-727-9

doi.org/10.5281/zenodo.6937351 Степана Дем'янчука, 2022

Зміст

Передмова	4
Розділ 1. Загальна характеристика адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади	6
1.1. Правова природа адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади	6
1.2. Сутність і предмет юрисдикційної діяльності адміністративних судів	31
1.3. Принципи та правові засади адміністративного судочинства	55
<i>Контрольні запитання та завдання.....</i>	<i>90</i>
Розділ 2. Організація адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади	92
2.1. Система та структурна побудова адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади	92
2.2. Кадрове забезпечення адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади	115
2.3. Організаційне забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади	138
2.4. Інформаційне забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади	157
<i>Контрольні завдання.....</i>	<i>177</i>
Розділ 3. Пріоритетні напрями реформування адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади	179
3.1. Стан контролю та оцінювання ефективності реалізації адміністративного судочинства в сучасних умовах	179
3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації здійснення адміністративного судочинства	201
<i>Контрольні запитання та завдання.....</i>	<i>224</i>
Висновки	226
Список використаних джерел	233

Передмова

Рухаючись шляхом євроінтеграції, Україна здійснює державотворення та розбудову громадянського суспільства на основі концепції людиноцентризму, запроваджуючи сучасні підходи в питаннях визначення ролі держави та її органів у житті людини. Одним з напрямів реформ обрано сферу забезпечення прав людини та громадянина, створення умов для здійснення захисту цих прав у разі їх порушення чи посягання на них, як того вимагають принципи та норми Загальної декларації прав людини. Особливого значення в цьому контексті набуває створення умов, що гарантують забезпечення громадянам їхніх суб'єктивних прав у відносинах з органами публічної адміністрації. Такі відносини характеризуються наявністю управляючого та підлеглого суб'єктів. Формою реалізації права на захист від протиправних дій та рішень органів державної влади слугує адміністративна юстиція, забезпечуючи утвердження правопорядку у сфері публічного адміністрування.

Саме адміністративні суди покликані забезпечити захист від посягань та поновлення в разі порушень прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у відносинах публічно-правового характеру. Тож від ступеня організованості процедури функціонування адміністративних судів, належного здійснення ними судочинства як форми відправлення правосуддя, залежить ефективність їхньої діяльності, рівень захищеності прав особи та демократичності суспільства.

Упродовж останніх років у межах проведення судової реформи, питання функціонування та відправлення правосуддя адміністративними судами набуло дискусійності в наукових і практичних колах. Виконання цих завдань має на меті визначення організаційно-правових засад реалізації судової влади у формі адміністративного судочинства, що забезпечить прийняття законних та справедливих актів правосуддя у спорах публічно-правового характеру, одним з учасників яких є суб'єкт владних повноважень.

Це актуалізує подальші теоретико-правові дослідження з метою визначення ознак, що розкривають і характеризують сутність юрисдикційної діяльності адміністративних судів в умовах формування правового суспільства, принципів та правових засад адміністративного судочинства, які забезпечать дотримання законності у сфері публічного адміністрування, вирішення низки практичних питань правозастосування у сфері адміністративного судочинства.

Важливим аргументом, який свідчить про актуальність дослідження, є те, що реалізація завдань судової та адміністративної реформ потребує ґрунтовних наукових пошуків щодо організаційних засад адміністративного судочинства, як форми реалізації судової влади, для здійснення подальшого правотворення та впорядкування відносин у цій сфері.

Розділ 1

Загальна характеристика адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади

1.1. Правова природа адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади

Конституція України, як Основний Закон держави, визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, у зв'язку з чим, головним обов'язком держави називає утвердження і забезпечення прав і свобод людини¹. Захист гарантованих їй прав, свобод та інтересів виступає першочерговою задачею органів державної влади. Проте, як свідчить практика, іноді інтереси та права особи порушуються саме органами публічної адміністрації та їх посадовими особами.

В сучасних реаліях державотворення рівень цивілізованості та демократизму суспільства визначається завдяки стану забезпеченості та можливості реалізації захисту прав і свобод людини. Для протидії сваволі представників державного апарату, з метою реалізації принципів правової держави

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

та забезпечення належного захисту невіддільних суб'єктів від протиправних дій та рішень публічної адміністрації, запроваджено інститут адміністративного судочинства. З моменту заснування адміністративної юстиції і до теперішнього часу тривають реформаційні процеси у сфері адміністративного судочинства, долаються недосконалості діяльності судів, які виявляються в результаті наукових пошуків та практичної діяльності, усуваються прогалини чинного законодавства. Подолання означених негативних аспектів функціонування адміністративних судів має на меті підвищення рівня верховенства права, законності та рівня довіри суспільства до судової гілки влади, шляхом скасування незаконних рішень публічної адміністрації, визнання протиправними дій або бездіяльності її посадових осіб.

Право на доступ до правосуддя, з метою захисту прав і свобод, та справедливий судовий розгляд являється однією з характеризуючих ознак правової держави, реалізація якої, шляхом застосування норми ст. 55 Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, забезпечує особі право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб¹, діяльність яких обмежується їх функціями, повноваженнями та регламентується нормами Конституції та законів України.

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

Сприятиме цьому вироблення стратегії реформування адміністративного судочинства, обрання напрямків її реалізації, що в свою чергу неможливо належним чином здійснити без напрацювання науково-обґрунтованого розуміння правової природи адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади.

Така правова категорія як форма реалізації судової влади, її сутність та шляхи удосконалення, виступали предметом досліджень в працях В. Б. Авер'янова, В. М. Бевзенка, В. В. Галунька, І. П. Голосніченка, С. В. Ківалова, А. Т. Комзюка, А. Ю. Осадчого, Ю. С. Педька, А. О. Селіванова, М. М. Тищенко, О. Умнові та ін.

Метою дослідження є проведення вивчення науково-теоретичних поглядів, теорії адміністративного права та процесу, на питання сутності адміністративного судочинства, для подальшого визначення правової природи даної форми реалізації судової влади.

Важливим аспектом реалізації права особи на судовий захист своїх гарантованих прав, свобод та інтересів виступає можливість протистояти незаконним рішенням, дії чи бездіяльності органів публічної адміністрації засобами адміністративного судочинства.

Адміністративне судочинство основним своїм завданням має забезпечення законності у сфері публічно-правових відносин і захист прав, свобод та інтересів невідомих суб'єктів від актів, дій або бездіяльності публічної адміністрації, шляхом розв'язання публічно-правових спорів. Результатив-

ність та забезпечення належної реалізації цього завдання виступає показником рівня законності та верховенства права в державі.

Саме завдяки адміністративному судочинству забезпечується можливість захисту прав, законних інтересів громадян у сфері державного управління, реалізуються завдання суду щодо: а) визнання протиправними рішення суб'єкта владних повноважень чи окремих його положень, дій чи бездіяльності; б) скасування або визнання не чинними рішення чи окремих його положень; в) поворот виконання цього рішення чи окремих його положень із зазначенням способу його здійснення та ін.¹

Діяльність адміністративних судів, щодо розгляду і вирішення публічно-правових спорів, є одним із видів юридичного процесу, регламентованого на рівні процесуального законодавства, зі своєю структурою та рядом характеризуючих ознак. З'ясування таких ознак та структурних елементів дає можливість визначити правову природу та сутність адміністративного судочинства, як форми реалізації судової влади.

Законодавче визначення адміністративного судочинства закріплено нормою п. 5 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, згідно якої адміністративне судочинство характеризується як діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення

¹ Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 13. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-sudochinstvo.pdf>

адміністративних справ у порядку, встановленому цим Кодексом¹. Адміністративними справами, згідно цієї ж статті, є переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір². Тобто адміністративне судочинство являє собою активну діяльність судової гілки влади, в особі адміністративного суду, в питаннях відправлення правосуддя у справах за участю владного суб'єкта, щодо його функціональної діяльності.

Той факт, що судочинство сприймається та визнається як процесуальна діяльність суду, визнано в абзаці першому підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011, в якому Суд доходить висновку, що Конституція України закріпила основні засади судочинства (ч. 3 ст. 129) які є конституційними гарантіями права на судовий захист, зокрема шляхом забезпечення перевірки судових рішень в апеляційному та касаційному порядках, крім випадків, встановлених законом³.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Там само.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-11#Text>

Досліджуючи адміністративне судочинство, деякі науковці доходять висновку, що правова категорія «судочинство» є повністю ідентичною за своїм смисловим та практичним змістом із категорією «правосуддя», адже обидві вони характеризують самостійний вид державної діяльності представників судової влади щодо розгляду і вирішення правових конфліктів¹.

Тож адміністративне судочинство характеризується базисною ознакою, що виділяє його з поміж інших форм судочинства – відповідальність держави за порушення прав, свобод та інтересів своїх громадян та юридичних осіб.

Для з'ясування правової природи адміністративного судочинства важливого значення набувають передумови запровадження такої форми реалізації судової влади в Україні. Як один із історичних періодів становлення та розвитку системи адміністративних судів та адміністративного судочинства визначено момент здобуття Україною незалежності. З моменту проголошення Декларації про державний суверенітет України² та Акта проголошення незалежності України³, перед тодішню владою постала величезна кількість питань у сфері

¹ Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2007. С. 48–49.

² Декларація про державний суверенітет України. Декларація від 16.07.1990 № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (БВР)*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

³ Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України (БВР)*. 1991. № 38. Ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>

державотворення, розвитку економіки та правової системи новоутвореної держави. Одним із першочергових завдань було запровадження дієвого правового механізму охорони і захисту прав, свобод та інтересів громадян.

З огляду на це, Ю. О. Тихомиров виділяє такі основні підстави запровадження адміністративного судочинства: 1) конституційна – судова влада здійснюється шляхом конституційного, господарського, цивільного, адміністративного та кримінального судочинства; 2) законодавча – законодавець допускає створення спеціалізованих судів для розгляду та вирішення адміністративних справ¹.

Така форма судочинства як адміністративне, завжди виступала необхідним елементом і атрибутом правової, демократичної держави, яка прагне захистити інтереси та права особи, гарантувавши їх дотримання законом та запровадивши правовий механізм їх охорони і захисту від будь-яких посягань, і перш за все з боку владного суб'єкта. Адміністративне судочинство тривалий час розвивалось як інститут адміністративного права та, відповідно, адміністративної науки і набув статусу дієвого способу обмеження сваволі державного апарату в ході вчинення дій або прийняття рішень у сфері публічних правовідносин.

Визначаючи причини запровадження адміністративного судочинства в Україні І. Б. Коліушко та Р. О. Куйбіда доходять висновку про те, що до їх

¹ Тихомиров Ю. А. Курс адміністративного права и процесса: учебник. Москва: Норма. 1998. С. 51–52.

переліку варто віднести: 1) необхідність посилення гарантій захисту прав людини від свавілля з боку влади; 2) відсутність ефективної процедури судового вирішення адміністративних справ, яка б враховувала специфіку публічно-правових відносин; 3) недостатній авторитет загальних судів, що поряд з адміністративними справами розглядають і кримінальні справи, а також справи про адміністративні проступки, у яких держава виступає проти громадян; 4) прив'язаність територіальної юрисдикції судів до адміністративно-територіального устрою України, що посилює можливості впливу чиновницького апарату на суддів; 5) невелика кількість суддів-фахівців у галузі адміністративної юрисдикції; 6) зростання кількості адміністративних спорів у загальній кількості судових справ¹.

Як зазначає В. В. Решота, запровадження адміністративного судочинства зумовлене правовою природою публічно-правових спорів, де громадянину протистоїть потужний адміністративний апарат. Завдяки створенню адміністративної юстиції буде не тільки гарантовано укріплення правопорядку у сфері управлінської діяльності, а й надано можливість окремому громадянину реалізувати свої права стосовно органів державної влади шляхом оскарження їх неправомірних рішень, дій чи бездіяльності².

¹ Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України/авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. Київ: Факт, 2003. С. 19–20. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149237732.pdf>

² Решота В. В. Європейські стандарти адміністративної юстиції. *Державне управління: теорія та практика*. 2006. № 1. С. 2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/POLITICHNI/07-RESCHOTA.pdf>

В своєму дисертаційному дослідженні І. А. Качур наголошує, що запровадження адміністративного судочинства в Україні є результатом трансформаційних перетворень у суспільстві і відображенням конституційних приписів про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю¹.

В юридичній літературі зустрічаються різноманітні точки зору на сутність та розуміння категорії адміністративного судочинства, в ході вивчення його правової природи. Проте варто відзначити, що не дивлячись на різноманітність запропонованих поглядів на досліджувану категорію, вони кардинально не суперечать один одному а можна навіть сказати, що доповнюють і удосконалюють вже висловлені в наукових колах бачення щодо правової природи та змісту адміністративного судочинства.

В наукових колах і досі мають місце суперечки щодо розмежування чи ототожнення правових категорій «адміністративне судочинство» та «адміністративний процес». Проте переважає думка, що «правосуддя» та «судочинство», фактично виступають видом діяльності органу, що представляє одну з гілок державної влади. Причому така діяльність має виникати між судом та сторонами публічно-правового спору, інакше вона втрачає ознаки процесуальної діяльності по вирішенню цього спору. Крім того, означені категорії характеризу-

¹ Качур І. А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2018. С. 15. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/dissertation_Kachuk_I_A.pdf

ються спільним результатом здійснення, а саме – вирішення публічно-правового спору та захист інтересів сторони, чії законні права та інтереси було порушено.

Тож для з'ясування сутності адміністративного судочинства в межах нашого дослідження, важливого значення набуває філологічне тлумачення характеризованого словосполучення за його складовими елементами. Так, словники з української мови розуміють: «судочинство» як – 1) діяльність судових органів, пов'язана з розглядом справ; судовий процес¹; 2) процесуальну форму здійснення правосуддя, діяльність суду²; «адміністративний» – стосується до адміністрації³.

З огляду на наявні тлумачення даного словосполучення, можна говорити про те, що адміністративне судочинство виступає процесуальною діяльністю спеціально утвореного органу судової гілки влади, який у своїй діяльності торкається інтересів та повноважень адміністрації. Тобто є таким видом діяльності, яка має стримувати владу в межах закону для забезпечення захисту прав, свобод та інтересів особи, гарантованих їй на рівні Конституції та інших законів і нормативно-правових актів.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1412. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

² Сірий М. І., Тертишник В. М. Судочинство. *Юридична енциклопедія: в 6 т./відп. ред. Ю. С. Шемшученко*. Київ: Укр. енцикл. Т. 5. С. 718.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови... 2005. С. 1412.

Частина науковців розглядає питання щодо сутності адміністративного судочинства в більш широкому сенсі його розуміння, характеризуючи його як складову частину правової системи і наділяє статусом самостійної галузі процесуального права, на рівні з цивільним процесуальним, кримінальним процесуальним та господарським процесуальним правом.

Одним із таких науковців виступає О. Константин, який розглядає адміністративне судочинство самостійною процесуальною галуззю через певну сукупність його характерних ознак, до яких науковець відносить такі: 1) має свій власний предмет (сукупність однорідних суспільних відносин, які визначають компетенцію та порядок вирішення адміністративними судами публічно-правових спорів) і метод (сукупність прийомів і способів визначення умов і порядку реалізації своїх прав та обов'язків суб'єктами правосуддя в адміністративних справах); 2) є складовим елементом, частиною публічного права України, визначає процесуальний механізм неупередженого владного застосування норм матеріального права; 3) відрізняється від інших судових процесів застосуванням принципу офіційності; 4) має власне завдання правового регулювання, яке полягає у неупередженому й ефективному захисті порушених суб'єктами владних повноважень прав та інтересів фізичних і юридичних осіб¹.

¹ Константин О. До питання поняття, предмета, методу і системи адміністративного судочинства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 88–89. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/17.pdf>

Проте на нашу думку, адміністративне судочинство в межах даного дослідження, слід розглядати через процесуальну його форму.

На думку О. Кузьменко, адміністративне судочинство – це нормативно визначена діяльність адміністративних судів щодо розгляду та вирішення адміністративних справ, які порушуються з приводу правових спорів, що виникають між органами публічної адміністрації та фізичними і юридичними особами щодо відновлення порушеного суб'єктивного права зацікавленої особи¹.

Проте, зведення адміністративного судочинства суто до відновлення вже порушеного права, на нашу думку, є не зовсім правильним. За нормами чинного законодавства особі надано права на звернення до суду з метою захисту свого права, до його порушення, запобігаючи негативних наслідків та необхідності здійснювати його відновлення.

Досліджуючи сутність, особливості та завдання адміністративного судочинства В. Б. Пчелін характеризує цю правову категорію як врегульовану нормами адміністративного процесуального права діяльність адміністративного суду, що здійснюється в межах розгляду та вирішення ним адміністративних справ, направлена на захист і поновлення прав, свобод та інтересів особи в публічно-правових відносинах².

¹ Кузьменко О. Адміністративна юстиція в Україні: навч. посіб. Київ: Атіка. 2007. С. 60.

² Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: сутність, особливості та завдання. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро 12–13 січ. 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С. 76. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/3266>

В. Авер'янов пропонує вважати адміністративним судочинством діяльність адміністративних судів щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів, які виникають стосовно визнання правомірності рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень та їхніх посадових осіб, згідно з правилами адміністративного судочинства¹.

На думку О. Ф. Ситнікова, адміністративне судочинство – це діяльність адміністративних судів щодо розгляду і вирішення адміністративних справ, тобто публічно-правових спорів, у яких хоча б однією стороною є орган державного управління².

Адміністративне судочинство М. М. Бурбика визначає як процес, як установлений законом порядок діяльності в процесуальній формі адміністративних судів щодо розгляду й вирішення адміністративних справ, пов'язаних із захистом прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень зі сторони суб'єктів владних повноважень³.

В. Галуцько характеризує адміністративне судочинство як діяльність адміністративних судів щодо

¹ Авер'янов В., Лук'янець Д., Педько Ю. Чи забезпечить вітчизняне адміністративне судочинство верховенство права. *Віче*. 2006. № 7–8. С. 35. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/181/>

² Ситніков О. Ф. Адміністративне судочинство як форма захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 87. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Pib_2013_1_20.pdf

³ Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навч. посіб. *Сум.. держ. ун-т*. 2019. С. 58. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72609/1/Burbyka_administratyvnyi.pdf

розгляду й вирішення публічних правових конфліктів (суперечок), які виникають із приводу порушення органами державної влади прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Функціонування адміністративного судочинства в державі вказує на людиноцентристську концепцію публічного адміністрування, відповідність його основним міжнародно-правовим стандартам забезпечення прав і свобод людини і громадянина, утвердження принципу законності у сфері реалізації публічної влади¹.

Запропоновані визначення адміністративного судочинства, як процесу судової діяльності, можна характеризувати як базові, що формують основи розуміння даної правової категорії. Такий підхід до змісту судочинства у сфері публічно-правових відносин, враховуючи сучасні реалії, реформаційні процеси та рух України в напрямку євроінтеграції, вимагає переосмислення та коригування. Так, наприклад, здійснення адміністративним судом розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження наврядчи можна беззаперечно віднести до розгляду та вирішення публічно-правового спору, який виник щодо визнання правомірності рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

Юридична практика та література наголошують на тому, що розгляд справи у формі адміністративного судочинства має своєю метою вирішити спір про право, який виник між фізичною або юридичною особою та суб'єктом владних повноважень

¹ Адміністративне право України. Повний курс: підручник/В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2018. С. 363. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2984>

під час зародження чи розвитку між ними публічно-правових відносин. Підставою появи таких процесуальних відносин сторін виступає порушення з боку органу публічної адміністрації матеріальної норми права, що впливає на права, свободи чи інтереси невідного суб'єкта. Тож визначаючи правову природу адміністративного судочинства необхідно враховувати те, що їх предметом виступають права та інтереси невідного суб'єкта, а також обов'язки суб'єктів публічно-правових відносин.

Варто відзначити, що адміністративне судочинство, являючись процесуальним елементом адміністративної юстиції, виступає діяльністю адміністративних судів, що чітко регламентована нормами закону, по здійсненню розгляду та вирішенню публічно-правових спорів.

Процесуальну форму вирішення публічно-правового спору адміністративним судом О. Константий називає «адміністративним судовим процесом», під яким розуміє систему врегульованих нормами КАС України процесуальних дій, які вчиняються адміністративним судом, учасниками справи та іншими учасниками судового провадження з метою справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення у змагальній процесуальній формі публічно-правових спорів (справ адміністративної юрисдикції)¹.

На основі проведеного аналізу наукових поглядів на питання сутності та правової природи адміністративного судочинства, як форми реалізації су-

¹ Константий О. До питання поняття, предмета, методу і системи адміністративного судочинства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 88. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/17.pdf>

дової влади, можна відзначити, що адміністративне судочинство – це регламентована нормами закону, здійснювана у визначеній процесуальній формі діяльність адміністративних судів, що направлена на захист гарантованих або відновлення порушених суб'єктивних публічних прав фізичних і юридичних осіб рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень в ході реалізації ним своїх функцій і повноважень.

Важливе значення для з'ясування правової природи адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади, безумовно має виділення притаманних йому ознак.

Досліджуючи концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні Н. Б. Писаренко виокремлює такі риси адміністративного судочинства, що відокремлюють його від інших форм здійснення правосуддя: а) передбачає функціонування спеціалізованих адміністративних судів; б) завданням є розв'язання публічно-правових спорів; в) регламентована нормами спеціального процесуального закону. Ретельне вивчення цих рис дало змогу дійти висновку, що категорії «адміністративний процес» та «адміністративне судочинство» є рівнозначними: вони описують рух у напрямі вирішення публічно-правового спору, який є неможливим без виникнення унормованого за допомогою процесуальних правил суспільного зв'язку між судом та сторонами спору¹.

¹ Писаренко Н. Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2019. С. 14.

За твердженням А. І. Бітова, як і будь-який інший різновид юридичного процесу адміністративне судочинство має ряд загальних ознак, до яких автор відносить наступні: 1) це свідома, цілеспрямована діяльність, пов'язана із здійсненням операцій з нормами права у зв'язку із вирішенням певних юридичних справ; 2) полягає у реалізації владних повноважень спеціально уповноваженими суб'єктами публічної влади, які взаємодіють із іншими суб'єктами, серед яких і невідомі суб'єкти; 3) має на меті досягнення певного юридичного результату, що вимагається зацікавленими суб'єктами та забезпечує реалізацію повноважень суб'єктом, який забезпечує ведення процесу, а саме вирішення індивідуально-конкретної справи; 4) оформлюється за допомоги офіційних актів-документів, які закріплюють проміжні та остаточні підсумки процесуальної діяльності адміністративного суду і фіксують волю уповноваженого суб'єкта влади щодо розглянутої юридичної справи; 5) існує систематизована детальна регламентація цієї діяльності юридичними нормами, які і надають процесуальній формі здійсненню адміністративного судочинства¹.

Проте, на нашу думку, визначений перелік ознак доволі відносно характеризує адміністративне судочинство та ускладнює відмежування діяльності адміністративного суду з розгляду публічно-пра-

¹ Бітов А. І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр./ редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін [та ін.]; МОН молодь спорт України; НУ ОЮА. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 46. С. 333–334. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1276>*

вового спору від форм розгляду адміністративних справ іншими уповноваженими органами.

Керуючись теоретичними дослідженнями і нормами Кодексу адміністративного судочинства, М. В. Ковалів та С. С. Єсімов виділяють наступні ознаки адміністративного судочинства: 1. У межах адміністративного судочинства розглядаються та вирішуються спори громадян, організацій з органами публічної влади; 2. Основною функцією адміністративного судочинства є судовий контроль, суди перевіряють на відповідність закону рішення, акти, дії інших органів влади на відміну від інших видів судового провадження; 3. Особливий суб'єктний склад – приватна особа і особа публічного права; 4. Особливий процесуальний порядок, що дозволяє поєднати приватні та публічні інтереси при дотриманні основних правил і принципів здійснення правосуддя; 5. Метою і основним призначенням адміністративного судочинства є захист прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб від незаконних дій, рішень з боку органів публічної адміністрації¹.

Найбільш оптимальну, на наш погляд, класифікацію ознак адміністративного судочинства запропоновано авторами посібника «Адміністративне судочинство», які для розкриття сутності сучасного адміністративного судочинства України виділяють наступні ознаки: 1) це вид державної діяльності,

¹ Ковалів М. В., Єсімов С. С. Адміністративне судочинство як форма здійснення судової влади. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права.* 2017. № 18. С. 32–33. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3104>

який здійснюється виключно спеціально уповноваженими на те державними органами, а саме: судами; 2) під адміністративним судочинством розуміється процесуальна діяльність адміністративного суду, пов'язана із публічно-правовим спором, віднесеним до його компетенції; 3) адміністративному судочинству притаманна визначена адміністративними процесуальними нормами процесуальна форма; 4) організація і здійснення адміністративного судочинства ґрунтуються на конституційних та інших законодавчо закріплених принципах, які є основоположними засадами здійснення адміністративного судочинства; 5) здійснення адміністративного судочинства врегульовано виключно адміністративно-процесуальними нормами; 6) адміністративне судочинство – це засіб судового (примусового) поновлення суб'єктивних публічних прав фізичних і юридичних осіб¹.

Завдання адміністративного судочинства проявляють його особливості, тобто те, що виділяє його з поміж інших існуючих видів судових проваджень. Саме це завдання формує бажаний кінцевий результат адміністративного судочинства, а завдяки його предмету визначається сфера суспільних правовідносин, що включаються до юрисдикції адміністративний судів.

Як відзначає Н. В. Александрова, завдання адміністративного судочинства обумовлене специфі-

¹ Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 54–55. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-sudochinstvo.pdf>

кою публічно-правових відносин, яка полягає у тому, що учасники таких правовідносин, як правило, мають нерівні можливості. Складність захисту у сфері таких відносин пояснюється підпорядкованістю, підлеглистю осіб у цих відносинах органам та посадовцям, які здійснюють управлінські функції і мають право приймати обов'язкові рішення. Тому надійність такого захисту повинна забезпечуватися розглядом адміністративних спорів незалежним авторитетним органом – судом, перед яким особа і суб'єкт владних повноважень є рівними. Адже в адміністративному процесі особі, яка потребує судового захисту, як правило, протистоїть потужний адміністративний апарат¹.

Враховуючи те, що адміністративне судочинство, представляючи собою діяльність адміністративних судів, базується на нормах адміністративного права, як матеріальних так і процесуальних, являється правовим засобом охорони або відновлення порушеного права суб'єкта, який не наділений владними повноваженнями. При цьому його особливість, на відміну від інших форм судових проваджень, полягає в розширеній сфері застосування, яка жодним чином не обмежується адміністративним правом. Адміністративному судочинству притаманна спеціалізація не скільки за змістом правовідносин, скільки за суб'єктивним їх складом, передбачається обов'язкова участь суб'єкта

¹ Александрова Н. В. Основи адміністративного судочинства в Україні: навч. посіб. для юрид. ф-тів та юрид. клінік/за заг. ред. Н. В. Александрової, Р. О. Куйбіди. 2-ге вид., доп. і переробл. Київ: КНТ, 2009. С. 12.

владних повноважень, який в ході реалізації своїх функцій і повноважень допустив порушення прав та інтересів інших учасників публічно-правових відносин.

Враховуючи означене, до характеризуючих адміністративне судочинство ознак слід віднести:

1) *здійснюється виключно адміністративними судами*. Ч. 4 ст. 125 «Судоустрій в Україні будуватиметься за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом» Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР визначає, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди¹. В свою чергу ч. 1 ст. 2 «Завдання та основні засади адміністративного судочинства» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV наголошує, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень².

2) *процедура здійснення регламентована на рівні процесуального закону та має визначену*

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

форму. Як відзначає ч. 1 ст. 3 «Законодавство про адміністративне судочинство» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, порядок здійснення адміністративного судочинства встановлюється Конституцією України, цим Кодексом та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України¹. Хоча на нашу думку, зміст даної норми суттєву звужує законодавче підґрунтя здійснення адміністративного судочинства, оскільки до переліку нормативних актів не включено Кодекси та Закони України, які містять норми процесуального характеру щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Наприклад ч. 4 ст. 63 «Загальні засади оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборчого процесу» Виборчого кодексу України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX зобов'язує суд, до якого подана позовна заява, невідкладно повідомити відповідну виборчу комісію та комісію вищого рівня (щодо списків виборців – також орган ведення Державного реєстру виборців) про надходження позову, відкриття провадження чи відмову у відкритті провадження у справі, а також про ухвалене судом рішення².

3) виступає засобом приведення публічно-правових відносин до вимог принципу верховенства

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Виборчий кодекс України: Закон від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#top>

права. П. М. Рабінович вважає, що верховенство права – це, по-перше, не стільки верховенство, так би мовити, статичних, «природних» прав людини, скільки їх реалізація, узгоджена з такими ж правами інших індивідів, людських спільнот, об'єднань й усього суспільства, а по-друге, реалізація не тільки таких прав, а й «природних» обов'язків¹.

Відповідно ст. 6 «Верховенство права» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Крім того, даною нормою гарантується право на звернення до адміністративного суду, передбачено обов'язок суддів при здійсненні адміністративного судочинства враховувати практику Європейського суду з прав людини².

4) *обов'язковим учасником виступає суб'єкт наділений владними повноваженнями, уповноважений впливати на публічний інтерес*. Дану умову реалізації адміністративного судочинства регламентовано законодавцем нормами Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, даючи визначення терміну «публічно-правовий спір», яким виступає спір, у якому:

¹ Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу). *Право України*. 2010. № 3. С. 20.

² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

– хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій;

– хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг;

– хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи¹.

Такої класифікації умов визначення підсудності справ за суб'єктивним складом учасників не містить жодний інший процесуальний кодекс. На думку Н. Б. Писаренко законодавець передбачав можливість виникнення проблеми розмежування судових юрисдикцій, а тому намагався в КАС надати якнайбільше інформації щодо конфліктів, які потребують розгляду у порядку адміністративного судочинства. Однак, як свідчить практика, викладення в Кодексі нормативного матеріалу у такий спосіб не дозволило оминати проблему розмежування юрисдикцій судів².

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Писаренко Н. Б. Розмежування юрисдикції судів щодо вирішення спорів за участю суб'єктів владних повноважень. *Право України*. 2011. № 4. С. 60.

5) *виступає засобом відновлення індивідуально вираженого права або інтересів особи.* Кожен вид судочинства, в тому числі і адміністративне, характеризуються своїм особливим змістом, суб'єктивним складом, процедурними правилами тощо, проте спільною рисою виступає направленість на охорону, захист або відновлення законних прав особи від дій або бездіяльності інших учасників суспільних відносин. Особливість, а від так і складність адміністративного судочинства полягає в тому, що йому притаманна участь суб'єктів, які перебувають у вертикалі підлеглих. Тобто суб'єкт владних повноважень, як обов'язковий учасник публічно-правового спору, уповноважений приймати загальнообов'язкові нормативно-правові акти або рішення керівного характеру. Ця обставина зумовлює особливість адміністративного судочинства і виступає його характеризуючою ознакою.

Дана ознака підкріплена змістом ч. 3 ст. 245 «Повноваження суду при вирішенні справи» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, за якою у разі скасування нормативно-правового або індивідуального акта суд може зобов'язати суб'єкта владних повноважень вчинити необхідні дії з метою відновлення прав, свобод чи інтересів позивача, за захистом яких він звернувся до суду¹.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

1.2. Сутність і предмет юрисдикційної діяльності адміністративних судів

Рухаючись шляхом євроінтеграції, Україна здійснює державотворення та розбудову громадянського суспільства на основі концепції людиноцентризму, запроваджуючи сучасні підходи в питаннях визначення ролі держави та її органів у житті людини. Одним із напрямів запроваджених реформ обрано сферу забезпечення прав особи, створення умов для здійснення захисту цих прав у разі їх порушення чи посягання на них. Особливого значення в цьому контексті набуває створення умов, що гарантують забезпечення громадянам їх суб'єктивних прав у відносинах з органами публічної адміністрації. Формою реалізації права на захист від протиправних дій та рішень органів державної влади, як з'ясовано в нашому дослідженні, виступають адміністративні суди, забезпечуючи утвердження правопорядку у сфері публічного адміністрування. Тож актуальності набуває необхідність визначення ознак, що розкривають і характеризують сутність юрисдикційної діяльності адміністративних судів в умовах формування правового суспільства, з метою визначення правил розмежування юрисдикції між органами судової влади та різними формами судочинства.

Дослідженню питань юрисдикційної діяльності адміністративних судів свої праці присвятили багато вчених адміністративістів, зокрема: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, Р. В. Войтович, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, П. М. Рабінович, М. М. Романяк, А. О. Селіванов, М. Ф. Стахурський, В. Я. Тацій,

В. К. Шкарупа, Ю. С. Шемшученко та ін. Проте, в умовах формування правового суспільства, правова категорія «юрисдикційна діяльність» адміністративних судів потребує нового погляду на суть та характеризуючі ознаки.

Для подальшого провадження заходів реформування судової системи та удосконалення процедури відправлення правосуддя у формі адміністративного судочинства, метою даного дослідження обрано, на основі теорії адміністративного права і процесу, наукових поглядів адміністративістів, норм чинного законодавства визначення ознак, що розкривають і характеризують сутність юрисдикційної діяльності адміністративних судів в умовах формування правового суспільства.

Адміністративним судам відведено провідне місце в питаннях реалізації адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері публічно-правових відносин. Як відзначає М. Смокович, адміністративний суд в Україні став вагомим політичним чинником, причому не тільки у справах за позовами до вищих органів влади, а й в інших, які через постійне зростання їх кількості свідчать про катастрофічне незадоволення громадян іншими суб'єктами владних повноважень¹.

Зазначене підкріплено змістом норми ст. 55 Конституції України, згідно якої кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових

¹ Смокович М. Адміністративне судочинство як елемент конституційного ладу. *Юридична Україна*. 2011. № 9. С. 24.

осіб¹. Для створення реальних умов, що сприяють реалізації передбаченого права особи на звернення до суду, важливого значення набуває доктринальне визначення та законодавча регламентація правил беззаперечного визначення юрисдикційної складової в діяльності адміністративної юстиції.

Як відзначає Н. В. Бабяк, створення умов ефективного функціонування адміністративних судів для якісного виконання покладених на них завдань, пов'язаних із захистом прав громадян у відносинах з органами державної влади і місцевого самоуправління, потребує чітких орієнтирів стосовно того, яке місце адміністративний суд повинен посідати в системі судоустрою України².

Згідно з правовою позицією, висловленою Європейським судом з прав людини, суд характеризується в матеріальному сенсі своєю юрисдикційною роллю: вирішувати на підставі норм права і по завершенні організованого процесу основне питання, що належить до його компетенції³.

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

² Бабяк Н. В. Місце і роль адміністративних судів щодо захисту прав людини та юридичних осіб як важлива умова розвитку демократичних та правових засад української держави. *Наук. вісн. Міжн. гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2016. № 23. С. 42. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc23/13.pdf>

³ Сальвіа Микеле де. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. С. 459. URL: https://www.srji.org/upload/iblock/a63/1de_sal_via_m_pretsedenty_evropeyskogo_suda_po_pravam_chelove.pdf

В межах нашого дослідження звернемося до розуміння сутності «юрисдикція». За словником іншомовних слів, «юрисдикція» [латин. *jurisdictio*, від *jus (juris)* – право і *dico* – проголошую] – повноваження давати правову оцінку фактам, розв’язувати правові питання¹. За великим тлумачним словником «юрисдикція» – право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання. Адміністративна юрисдикція – передбачена законом або іншим правовим актом правомочність органів державного управління розглядати індивідуальні адміністративні справи².

З огляду на наявні розуміння та тлумачення терміну «юрисдикція» можна відзначити, що це право органу судової влади на власний розсуд, за умови наявності повноважень, розв’язувати наявний спір, оцінювати і тлумачити наявні факти та обставини, результатом чого виступає прийняття відповідного рішення, що має статус загальнообов’язкового до виконання на всій території держави.

За твердженням С. Алексеева юрисдикція характеризується як діяльність компетентних органів, уповноважених на розгляд юридичних справ (конкретних життєвих ситуацій, по відношенню до яких застосовується закон) і на винесення юридично обов’язкових рішень³.

¹ Словник іншомовних слів/за ред. члена-коресп. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1974. С. 863.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1644. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

³ Алексеев С. С. Право: азбука – теорія – філософія. *Опыт комплексного исследования*. Москва: Статут, 1999. С. 116.

На думку А. П. Шергіна, яку автор викладає у своїй праці, юрисдикція, так само як і правозастосування в цілому, являє собою діяльність, змістом якої є збір, дослідження та оцінка інформації і прийняття відповідного рішення. Вирішення будь-якої юридичної справи можливе лише на основі аналізу наявних фактів і компетентний орган має встановити факти, що мають юридичне значення (вчинення певного правопорушення, невиконання юридичного обов'язку і т. д.). Причому в юрисдикційному процесі встановлення даних фактів є не тільки правом, але і обов'язком органу, який розглядає справу по суті¹.

Тож загальне розуміння правової категорії «юрисдикція», означає визначені на законодавчому рівні межі компетенції, якою наділяється суд чи інший орган публічної адміністрації, з метою вирішення юридичної справи.

Стосовно юрисдикції, в загальному її розумінні, варто відзначити, що на зміст юрисдикційної діяльності безпосередній основоположний вплив справляє саме діяльність та коло повноважень, якими закон наділяє той чи інший юрисдикційний орган, уповноважений на розгляд і вирішення справ або спорів. Юрисдикція має на меті належне і компетентне забезпечення охорони певного виду суспільних відносин, шляхом прийняття рішення, що забезпечується силою державного примусу.

При цьому, як відзначає М. І. Смокович, не слід плутати юрисдикцію судів з підсудністю, оскільки

¹ Шергин А. П. Административная юрисдикция. Москва, 1979. С. 12.

правила юрисдикції визначають, яка структура судів має розглянути справу, а за правилами підсудності уже в одній структурі (ланці) судів встановлюється компетентний суд, який має розглянути адміністративну справу¹.

В ході адміністративної реформи, одним із напрямів якої було передбачено створення адміністративних судів, зі статусом спеціалізованих, постало питання визначення меж компетенції та розмежування юрисдикції між новоутвореними адміністративними судами та судами інших видів юрисдикції.

Як відзначають з цього приводу деякі науковці, періодично виникають колізії між адміністративною та цивільною або господарською юрисдикціями. Більше того, нерідко спостерігаються проблеми з розмежуванням адміністративної та конституційної юрисдикції, зокрема, наприклад, щодо позовів громадян до народних депутатів України щодо неналежного розгляду ними пропозицій громадян, у тому числі законодавчих ініціатив громадян, тощо².

Наявність неоднозначних, чітко не визначених правил та ознак розмежування юрисдикційної діяльності адміністративних та інших судів призводить до перевантаженості судової системи зверненнями, що виходять за межі компетенції судового органу, та знижує рівень довіри громадськості і

¹ Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія. Київ: Юрінком Інтер. 2012. С. 38.

² Вербіцька М. В., Семенюк В. О. Межі адміністративної юрисдикції: спірні питання. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2020. № 3. С. 200. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/50.pdf

європейської спільноти до судової системи загалом та адміністративної юстиції зокрема.

Як відзначає О. Пасенюк, створення в Україні системи адміністративних судів привело до виникнення юрисдикційних конфліктів стосовно більшості сфер державного управління, зокрема, адміністрування податків, захисту економічної конкуренції, реєстрації речових прав на нерухоме майно, охорони прав інтелектуальної власності, розпорядження землями державної (комунальної) форми власності тощо¹.

Щодо порядку визначення юрисдикції, науковцями наголошується та тому, що діяльність з вирішення публічно-правових спорів, справ про вчинені правопорушення, і як наслідок, прийняття відповідного рішення по справі, і визначає зміст юрисдикції.

Тобто юрисдикція, на думку М. І. Пипяка, як вид діяльності органів державної влади безпосередньо пов'язана з охороною суспільних відносин і полягає в розгляді державно-владними органами юридичної справи по суті та прийнятті по ній рішення, виконання якого може забезпечуватися примусовою силою держави. Слід зазначити, що правосуддя як основний напрям діяльності судової влади, безумовно, є найбільш досконалим засобом правової охорони інтересів держави і людини, але зовсім не єдиним².

¹ Пасенюк О. Адміністративне судочинство: стан та напрямки розвитку. *Вісн. Вищого адмін. суду України*. 2011. № 3. С. 12.

² Пипяк М. І. Адміністративний суд в системі державних органів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Львів, 2016. С. 57.

В літературі наголошується на тому, що юрисдикційній діяльності притаманні характеризуючі ознаки, завдяки яким розкривається її сутність та завдання, до яких відносять наявність спірних правовідносин, змагальний характер процедури розгляду справи, завершення процедури розгляду відзначається прийняттям юрисдикційного акта.

Проте в юридичній літературі права категорія «юрисдикція» все ж таки частіше асоціюється з відправленням правосуддя, ототожнюється з підсудністю та повноваженнями судових органів. Чинний наразі Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, визначаючи адміністративну юрисдикцію і повноваження адміністративних судів та встановлюючи порядок здійснення судочинства в адміністративних судах¹, містить перелік справ, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів.

Широкий зміст адміністративної юрисдикції охоплює встановлений законом порядок розгляду й вирішення індивідуально-конкретних (адміністративних) справ, що виникають у сфері державного управління (у цьому разі зазначене поширюється й на сферу місцевого самоврядування), спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами) та у відповідних випадках загальними (звичайними) судами. В юридичній літературі підкреслюється відсутність охоплення широким підходом

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

розгляду справ в адміністративних судах і заміна класичного розуміння процесу широким і вузьким тлумаченням цього терміна¹.

В свою чергу В. Б. Авер'янов визнає за необхідне зміст інституту «адміністративна юрисдикція» юридично закріпити у відповідному нормативно-правовому акті, об'єднавши юрисдикційну діяльність уповноважених на її здійснення органів держави: а) органів виконавчої влади, уповноважених розглядати скарги громадян і юридичних осіб на незаконно прийняті рішення, як нижчих органів, так і підлеглих осіб, тобто сфера адміністративного оскарження (адміністративна «квазіюстиція»); б) органів виконавчої влади, уповноважених застосовувати заходи адміністративної відповідальності (адміністративна позасудова юстиція); в) адміністративних судів (адміністративна судова юстиція)².

Юрисдикційна діяльність адміністративних судів, враховуючи її особливість і той фактор, що предметом оскарження являється дія/бездіяльність або рішення органу держави і має суть публічно-правового спору, потребує належного процесуального регулювання. Дослідження наявних фактів, здійснення їх юридичної оцінки відбувається в певній процесуальній формі. Дана умова є обов'язковою для юрисдикції.

¹ Мартиновський В. В. Проблема класифікації адміністративно-юрисдикційних проваджень. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 24. С. 89.

² Авер'янов В. Б. Питання адміністративної реформи у змісті Загальної концепції державно-правової реформи. *Державно-правова реформа в Україні: тези матеріалів наук.-практ. конф.* Київ, 1997. С. 193–195.

Адміністративні суди, будучи органами держави, які покликані в ході розгляду справи забезпечувати правозастосовчу та правоохоронну діяльність, зобов'язані здійснювати вирішення індивідуальних справ за позовом особи, що носять характер адміністративно-правових конфліктів. В ході здійснення своєї юрисдикційної діяльності самостійно оцінюють правомірність поведінки сторін конфлікту і право на застосування заходів юридичної відповідальності.

Юрисдикційна діяльність адміністративних судів визначає сферу реалізації їх влади та повноважень, як складової судової гілки влади в питаннях забезпечення захисту прав особи в публічно-правових спорах.

М. Д. Петришина визначає адміністративну юрисдикцію як певну категорія справ, яка підпадає під компетенцію адміністративних органів; це діяльність органів державного управління та посадових осіб із розгляду адміністративних справ, винесення з них рішень (постанов), а також застосування санкцій в адміністративному порядку (без звернення до суду)¹.

На думку Ю. М. Козлова адміністративна юрисдикція являє собою адміністративно-процесуальну діяльність, що здійснюється в позасудовому або судовому порядку з метою розгляду і вирішення адміністративно-правових спорів і застосування адміністративно-примусових заходів².

¹ Петришина М. Д. Сутність юрисдикції адміністративного суду. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2017. № 29. Т. 1. С. 98. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29(1)_27)

² Административное право: учебник/под ред. Ю. М. Козлова и Л. Л. Попова. Москва, 2001. С. 413.

Юрисдикцію, на переконання А. Апарова, можна визначити як процесуальну діяльність компетентних органів влади (суб'єктів адміністративної юрисдикції), що здійснюється в установленому порядку (судовому або позасудовому), з метою розгляду і вирішення адміністративно-правового конфлікту, який може виступати у двох правових формах: адміністративно-правовий спір; адміністративне правопорушення¹.

Адміністративній юрисдикції, з точки зору М. Д. Петришиної, притаманні наступні риси: наявність правопорушення (правового спору), розгляд та вирішення юридичних справ, обумовлених позитивними обставинами, не охоплюються юрисдикційною діяльністю. Юрисдикція виникає лише тоді, коли необхідно вирішити питання про застосування заходів адміністративного примусу (адміністративної відповідальності зокрема) чи спір про право, порушення встановлених правових норм. Стосовно адміністративної юрисдикції такого роду спори виникають між сторонами суспільних відносин, що регулюються адміністративно-правовими нормами, набуваючи характеру адміністративно-правових спорів².

У якості обов'язкових ознак юрисдикційної діяльності А. П. Шергін вказує: змагальну процедуру вирішення справи; видання юрисдикційного

¹ Апаров А. М. Поняття і особливості адміністративної юрисдикції. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 76–80.

² Петришина М. Д. Сутність юрисдикції адміністративного суду. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2017. № 29. Т. 1. С. 98. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29(1)_27)

акту у встановленій законом формі і наявність правового спору (правопорушення). Науковець наголошує, що юрисдикція як державно-владна діяльність полягає в застосуванні закону саме до юридичних конфліктів¹.

Досліджуючи питання юрисдикції адміністративних судів О. Пасенюк зазначає, що певне правовідношення має бути віднесене до юрисдикції лише одного суду. Внаслідок порушення цього правила може виникнути практика, коли жоден із судів не бере відповідний спір до свого розгляду або коли такий спір розглядають одночасно декілька судів. За таких умов можливості особи захистити своє право значно звужаються².

Кодексом адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV виділено наявність предметної, інстанційної та територіальної юрисдикції³.

Традиційно в теорії процесуального права під судовою юрисдикцією (підвідомчістю) розуміють, з одного боку, властивості справи, які дозволяють певному суду взяти її до свого провадження, з іншого – право суду розглянути цю справу. Причому мається на увазі суд, що здійснює правосуддя у певній процесуальній формі. Тобто розподіл право-

¹ Шергин А. П. Административная юрисдикция. Москва, 1979. С. 12.

² Пасенюк О. Підходи до удосконалення законодавства та практики у сфері розмежування видів судової юрисдикції. *Вісн. Вищого адмін. суду України*. 2009. № 1. С. 3.

³ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

вих спорів здійснюється між видами судочинства, а не між організаційними ланками судової системи¹.

Тобто для дотримання законодавчих вимог щодо правил юрисдикції адміністративних судів мають враховуватись ознаки (властивості) спору, який передається на розгляд суду. Дане правило характеризує предметну юрисдикцію, що має характер основного фактору визначення відмінності адміністративного судочинства від усіх інших видів судового провадження, тим самим індивідуалізуючи його. Надати дієвості предметній юрисдикції мають норми закону, які містять кваліфікуючі ознаки справи, за якими вона визначається як публічно-правовий спір.

Як відзначає В. Бевзенко, критеріями адміністративної юрисдикції є: 1) публічно-правові (адміністративно-правові) відносини; 2) рішення, дії, бездіяльність суб'єктів владних повноважень або виконання носіями публічних повноважень обов'язків, передбачених законодавством; 3) присутність у спірних правовідносинах суб'єкта владних повноважень, суб'єкта делегованих повноважень або носія публічних повноважень; 4) здійснення суб'єктом адміністративного повноваження, спір про право чи обов'язок у сфері публічного адміністрування; 5) законодавство, яке закріплює повноваження суб'єктів у сфері публічного адміністрування (ад-

¹ Ніколенко Л. М. Розмежування господарської, цивільної та адміністративної судових юрисдикцій. *Актуальні питання розвитку та становлення господарського права та процесу, їх взаємодія з іншими галузями права: наук. зб./за заг. ред. Л. М. Ніколенко.* Маріуполь: МДУ, 2011. С. 143.

міністративне законодавство чи адміністративна норма, якими врегульовано спірні правовідносини). Ці критерії адміністративної юрисдикції – первісні відомості про спір, категорії матеріального (адміністративного) права, які належить оцінити учасникам адміністративної справи, їх представникам, адміністративному суду¹.

Свою думку з даного питання висвітлив Верховний Суд, у рішенні якого зазначається, що визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є наявність публічно-правового спору. При цьому участь суб'єкта владних повноважень є обов'язковою ознакою для того, щоб класифікувати спір як публічно-правовий. Однак сама по собі участь у спорі суб'єкта владних повноважень не дає підстав ототожнювати спір з публічно-правовим та відносити його до справ адміністративної юрисдикції. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин. У свою чергу, приватноправові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового, особистого інтересу учасника².

Водночас інформаційним листом Вищого адміністративного суду України головам апеляційних

¹ Бевзенко В. Критерії адміністративної юрисдикції. *Судебно-юридическая газета*. 29.05.2020. URL: <https://bit.ly/3gHTYAK>

² Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 4 вересня 2018 року у справі № К/9901/47078/18.

адміністративних судів, апеляційних судів областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 12 березня 2011 р., 11 березня 2011 р. № 334/8/13-11, № 259/0/4-11 відзначено, що публічно-правовим спором за КАС України є не будь-який публічно-правовий спір, а лише той, який впливає зі здійснення суб'єктом владних повноважень своїх владних управлінських функцій¹.

Щодо досліджуваного питання, в практиці наявна правова позиція Європейського суду з прав людини, згідно якої суд характеризується в матеріальному сенсі своєю юрисдикційною роллю: вирішувати на підставі норм права і по завершенні організованого процесу основне питання, що належить до його компетенції².

Таким чином, аналіз досліджених наукових поглядів та підходів до розуміння юрисдикційної діяльності адміністративних судів, засвідчив відсутність єдиного підходу до визначення поняття «юрисдикція» в сфері функціонування адміністративних судів.

¹ Про визначення судової юрисдикції щодо вирішення справ за скаргами (позовними заявами) на рішення, дії чи бездіяльність органів дізнання, слідства та прокуратури [...]: Лист Вищого адміністративного суду від 12.03.2011, 11.03.2011 № 334/8/13-11, № 259/0/4-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0334760-11#Text>

² Сальвіа Микеле де. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. С. 459. URL: https://www.srji.org/upload/iblock/a63/1de_sal_via_m_pretsedenty_evropeyskogo_suda_po_pravam_chelove.pdf

На наш погляд, юрисдикційна діяльність адміністративних судів в умовах формування правового суспільства – це визначені на рівні закону чи іншого нормативно-правового акту межі компетенції адміністративного суду, щодо розгляду та вирішення по суті публічно-правового спору, стосовно правомірності дій чи бездіяльності посадової особи чи органу публічної адміністрації або прийнятого ними рішення, з метою відправлення адміністративного судочинства на засадах справедливості, захисту гарантованих особі прав та інтересів від посягань з боку органів державної влади та місцевого самоврядування.

До характеризуючих юрисдикційну діяльність адміністративного суду ознак можна віднести: має юридичний зміст; наявність публічно-правового спору; детальна регламентація нормами процесуального права; є владною діяльністю органу судової гілки влади; має стадійний характер; направлена на захист інтересів особи шляхом справедливого судочинства; результатом виступає прийняття юридично значимого рішення.

Предмет юрисдикційної діяльності адміністративних судів виступає «лакмусом» в питаннях визначення форми судочинства та суду, який за законом уповноважений розглядати справу.

Досліджені наукові позиції, при наявності різних поглядів на сутність та предмет юрисдикційної діяльності, в своїй більшості сходяться у спільній думці щодо однієї з ознак публічних спорів та справ, які виникають при розгляді адміністративних правопорушень – підставою їх виникнення являється

адміністративно-правовий спір. Хоча, на нашу думку, така позиція не відповідає чинному законодавству, яким регламентовано процедуру розгляду справ про адміністративні правопорушення та публічно-правових спорів. Зазначені види адміністративної юрисдикційної діяльності в своїй основі мають різні підстави для відкриття адміністративних проваджень, а саме делікт та спір про публічне право. Ці різні за своїм характером, змістом, процедурою здійснення підстави дають можливість розмежувати юрисдикційну діяльність державних органів, уповноважених здійснювати правосуддя у формі адміністративного судочинства від інших законодавчо визначених.

На переконання Н. Ю. Хаманевої, юридичний конфлікт у царині адміністративного права має свою специфіку, обумовлену характером відносин у сфері функціонування виконавчої влади, адже ці відносини мають публічно-правовий характер. Якщо вони набувають форму спірних правовідносин, то виникає такий різновид юридичного конфлікту як адміністративно-правовий спір¹.

В ході дослідження природи «адміністративно-правового спору» І. Грибок визначає, що між останнім поняттям і поняттям «адміністративно-правовий конфлікт» існує різниця. Спір за своєю природою завжди є конфліктом, протистоянням мотивів, інтересів, позицій, а конфлікт не завжди є спором. Конфлікт розглядають як початковий етап, передумову спору, але конфлікт може перерости в спір.

¹ Хаманева Н. Ю. Теоретические проблемы административно-правового спора. *Государство и право*. 1998. № 12. С. 29.

Тобто, правовий спір це гостріша, розвиненіша форма правового конфлікту, для вирішення якого необхідним є звернення до третьої сторони, яка виконує роль арбітра¹.

На законодавчому рівні предмет юрисдикційної діяльності адміністративних судів визначено нормою ч. 1 ст. 19 «Справи, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, згідно якої юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, зокрема: 1) спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності; 2) спорах адміністратора за випуском облігацій, який діє в інтересах власників облігацій; 3) спорах з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби; 4) спорах між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень; 5) спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів; 6) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, надання такого право законом; 7) спорах щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму; 8) спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності

¹ Грибок І. Поняття, структура та зміст інституту оскарження. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2003. № 9. С. 25.

у частині доступу до публічної інформації; 9) спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності; 10) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів; 11) спорах щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб; 12) спорах фізичних чи юридичних осіб щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності державного замовника у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України «Про оборонні закупівлі»; 13) спорах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів охорони державного кордону; 14) спорах щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації; 15) спорах з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства; 16) спорах, що виникають у зв'язку з оголошенням, проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу¹.

Досліджуючи публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів К. О. Тимошенко висловила думку, про те, що предметом юрисдикції адміністративних судів України є всі публічно-правові спори, за винятком тих, які, відповідно до Конституції України та законів Украї-

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

ни, підлягають вирішенню в порядку іншого судового провадження¹.

Визначаючи межі юрисдикційної діяльності адміністративного суду, законодавець використовує в чинному Кодексі адміністративного судочинства України поняття «публічно-правовий спір», як основу майбутньої адміністративної справи. При цьому дефініція даної юридичної категорії розкривається нормами того ж нормативного акту через вказівку на суб'єктивний склад сторін справи, наголошуючи на обов'язковій участі хоча б однієї сторони яка здійснює публічно-владні управлінські функції, надає адміністративні послуги, є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму, а також зміст правовідносин через які виник публічно-правовий спір².

Правовий спір в більшості випадків має місце у разі наявності колізій правового характеру, завжди виникає між суб'єктами які наділені певними суб'єктивними правами, які прагнуть захистити від посягань чи протиправної поведінки інших учасників суспільних відносин. Наявність у цих відносинах владного суб'єкта, який реалізує свої законодавчо визначені повноваження, надає цим відносинам характер публічно-правових.

¹ Тимошенко К. О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2013. С. 13.

² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

Проте, як наголошують М. Ковалів і М. Гаврильців, не кожна конфліктна (спірна) ситуація може трансформуватись у правовий спір, тому що деякі суспільні відносини регулюються ще й моральними, етичними чи релігійними нормами. Для того, щоб спір став правовим, він повинен володіти такими характерними ознаками: 1) правовий спір виникає лише з таких дій його учасників, що мають юридичні наслідки; 2) правовий спір повинен бути спрямований на реалізацію та захист прав, свобод, законних інтересів, а також виконання обов'язків особи; 3) реалізація інтересів однієї сторони спору здебільшого тягне за собою неможливість задоволення інтересів іншої сторони спору; 4) юридичним підґрунтям правового спору є гарантована законом суб'єкту, права якого порушено, можливість захисту права, свободи чи його законного інтересу; 5) способи і засоби вирішення правових спорів, встановлені національним законодавством, не позбавляють особу можливості звернутись до альтернативних засобів захисту прав¹.

При цьому варто відзначити, що і не кожен правовий спір, в ході його розвитку трансформується в публічно-правовий. Підставою для такої трансформації слугує наявність спірних відносин у сфері публічно-владних правовідносин.

Досліджуючи поняття і юридичну природу спорів М. Гаврильців та Г. Лук'янова відзначають, що у порядку адміністративного судочинства підлягає

¹ Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 120. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-sudochinstvo.pdf>

розгляду той публічно-правовий спір, що виник за участю суб'єкта владних повноважень з приводу здійснення ним своєї законодавчо визначеної компетенції для досягнення публічного, а не приватного інтересу¹.

В прагненні сформувати розуміння публічно-правового спору В. Б. Авер'янов зазначає, що виникнення публічно-правового спору є відповідною правовою реакцією на конфліктну ситуацію, яка відображає сутність об'єктивних і суб'єктивних суперечностей, що склалися й виявляються в протистоянні сторін: це така ситуація, коли сторона правових відносин, які виникли у сфері виконавчої влади чи місцевого самоврядування, досягаючи поставленої мети, допускає вторгнення в реалізацію суб'єктивних прав іншої сторони або створює умови, за яких стає неможливою реалізація таких прав. Факт існування конфліктної ситуації сам по собі не породжує публічно-правовий спір. Останній виникає лише після вчинення юридично значущих дій, спрямованих на вирішення конфліктної ситуації, яка виникла в конкретних матеріальних правовідносинах, коли одна зі сторін приймає рішення просити допомоги та втручання третьої сторони, яка зможе вирішити вказаний спір. Третьою особою при цьому може виступити як суд, так і інші особи².

¹ Гаврильців М., Лук'янова Г. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 5. С. 138. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2019/5/25.pdf>

² Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту/В. Б. Авер'янов, М. А. Бояринцева, І. А. Кресіна, Д. М. Лук'янець; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Наук. думка, 2007. С. 258.

В ході дослідження поняття «публічно-правовий спір» та його розмежування із суміжними поняттями, зокрема «публічно-правовий конфлікт», «державно-правовий конфлікт», «адміністративно-правовий спір» І. Е. Черняхович наголошує на тому, що формалізація конфлікту дає підґрунтя для розкриття його загальних рис, виокремлення моделей протікання, наслідків і головне – виявлення впливу на суспільні відносини, не охоплені зіткненнями інтересів, але такі, що реагують на появу та протікання конфлікту в одній площині відносин¹.

На думку автора публічно-правовий спір – це спір щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-правових відносин, в якому одна із сторін є об'єктом публічно-правового впливу, а інша має публічно-владні повноваження та є носієм правового обов'язку або в якому обидві сторони наділені публічно-владними повноваженнями. Трактуючи публічно-правовий спір як категорію адміністративного судочинства, юридичний конфлікт характеризується як такий, що виник між органом публічної адміністрації під час реалізації ним владних повноважень та фізичною чи юридичною особою, права якої порушено діями чи бездіяльністю органу публічної адміністрації².

Таке трактування публічно-правового спору викликає ряд зауважень. Перш за все, дане визна-

¹ Черняхович І. Е. Поняття публічно-правового спору та його розмежування із суміжними поняттями «публічно-правовий конфлікт», «державно-правовий конфлікт», «адміністративно-правовий спір». *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 108. URL: http://www.pp-law.in.ua/archive/2_2018/25.pdf

² Там само, с. 111.

чення суперечить доктрині сучасного адміністративного права, визначаючи одну із сторін спору об'єктом публічно-правового впливу, крім того, автор формує визначення так і не здійснив розмежування термінів «спір» та «конфлікт».

Для характеристики предмета юрисдикційної діяльності адміністративних судів важливого значення набуває питання встановлення підстав, за яких може виникати публічно-правовий спір. Найчастіше ними називають певні факти, що мають місце у правовідносинах та відповідне юридичне значення для їх учасників.

Зокрема Н. Є. Хлібороб в основу виникнення правового спору закладає факти, які поділяє на декілька категорій. До першої віднесено факти, що породжують суб'єктивні права однієї сторони і, відповідно, характеризують її поведінку у спорі; формують обов'язки протилежної сторони і її поведінку. До другої категорії належать спірні та безспірні факти. До третьої групи – факти правової характеристики правових відносин суб'єктів спору, тобто факти, що свідчать про правовий характер спору; факти легітимації, які визначають суб'єктів права як сторони правового спору; факти порушення прав, які характеризуються діями суб'єктів¹.

Тож предметом юрисдикційної діяльності адміністративних судів можна визнати публічно-право-

¹ Хлібороб Н. Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Львів, 2012. С. 18. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/15458>

вий спір – як суперечність сторін, що знаходить своє відображення в сукупності їх дій, які виражені в певній правовій формі, наділені юридичною значимістю для кожної з них, направлені на досягнення певного правового результату та пов’язані з реалізацією або захистом гарантованих прав, свобод та інтересів у сфері публічного права та нормотворення.

1.3. Принципи та правові засади адміністративного судочинства

Рух України шляхом поступового перетворення на правову державу, яка виступатиме повноправним членом європейського співтовариства, змушує адаптувати та налагоджувати функціонування державного апарату та органів влади до потреб суспільства. Ступінь розвитку громадянського суспільства визначається завдяки рівню гарантованості і захищеності правовими засобами публічних та приватних прав та свобод людини і громадянина.

Згідно ч. 1 ст. 6 «Верховенство права» Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави¹.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

З огляду на це О. М. Пасенюк відзначає, що принцип верховенства права знаходить своє місце серед найбільш загальних конституційних засад. Тому і держава чи не в першу чергу має визнавати його існування і гарантувати, що не допускати його порушень, а якщо такі вже мали місце, – оперативно їх усунути¹.

Одним із таких засобів усунення допущених порушень виступає адміністративна юстиція, що покликана шляхом неупередженого судочинства, з дотриманням правових принципів і засад, розглянути та вирішити публічно-правовий спір. Тож можна відзначити, що в основу адміністративного судочинства закладено ідею верховенства права.

В центрі уваги науковців та практикуючих юристів наразі знаходиться питання визначення вихідних положень організації системи адміністративного судочинства, оскільки вони забезпечують базис правосуддя у сфері публічно-правових відносин з вирішення спорів, обов'язковою стороною яких виступає публічна адміністрація.

Саме у зв'язку з цим, актуальності набуває необхідність дослідження принципів та правових засад адміністративного судочинства, з'ясування їх сутності, ознак та особливостей застосування в ході реалізації основного завдання адміністративного судочинства – розв'язання публічно-правового спору.

Стосовно принципів адміністративного судочинства С. В. Потапенко відзначає, що вони діють не

¹ Адміністративне судочинство України: теорія та практика: монографія/кол. авт.; за заг. ред. О. М. Нечитайла. Київ: ВАІТЕ, 2015. С. 25. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/e/232736.pdf>

розрізнено, а в певній сукупності, оскільки об'єднані загальною метою – організувати діяльність судових органів, забезпечити належний розгляд адміністративної справи, закріпити належне виконання прав та обов'язків всіх учасників процесу¹.

Чим досконаліше організовано на базисному рівні процес функціонування адміністративного судочинства, тим більше особі надається можливостей здійснити захист своїх прав та інтересів, порушення яких були допущені публічною адміністрацією. Крім того, реалізація означених принципів стимулює суб'єктів виконавчої влади та місцевого самоврядування до належного виконання своїх завдань, не допускаючи порушення прав, свобод та інтересів особи.

Доктринально визнано, що адміністративне судочинство як судовий порядок вирішення спорів у сфері публічно-правових відносин здійснюється у чіткій відповідності до цілої системи принципів шляхом реалізації відповідних судових процедур. Принципи в адміністративному судочинстві сприяють правильному пізнанню та застосуванню адміністративно-процесуальних норм, є основою законодавчої практики, підготовки, розробки і прийняття правових норм, що відповідають їм за змістом, та подальшого удосконалення цих норм. Принципи характеризують суть та значення права як регулятора суспільних відносин у сфері здійснення право-

¹ Потапенко С. В. Система принципів адміністративного процесу України та проблеми їх класифікації. *Форум права*. 2010. № 2. С. 403. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10pcvpik.pdf>

суддя в адміністративних справах, його соціальну цінність¹.

Свої роботи дослідженню даного питання приділили багато науковців, серед них В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, С. Т. Гончарук, М. В. Джафарова, С. В. Ківалов, М. В. Ковалів, І. Б. Коліушко, О. А. Мілієнко, Р. С. Мельник, С. В. Потапенко, М. М. Тищенко та ін.

Враховуючи те, що основне завдання адміністративного судочинства полягає в здійсненні захисту прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що виникають у сфері публічно-правових відносин, принципам судочинства відведено провідне місце, задля належної організації процесу вирішення публічно-правового спору.

Принципи права, точніше їх зміст, визначається самим суспільством та правилами і нормами за якими воно живе та розвивається. І лише частина таких правил, являючись актуальними для суспільства, в подальшому отримує статус загально-обов'язкових, регламентуються державою, набувають форм правової норми та підкріплюються державним примусом.

Перш ніж переходити до з'ясування сутності та особливостей реалізації і застосування принципів адміністративного судочинства в умовах пристосування адміністративної юстиції та публічно-правових відносин до реформаційних процесів і теорії

¹ Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Теоретико-правові засади адміністративного судочинства: проблеми і перспективи. *Публічно-правова доктрина України*. 2013. Т. 2. С. 331.

людиноцентризму, необхідно визначити юридичну природу такої категорії як «принцип» загалом.

Автори енциклопедичного словника з державного управління визначають принцип (від латин. *princīpium* – початок, основа, виникнення, першоджерело) – як основне вихідне положення будь-якої теорії чи вчення, вихідні засади пояснень чи керівництва до дії; – основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи права, державного устрою тощо¹.

Укладачі словника іншомовних слів характеризують принцип – як первоначало, те, що лежить в основі певної теорії науки; – внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки².

Великий тлумачний словник принципом називає особливість, покладену в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.³.

Принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійс-

¹ Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. С. 560–561.

² Словник іншомовних слів/за ред. члена-коресп. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1974. С. 628.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1125. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

ності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ. Вони є джерелом багатьох явищ або висновків, що належать до нього як дія до причини або як наслідки до підстави). На думку авторів, принцип можна характеризувати як внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності¹.

З точки зору філософії принцип сприймається як центральне поняття, основа системи, що становить узагальнення й поширення будь-якого положення на всі явища тієї галузі, з якої даний принцип абстрагований. Будь-який предмет має свою ідею, отже, свій принцип і свій закон, будь-яке явище відповідає якійсь ідеї, ніщо не відбувається в світі, не виражаючи якоїсь ідеї, – усе це є аксіомою новітньої філософії².

Принципи є первинними нормами, що не ґрунтуються одна на одній, однак тісно та гармонійно взаємопов'язані. Вони виступають не лише як гарантії реалізації завдань адміністративного судочинства, але і як гарантії дотримання його процесуальної форми. Як зазначають деякі науковці, основна функція таких принципів полягає в тому, щоб сприяти юридично правильному здійсненню

¹ Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. С. 560–561.

² Історія вчень про державу і право: хрестоматія для юрид. вузів і ф-тів/за ред. Г. Г. Демиденка. 2-ге вид., допов. і змін. Харків: Легас, 2002. С. 44.

прав і свобод громадян, а також виконанню обов'язків усіма учасниками процесу¹.

Принципи виступають як своєрідна несуча конструкція, на основі якої створюються і реалізуються не тільки норми, інститути або галузі, а й вся система права².

Досліджені погляди на сутність правової категорії «принципи» дають можливість дійти думки, що даний системотворчий елемент характеризується як безспірне правило, наділене імперативним змістом, яке має на меті організовану реалізацію приписів під час правозастосування.

Як відзначає М. В. Джафарова, у конкретних випадках дефініція «принципи» може або інтерпретуватись, або уточнювати означуване, залежно від того, якою є спектр її використання і функціональна спрямованість³.

Досліджуючи принципи адміністративного судочинства, слід відзначити, що вони відображають у своєму змісті базисні ідеї та специфічні для адміністративного судочинства властивості, направленість його реформування та мають на меті захист

¹ Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 68–69. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-sudochinstvo.pdf>

² Матузов Н., Малько А. Теория государства и права. Москва: Юристъ, 2004. С. 82.

³ Джафарова М. В. Принципи адміністративного процесуального права у новітніх умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 1. С. 55. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/14/11>

прав, свобод та інтересів особи від сваволі чи незаконних дій і рішень публічної адміністрації.

В межах власного дослідження принципів права О. В. Старчук до їх ознак відносить системність та взаємоузгодженість, загальнообов'язковість, універсальність, стабільність, предметну визначеність, загальнозначущість, регулятивність¹.

В. О. Скрипченко називає найбільш суттєвими ознаками принципів права:

- регулятивність, яку не можна ототожнювати з регулятивними характеристиками норм права;
- внутрішню єдність, яка проглядається у їх системно-структурній внутрішній збалансованості;
- об'єктивну зумовленість, під якою слід розуміти їх відповідність характеру суспільних відносин;
- ідеологічність, яка означає, що вони, як і право загалом, є формою суспільної свідомості;
- матеріалізованість у праві;
- історичність².

На думку С. Бондарчук, принципи сприяють правильному пізнанню та застосуванню адміністративно-процесуальних норм, є основою для законодавчої практики, підготовки, розроблення і прийняття відповідних їм за змістом правових норм та подальшого їх удосконалення, характеризують суть та значення права як регулятора суспільних відно-

¹ Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2012. № 2. С. 42. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf

² Скрипченко В. О. Принципи адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2020. С. 36–37.

син у галузі здійснення правосуддя в адміністративних справах, його соціальну цінність¹.

Принципи судового процесу являють собою загальноприйняті правила, дотримання яких всіма учасниками процесу прямо вимагається законом, мають певний механізм реалізації, регламентований правовими нормами, за їх недотримання винна сторона зазнає негативних правових наслідків.

М. В. Ковалів та І. Б. Стахура визначають основне призначення принципів, яке полягає в тому, що їх втілення в судочинство надає йому якості правосуддя, та, навпаки, їх ігнорування призводить до порушення права на судовий захист, а відтак – до неправосудності рішень суду².

При цьому науковці вкладають у зміст розуміння принципів адміністративного судочинства організаційну складову, тобто включаючи до їх змісту завдання з організації побудови адміністративного судочинства.

За їх переконанням, принципи адміністративного судочинства – це основні засади, вихідні положення, що становлять його якісні особливості та специфічні властивості, в яких у концентрованому вигляді виявлена заінтересована воля народу наділити право такими якостями, які найбільш повно мали

¹ Бондарчук С. А. Принципи адміністративного судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. С. 15.

² Ковалів М. В., Стахура І. Б. Принципи адміністративного судочинства: поняття, зміст, система. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* 2014. № 4. С. 175. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1934/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2.pdf>

б можливість задовольняти його ідеї і погляди у визначенні основ організаційної побудови адміністративного судочинства, а також відображають перспективи його розвитку та забезпечують захист прав, свобод і інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень¹.

На відміну наведеного твердження, ряд інших науковців характеризує принципи адміністративного судочинства безпосередньо як основоположні правила відправлення правосуддя, виключаючи організаційну складову.

Так, принципи адміністративного судочинства, на переконання Д. О. Денисової, це базисні, первісні засади його існування, які опосередковують закономірність такого існування і взаємний зв'язок цього явища з іншими правозахисними явищами, становлять врегульований спеціальними адміністративно-процесуальними нормами порядок діяльності адміністративних судів щодо послідовного розгляду та вирішення публічно-правових спорів².

¹ Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 69. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-sudochinstvo.pdf>

² Денисова Д. О. Принципи адміністративного судочинства на сучасному етапі реформування судової системи України. *Scientific Research In XXI Century*. 2020. Вип. 7. С. 118. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/1239>

Під принципами адміністративного процесу розуміються керівні, найголовніші та непорушні правила здійснення адміністративного процесу, закріплені у статтях Конституції України і законодавчих актах, які в імперативній формі регламентують поведінку учасників такого процесу та у загальній формі визначають процедури адміністративного судочинства¹.

Н. Шевцова формує точку зору, що за своєю сутністю принципи адміністративного судочинства є абстрактними правилами, які спрямовані на забезпечення справедливого розгляду й вирішення адміністративних справ та реалізуються в нормах КАС України. Втілення принципів у судочинство забезпечує його якість, а також законність та обґрунтованість судових рішень. Принципи адміністративного судочинства також є інструментом, за допомогою якого усуваються прогалини в правових нормах, та орієнтиром для тлумачення норм законодавства про адміністративне судочинство².

В свою чергу О. А. Мілієнко характеризує принципи адміністративного судочинства як стійкі абстрактні правила поведінки, які втілюють цінності, на яких має ґрунтуватись адміністративне судочинство, визначаючи цим зміст і спрямованість правового регулювання адміністративного судочинства, впливають на зміст багатьох норм про адміністративне судочинство, виступають підґрун-

¹ Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2007. С. 102.

² Шевцова Н. Застосування принципів диспозитивності та офіційності в адміністративному судочинстві. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 72–73.

тям для їх тлумачення, а також інструментом для заповнення прогалин та усунення колізій¹.

Отже, саме завдяки реалізації принципів адміністративного судочинства, неухильного їх дотримання учасниками процесу та судами, вбачається можливість забезпечити відправлення правосуддя шляхом захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Досліджуючи принципи адміністративного судочинства С. А. Бондарчук виділяє їх характерні властивості, а саме: а) ідейна спрямованість – в основу принципів закладено певну ідею, яка є передумовою їх виникнення і зумовлена соціально-правовими чинниками суспільного життя; б) формальна визначеність – принципи проявляються у нормі права через їх текстуальне нормативне закріплення в КАСУ у вигляді окремої статті; в) демократичність – принципи адміністративного процесу є елементом людської культури, цінностями ідеологічного порядку, такими як правова держава, громадянське суспільство, рівність, незалежність і свобода; г) дієвість – принципи адміністративного судочинства враховують на всіх стадіях адміністративного процесу, у всіх видах проваджень в адміністративних справах; г) автономність – зміст одного принципу не повинен дублювати змісту інших

¹ Мілієнко О. А. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2016. С. 5.

принципів адміністративного процесу; д) системність – принципи складають певну сукупність, що перебуває у відношеннях і зв'язках між собою, та формують відповідну цілісність та єдність¹.

В свою чергу М. В. Джафарова, спираючись на базове підґрунтя досліджених спостережень й висновків, до ознак принципів адміністративного судочинства відносить: 1) правосвідому спрямованість – в основі кожного принципу закладена певна ідея, теорія, концепція або погляд; 2) нормативність та текстуальне закріплення – принципи знаходять своє відображення в нормах законодавства шляхом їх текстуальної фіксації; 3) загальнообов'язковість і дієвість – виступаючи загальнообов'язковими і нормативними положеннями, визначають формування та перспективи розвитку цієї галузі права, мають практичне і загальне значення для кожного з них; 4) стійкість й стабільність – принципи повинні протягом тривалого часу не зазнавати суттєвих змін і забезпечувати виконання основної мети; 5) автономність і визначеність – принципи повинні мати окремо чітко визначений зміст, зокрема, елемент змісту одного принципу не повинен повторювати елементи змісту інших; 6) у разі порушення або недотримання принципів, під час вирішення адміністративної справи, прийняте по ньому судове рішення підлягає скасуванню².

¹ Бондарчук С. А. Принципи адміністративного судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. С. 15.

² Джафарова М. В. Принципи адміністративного процесуального права у новітніх умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 1. С. 54–57. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/14/11>

Досліджені наукові точки зору, доктринальні твердження дають підстави визнати принципи адміністративного судочинства вихідними ідеями щодо процедури відправлення правосуддя у формі адміністративного судочинства, які мають усталений характер, регламентованим на рівні закону правилом поведінки, що має неухильно дотримуватись всіма учасниками і забезпечується державним примусом, закріплюючи авторитетність судових актів, та виступає засобом заповнення прогалин чинного законодавства у сфері вирішення публічно-правових спорів.

З огляду на запропоноване визначення сутності принципів адміністративного судочинства можна виділити наступні характеризуючі їх ознаки: 1) ідейна спрямованість; 2) стабільність і непорушність; 3) наділені нормативним змістом; 4) текстуально зафіксовані; 5) застосовуються під час відправлення правосуддя; 6) примусовий характер; 7) мають нормотворчу спрямованість.

Враховуючи те, що адміністративні суди представляють собою частину судової гілки влади, яка покликана забезпечити законність у сфері суспільних відносин, шляхом реалізації повноважень в межах визначених Конституцією України та законів України, основні засади судочинства, які характеризуються як загально-правові, регламентовано ст. 129 «Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.» Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. До них віднесено: 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпе-

чення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов’язковість судового рішення¹.

На нашу думку, закріплений перелік загально-правових засад судочинства, не розкриває основоположних ідей адміністративного судочинства чи публічно-правових відносин, і має спрямування, характерне для правовідносин у сфері кримінального права та процесу.

На переконання С. В. Потапенко, втілення загально-правових принципів в адміністративному судочинстві дозволяє надати йому властивостей дійсного правосуддя; відобразити загальні правила, що мають загальнообов’язковий юридичний характер; забезпечити однотипове формулювання норм права та їх застосування для вирішення публічно-правових спорів².

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

² Потапенко С. В. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2010. С. 9.

Проте зазначений перелік засад судочинства не являється вичерпним, і Основний закон дає можливість визначити інші засади, на яким може організовуватись судочинство, шляхом закріплення їх на рівні Закону. Що і було здійснено чинним Кодексом адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, ч. 3 ст. 2 «Завдання та основні засади адміністративного судочинства» якого визначає, що основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; 5) обов'язковість судового рішення; 6) забезпечення права на апеляційний перегляд справи; 7) забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, визначених законом; 8) розумність строків розгляду справи судом; 9) неприпустимість зловживання процесуальними правами; 10) відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких ухвалене судове рішення¹.

Аналіз закріплених Кодексом адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV² правових засад здійснення адміністративного судочинства

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Там само.

чинства свідчить, що вони виступають нормами прямої дії. Як бачимо, до їх переліку законодавець включає принципи, що запозичені з інших груп принципів, притаманних іншим процесуальним галузям права та формам судочинства.

Оскільки принципи адміністративного судочинства мають місце в судовій практиці, то й зорієнтовані вони, насамперед, на суд, тобто ці принципи завжди представляють собою правові директиви зверненні до суду. В адміністративному судочинстві (як і в будь-якому іншому аналозі – цивільному, господарському, кримінальному), принципи визначають найбільш важливі обов'язки суду зі здійснення правозастосовчої діяльності (принципи законності і обґрунтованості), або ж із забезпечення прав, наданих сторонам і особам, що беруть участь у справі (принципи процесуальної рівності сторін, диспозитивності і змагальності)¹.

Деякі науковці звертають увагу на те, що принципи адміністративного судочинства являються базисом, засадничими ідеями, на основі яких формуються закріплені на рівні закону правила адміністративного судочинства, то їх кількість та умови класифікації, мають відповідати вимогам суспільства.

Деякі науковці відзначають, що у науці адміністративного судочинства принципи адміністративного судочинства поділяють на три великі групи:

¹ Баранчик П. О. Принципи адміністративного судочинства: теоретичний підхід до питання визначення та класифікації. *Вісн. Запорізь. нац. ун-ту. Юридичні науки*. 2012. № 2 (1). С. 169. URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2012-1/28.pdf>

1) загальні, що відображають найбільш загальні засади створення та функціонування адміністративної юстиції; 2) організаційні, що торкаються організаційних засад існування адміністративної юстиції; 3) процесуальні, що визначають процедуру розгляду справ в органах адміністративної юстиції. Проте, найпоширенішою на їх думку є класифікація за характером закріплення та застосування – принципи можна поділити на загальні та галузеві. Така неоднозначність наукових поглядів на класифікацію принципів пояснюється, передусім, непослідовністю самого законодавця, який в нормативно-правових актах різного рівня узагальнення закріпив різні за своїм значенням вихідні засади судочинства¹.

На нашу думку, адміністративному судочинству, як процесуальній діяльності адміністративних судів, притаманне під час відправлення правосуддя застосування не тільки загальних та галузевих, а і ряду принципів, що носять міжгалузевий характер.

С. В. Потапенко висловлює власне бачення способу класифікації принципів адміністративного судочинства за такими критеріями: 1) за сферою поширення – загально-правові, галузеві, міжгалузеві; 2) за способом нормативного закріплення – принципи, закріплені у Конституції України або у законодавчих нормативно-правових актах і принципи, які реалізуються в судовій практиці і виво-

¹ Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 70–71. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-sudochinstvo.pdf>

дяться із положень законодавства про адміністративне судочинство; 3) за об'єктом впливу – принципи, які визначають процесуально-правову діяльність адміністративного суду і принципи, які визначають процесуальну діяльність осіб, які беруть участь у справі (сторін, третіх осіб, представників сторін і третіх осіб); 4) за предметом правового регулювання: а) принципи організації правосуддя (судоустрою і судочинства), а також функціональні (принципи процесуальної діяльності – судочинства); б) принципи, які визначають зміст процесуальної діяльності (офіційне з'ясування всіх обставин справи, диспозитивність, змагальність тощо); в) принципи, які визначають процесуальну форму виконання процесуальних дій (гласність, відкритість)¹.

На нашу думку, включення автором до системи принципів адміністративного судочинства тих, які визначають порядок організації правосуддя, виходить за межі судочинства як діяльності суду по розгляду публічно-правового спору, і мають місце серед принципів адміністративного процесу як галузі. Суть принципів адміністративного судочинства полягає в тому, що вони все ж таки виступають основоположними ідеями, які забезпечують справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин.

На основі результатів власних наукових пошуків у сфері принципів адміністративного судочинства О. М. Бандуркою та М. М. Тищенко виділено

¹ Потапенко С. В. Система принципів адміністративного процесу України та проблеми їх класифікації. *Форум права*. 2010. № 2. С. 407. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10pcvpik.pdf>

наступні принципи: 1) законності; 2) правової рівності; 3) охорони інтересів держави та особи; 4) публічності (офіційного) процесу; 5) об'єктивної істини; 6) гласності процесу; 7) здійснення процесу державною мовою і забезпечення права користування рідною мовою; 8) швидкості й економічності процесу; 9) самостійності в ухваленні рішень; 10) неухильності реалізації правової презумпції невинуватості і правомірності дій громадян¹.

Як бачимо, класифікуючи принципи адміністративного судочинства, науковцями не здійснюється їх розподіл за групами, більшість з яких відповідає закріпленим в нормах Кодексом адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV².

Розділяючи в цілому дане бачення щодо визначення переліку принципів адміністративного судочинства, приймаючи за основу закріплені в нормах Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV³ засади здійснення судочинства, вбачаємо за необхідне доповнити наявний перелік такими принципами: 1) розумних строків; 2) пропорційності; 3) добросовісності та розсудливості; 4) обґрунтованості; 5) правової визначеності; 6) офіційного з'ясування обставин справи;

¹ Бандурка А. М., Тищенко Н. М. Административный процесс: учебник. Харьков: Изд-во НУВД, 2001. С. 34–35.

² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

³ Там само.

7) презумпції вини суб'єкта владних повноважень; 8) доступності судового захисту; 9) єдність судової практики.

1) *Принцип розгляду справи у розумні строки* передбачено п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, згідно якої кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків має право на розгляд його справи протягом розумного строку¹.

Можливість здійснити захист свого гарантованого права, свободи чи інтересу своєчасно, в найкоротший строк, являється характеризуючою ознакою такого принципу судочинства як доступність правосуддя, та забезпечує його ефективність.

Як відзначають С. В. Дяченко та Н. О. Зборовська, строки в судовому процесі відіграють важливу роль не лише в контексті своєчасного здійснення судочинства з мінімальними втратами часу, але й є визначальними категоріями при забезпеченні гарантій здійснення суб'єктами процесуальних відносин суб'єктивних процесуальних прав і при виконанні покладених на них процесуальних обов'язків².

Свою позицію, стосовно розуміння змісту принципу розумних строків, висловив Конституційний Суд України у підпункті 3.6.2 п. 3 мотивувальної

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Міжнародний документ від 04.11.1950*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top

² Дяченко С. В., Зборовська Н. О. Принцип розумних строків у цивільному судочинстві. *Південноукр. правнич. часоп.* 2019. № 3. С. 111. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/28.pdf>

частини висновку від 20 січня 2016 р. № 1-в/2016 зазначивши, що запровадження ідеї розумних строків розгляду справи судом спрямоване на забезпечення гарантування захисту судом порушених прав особи в оптимальні строки¹.

2) *Принцип пропорційності* полягає в прагненні суду під час розгляду публічно-правового спору досягти оптимального балансу між приватними інтересами особи (фізичної або юридичної) та публічними інтересами. Важливість дотримання такого балансу інтересів слугує відображенням значимості та провідної ролі адміністративної юстиції у питаннях забезпечення законності у сфері публічно-правових відносин та свідчить про високий ступінь розвитку правосвідомості в суспільстві.

Значення принципу пропорційності в адміністративному судочинстві Д. А. Козачук пропонує шукати у поєднання двох аспектів балансу публічних та приватних інтересів. По-перше, – баланс публічного і приватного інтересу щодо процесуальної економії та повноти і всебічності розгляду і вирішення публічно-правового спору. По-друге, – баланс публічного і приватного інтересу при вирішенні публічно-правового спору – як відображення у судовому рішенні справедливого і розумного поєднання публічного і приватного інтересу. Тобто,

¹ Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-16#Text>

можна говорити про поєднання у принципі пропорційності адміністративного судочинства матеріального та процесуального аспектів¹.

Бачення щодо застосування в судочинстві принципу пропорційності висловив у своєму рішенні від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 Конституційний Суд України, зазначивши в абзаці третьому підпункту 2.1 п. 2 мотивувальної частини, що обмеження щодо реалізації конституційного права на звернення не можуть пов'язуватися лише із визнанням особи недієздатною. Такі обмеження мають встановлюватися виключно на підставі приписів Конституції України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими².

3) *Принцип добросовісності та розсудливості* закріплює обов'язок судді адміністративного суду, під час відправлення правосуддя в публічно-правовому спорі, реалізовувати свої повноваження сумлінно, шляхом формування власного внутрішнього

¹ Козачук Д. А. Пропорційність як засада здійснення адміністративного судочинства у світлі оновлення процесуального законодавства в Україні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.). У 2-х т. Т. 2/ відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Гельветика, 2018. С. 30.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>

переконання тільки на основі досліджених доказів по справі, керуючись здоровим глуздом, нормами права, законами логіки, моралі та справедливості.

О. Соловійова наголошує, що принцип добросовісності означає обов'язок адміністративного органу під час вирішення адміністративної справи діяти відповідно до загальновстановлених норм моралі та права, не допускати зловживання владою, не порушувати права та свободи осіб, що беруть участь у справі, приймати рішення в справі, враховуючи як загальносуспільні, так й індивідуальні інтереси. При цьому покладає обов'язок на фізичних і юридичних осіб під час розгляду адміністративної справи добросовісно виконувати вимоги та користуватися правами, закріпленими законодавством. Натомість принцип розсудливості передбачає обґрунтованість рішень, прийнятих у межах встановлених правових норм, виключаючи вільний розсуд поза правом¹.

Як відзначає І. В. Назарова, незалежно від сфери застосування принцип добросовісності забезпечує взаємну повагу й врахування прав, обов'язків та інтересів кожного учасника (учасників) правовідносин, неухильне і повне виконання ними зобов'язань, передбачених правовим актом, правовим звичаєм, угодою чи рішенням суду і, врешті-решт – досягнення цілей всіх учасників правовідносин².

¹ Соловійова О. М. Принципи адміністративної процедури. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Серія: Право. Харків, 2011. № 988. Вип. 10. С. 151–152. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1770>

² Назарова І. В. Принцип добросовісності в праві: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01/Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2020. С. 3.

Дотримання положень принципу добросовісності органічно взаємопов'язане з такими категоріями, що також притаманні адміністративному судочинству, як справедливість та демократизм. Їх спільне застосування дає підстави стверджувати про досягнення високого рівня ефективності правосуддя при розгляді публічно-правового спору.

4) *Принцип обґрунтованості* вимагає від суду та рішення, що буде ним винесено за результатами розгляду та вирішення публічно-правового спору, повного та всебічного дослідження наданих сторонами доказів, з'ясування всіх обставин справи, для забезпечення захисту інтересів особи.

Свою точку зору щодо дотримання даного принципу висловив Конституційний Суд України в абзаці третьому підпункту 3.2 п. 3 мотивувальної частини рішення від 17 червня 2020 р. № 4-р(II)/2020 зазначивши, що право на судовий захист передбачає не тільки можливість звернення особи до суду, а й, зокрема, право на обґрунтоване судове рішення, в тому числі можливість виправлення судової помилки судом другої інстанції¹.

5) *Принцип правової визначеності* безперечно являє собою складову такого загального конституційного принципу як верховенство права.

¹ Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text>

А. М. Приймак пропонує розглядати принцип правової визначеності як сукупність вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення перш за все стабільного правового становища індивіда шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування¹.

Згідно правової позиції Конституційного суду України, із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 п. 5 мотивувальної частини)².

В. Кравчук наголошує, що по-перше, принцип правової визначеності є основоположним і комплексним елементом верховенства права. По-друге, складниками принципу правової визначеності є, зокрема, доступність закону, передбачуваність законодавства, стабільність законодавства, правомірні очікування, неможливість зворотної дії законодавства, ніякого покарання без закону, неможливість притягнення до відповідальності і покарання двічі за одне і те саме правопорушення, остаточ-

¹ Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наук. зап.* Т. 103. Юридичні науки. С. 54. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3845/Pryimak_Pryntsyyp_pravovoi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

² Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>

ність судових рішень. По-третє, принцип правової визначеності змістовно об'єктивується через потребу в стабільному правовому регулюванні, яка розкривається через статику і динаміку права¹.

Венеціанська Комісія на 86-му пленарному засіданні, в п. 44 Доповіді «Верховенство права» відзначила, що принцип правової визначеності є ключовим у питанні довіри до судової системи і верховенства права; для досягнення цієї довіри держава повинна складати тексти законів так, щоб вони були доступними; держава також зобов'язана дотримуватися та застосовувати у прогнозований і послідовний спосіб ті закони, які вона ввела в дію; прогнозованість означає, що закон повинен, коли це можливо, бути оприлюдненим до його виконання і бути передбачуваним у тому, що стосується його наслідків: він має бути сформульований достатньо точно для того, щоб людина могла регулювати свою поведінку².

Тож даний принцип правової визначеності вимагає від застосовуваної в процесі адміністративного судочинства правової норми чіткості, зрозумілості та однозначності, що сприятиме покращенню її сприйняття та процесу застосування в ході вирішення публічно-правового спору.

¹ Кравчук В. Зміст принципу правової визначеності як необхідної складової верховенства права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4 (20). С. 14 URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/download/870/858>

² Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» 86-го пленарного засідання (Венеція, 25–26 березня 2011 року) на тему «Верховенство права». URL: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)

6) *Принцип офіційного з'ясування обставин справи* властивий саме адміністративному судочинству. Його сутність вимагає від адміністративного суду під час судочинства займати активну позицію, яка має сприяти виявленню та повному дослідженню доказів саме з ініціативи суду.

На думку Н. Б. Писаренко та В. А. Сьоміної, наявність цього принципу, в адміністративному судочинстві обумовлюється специфікою відносин, з яких виникає правовий спір, та завданням судочинства. Для забезпечення виконання останнього суд повинен триматися активної позиції, чого немає ані в цивільному, ані в господарському процесі. При розгляді справи адміністративної юрисдикції на суд через принцип офіційності покладається обов'язок вжити всіх передбачених законом заходів, необхідних для з'ясування обставин у справі¹.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у постанові від 29 листопада 2019 р. у справі № 818/154/16 наголосила, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі полягає насамперед у активній ролі суду при розгляді справи. В адміністративному процесі, на відміну від суто змагального процесу, де суд оперує виключно тим, на що посилаються сторони, мають бути повністю встановлені обставин справи, щоб суд ухвалив справедливе та об'єктивне рішення. Принцип офіційності, зокрема, виявляється у тому, що суд визначає обставини, які необхідно встановити для вирі-

¹ Писаренко Н. Б., Сьоміна В. А. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення): монографія. Харків: Право, 2012. С. 75.

шення спору; з'ясовує якими доказами сторони можуть обґрунтовувати свої доводи чи заперечення щодо цих обставин; а у разі необхідності суд повинен запропонувати особам, які беруть участь у справі, доповнити чи пояснити певні обставини, а також надати суду додаткові докази¹.

На переконання О. В. Білоус, значною підтримкою наукового співтовариства користується думка про призначення принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі, пов'язаного не з процесуальною підтримкою фізичних осіб та юридичних осіб приватного права у публічно-правових спорів із апаратом держави, а з встановленням істини, навіть якщо для цього вимагатиметься сприяння судом суб'єкту владних повноважень у доказуванні правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності².

Тож як вбачається, за даним принципом судочинства, саме на адміністративний суд засадничими засадами покладено обов'язок вжити всіх можливих законних заходів щодо збирання доказової бази по справі, для забезпечення її повного та всебічного розгляду, з'ясувавши необхідні по справі обставини.

Проте, враховуючи зміст принципу рівності учасників справи перед законом і судом, під час здійснення адміністративного судочинства, суд своїми активними діями при збиранні доказів має

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29 листопада 2019 року у справі № 818/154/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86000086>

² Білоус О. В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі: призначення та зв'язок із завданням адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Спецвип. Т. 2. С. 123.

сприяти не лише захисту приватного інтересу а і інтересів владного суб'єкта. Це, в свою чергу, в деякій мірі суперечить змісту наступного принципу адміністративного судочинства.

7) *Принцип презумпції вини суб'єкта владних повноважень* покладає обов'язок доказування обставин справи, правомірності своїх рішень, дій чи бездіяльності на суб'єкта владних повноважень.

На думку Н. Г. Павленко, презумпція винуватості в адміністративному судочинстві – це припущення, закріплене в Кодексі адміністративного судочинства України, що визнає правомірним такий процесуальний порядок, відповідно до якого суб'єкт владних повноважень зобов'язаний довести правомірність свого рішення, дії чи бездіяльності, подаючи суду необхідні докази (у тому числі й на вимогу позивача)¹.

Сутність даного принципу полягає не лише в наявності у суб'єкта владних повноважень обов'язку доводити законність прийнятого ним рішення чи тієї обставини, що він діяв в рамках своїх повноважень та приписів закону, чи допустив бездіяльність, не порушивши при цьому прав, свобод та інтересів інших учасників публічно-правових правовідносин. Ключовим його завданням є спростування заявлених позивачем тверджень. Проте, враховуючи зміст чинного законодавства у сфері адміністративного судочинства, розгляд публічно-правового спору не може бути завершено задоволенням позову

¹ Павленко Н. Г. Презумпція винуватості в адміністративному судочинстві. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2016. № 2. С. 78. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/23.pdf

автоматично, навіть якщо суб'єкт владних повноважень не спростував доводи позивача, оскільки судом в будь-якому випадку мають бути застосовані заходи, що випливають зі змісту принципу офіційного з'ясування обставин справи – тобто саме суд має, проявивши ініціативу, виявити докази та на основі повного дослідження обставин справи прийняти законне, обґрунтоване і справедливе рішення.

Стосовно дії даного принципу, Житомирський окружний адміністративний суд в своєму рішенні від 3 березня 2021 р. по справі № 240/18875/20 відзначив, що такий підхід значно посилює позиції невідної особи, якій бракує правових знань, щоб самостійно довести перед адміністративним судом слушність своїх тверджень¹.

Потенційний обов'язок суб'єкта владних повноважень довести правомірність свого рішення, дії чи бездіяльності в адміністративному суді посилює його відповідальність при прийнятті рішень, вчиненні інших дій чи допущенні бездіяльності².

Щодо застосування судом презумпції вини суб'єкта владних повноважень у поєднанні з принципом офіційного з'ясування всіх обставин справи під час розгляду справ за правилами спрощеного позовного провадження за ч. 2 ст. 175 КАС України, Я. Берназюк пояснив, що суд має досить зважено

¹ Рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 3 березня 2021 року по справі № 240/18875/20. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/95306160>

² Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України/О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов та ін.; за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 156.

зараховувати бездіяльність органів влади як визнання позову через неподання ними відзиву та доказів. У такому випадку рішення може не повною мірою відповідати такій вимозі процесуального закону, як мотивованість. Суд має з'ясувати усі обставини, оскільки в багатьох публічно-правових спорах існує третя (невидима) сторона – це суспільство. Пасивність суб'єкта владних повноважень може призвести до вирішення спору, наприклад, на користь суб'єкта господарювання – забудовника із неврахуванням суспільного інтересу, який наявний у справах¹.

Таким чином, принцип презумпції винуватості суб'єкта владних повноважень дає можливість допустити припущення, що обставини справи заявлені позивачем про порушення його прав, свобод чи інтересів відповідачам мають місце, доки інше не буде доведено на підставі дослідження всіх доказів.

8) *Принцип доступності судового захисту* характеризується наявністю обов'язку держави організувати та вжити необхідних заходів для безперешкодної реалізації гарантованої можливості особі звернутися до адміністративного суду за захистом свого права чи інтересу у сфері публічно-правових відносин.

Досліджуючи принцип доступності судового захисту О. М. Капля відзначає, що для реалізації проголошених прав держава повинна створити таку модель судової системи та судочинства здатну забезпе-

¹ Судді ВС розповіли колегам із першої інстанції про запобіжники скасування судових рішень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1102143/>

чити реалізацію конституційних гарантій та ефективний рівень захищеності людини зі сторони судової влади, що є також показником рівня формування громадського суспільства та правової держави¹.

Щодо реалізації даного принципу адміністративного судочинства, звертаючись до змісту абзаців другого, четвертого підпункту 3.3 п. 3 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 24 червня 2020 р. № 6-р(II)/2020 бачимо висновок, що в законодавчому регулюванні слід уникати заборон або обмежень щодо реалізації кожною особою права оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, у тому числі шляхом визначення на законодавчому рівні вичерпного переліку осіб, які мають право на таке оскарження, оскільки невключення особи до цього переліку унеможливорює доведення нею в суді її переконаності в потребі захисту своїх порушених прав, свобод цими рішеннями, діями чи бездіяльністю. Саме наявність такої переконаності в кожній особі є сутнісною властивістю її права на звернення до суду щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, а отже, необхідною передумовою здійснення цього права².

¹ Капля О. М. Доступність судового захисту як принцип адміністративного судочинства України. *Вісн. пенітенціар. асоціації України*. 2017. № 2. С. 58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bpau_2017_2_10

² Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім "Еко-вугілля України"» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va06p710-20#Text>

9) *Принцип єдності судової практики* визнається фундаментальною засадою здійснення судочинства та сприяє реалізації принципу рівності перед законом і судом. Прийняття різних за змістом та сутністю судові рішення в однотипних справах, шляхом різної інтерпретації правової норми, суди допускають порушення права особи на захист свого права чи інтересу і здійснюють винесення рішень, що не відповідають чинному законодавству. Це, в свою чергу, знижує рівень поваги і довіри до судової гілки влади та судових актів, які приймаються та проголошуються іменем України.

За словами Ю. Р. Мірошніченко, судова практика, виступаючи в якості однієї з найважливіших характеристик правової системи, фактично виступає індикатором стану правової системи, показником ефективності судової системи, засобом легітимації державно-владних інститутів і т. п. Будучи частиною правової системи, характеризується як складне і багатоаспектне поняття, судова практика виступає засобом охорони правопорядку та зміцнення законності¹.

Як відзначається в п. 5 Висновку № 20 (2017) «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» Консультативної ради європейських суддів від 10 листопада 2017 року, єдине застосування закону є визначальним задля принципу рівності перед законом. Окрім того, питання правових

¹ Мірошніченко Ю. Р. Проблеми конституційно-правового забезпечення принципу єдності судової практики. *Прикарпат. юрид. вісн.* 2017. Вип. 1 (16). Т. 3. С. 62. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/13.pdf

визначеності й передбачуваності є невід’ємною складовою верховенства права. У державі, яка керується принципом верховенства права, громадяни виправдано очікують, що до них будуть ставитися, як до всіх інших, та що вони можуть покладатися на попередні судові рішення в подібних справах, і таким чином громадяни можуть передбачати юридичні наслідки своїх дій чи бездіяльності¹.

Але при цьому, аналізований принцип єдності судової практики не являється абсолютним, оскільки суди мають наділятися можливістю здійснити вправлення власної позиції, за наявності вагомих на те підстав, з метою забезпечення динамічного розвитку права та правових відносин у сфері судочинства.

З огляду на отримані результати варто відзначити, що саме принципам судочинства відведено завдання бути основами та засадами забезпечення відправлення правосуддя, яке відповідає ознакам законності, обґрунтованості та справедливості. Значимість принципів судочинства підкреслено нормами чинного адміністративного процесуального законодавства, згідно приписів якого, порушення встановлених засад під час відправлення правосуддя призводить до незаконності прийнятого в результаті рішення.

Саме за допомогою принципів, шляхом втілення їх в судочинство адміністративні суди здатні виконувати покладений на них обов’язок щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інте-

¹ Висновок № 20 (2017) «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» Консультативної ради європейських суддів від 10 листопада 2017 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/opinion_20_UA.pdf

ресів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Тобто принципи є інструментом виконання адміністративними судами покладеного на них завдання. Адміністративні суди не здатні виконати це завдання, не застосовуючи принципи адміністративного судочинства – їх професійного інструменту або неправильно розтлумачивши їх сутність¹.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначте поняття адміністративне судочинство, та його характеризуючі ознаки.

2. Охарактеризуйте юрисдикційну діяльність адміністративних судів, її форми, умови розмежування.

3. Надайте характеристику публічно-правового спору.

4. Окресліть основні завдання адміністративного судочинства

5. Що є завданням адміністративного судочинства та в чому полягають його особливості?

6. Надайте визначення юрисдикційної діяльності адміністративного суду та її характерні ознаки.

7. Визначте сутність принципів адміністративного судочинства та їх ознаки.

¹ Шевцова Н. Застосування принципів диспозитивності та офіційності в адміністративному судочинстві. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 73.

8. Визначте сутність і предмет юрисдикційної діяльності адміністративних судів.

9. В чому полягають особливості юрисдикційної діяльності адміністративних судів?

10. В чому полягають особливості правових засад адміністративного судочинства?

Розділ 1. Загальна характеристика адміністративного судочинства
як форма реалізації судової влади

Розділ 2

Організація адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади

2.1. Система та структурна побудова адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади

Україна, претендуючи на повноправне членство в європейській спільноті, запровадила великомасштабні реформаційні заходи в правовій системі, структурі державного апарата та сфері судочинства. Розпочата адміністративно-судова реформа покликана забезпечити розбудову системи адміністративних судів, які відповідно до мети свого створення мають гарантувати дотримання прав, свобод та інтересів учасників публічно-правових відносин. Правова держава виділяється з поміж інших головною характеризуючою ознакою, а саме рівнем гарантованості дотримання суб'єктивних прав громадян від будь-яких посягань з боку публічної адміністрації. І саме адміністративним судам відведено головну роль у цьому питанні, що відповідно актуалізує наукові дослідження в напрямі вдосконалення системи адміністративних судів та адаптації їх структурної побудови до вимог сучасності та правової дійсності.

На шляху реформування судової системи України питання щодо місця адміністративного суду в системі інших судів та державних органів, його правового статусу, набуває особливого змісту, оскільки дає змогу виявити недосконалі моменти в питаннях його організації та діяльності з метою подальшого усунення в ході триваючої реформи, збільшуючи тим самим рівень ефективності адміністративного судочинства та захисту прав учасників публічно-правових відносин.

Питання організації адміністративного судочинства тривалий час розглядалось і досліджувалось науковцями, залишаючись актуальним через триваючі реформаційні процеси і заходи, направлені на його вдосконалення. Наукове товариство прагнуло виробити максимально оптимізовану систему, враховуючи її сутність та призначення, вдосконалени систему правил визначення підсудності тощо.

Покроковий розвиток та вдосконалення адміністративної юстиції в Україні гарантував кожній особі, на основі норм Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, здійснювати перевірку публічної діяльності державних органів та уповноважених нею посадових осіб, що забезпечує зростання рівня довіри суспільства як до судової гілки влади так і до самої держави, надаючи їй ознак правової.

Адміністративні суди стали характеризуючою ознакою правової держави, забезпечуючи верховенство права, конституційним атрибутом захисту гарантованих прав та судового контролю у сфері публічно-правових відносин. Ст. 55 Конституції

України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР гарантувала кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб¹.

Згідно з Конституцією України створюється єдина система судів загальної юрисдикції, яка будується за принципами територіальності і спеціалізації. Створення надзвичайних та особливих судів Конституція не допускала і не допускає².

Досліджувана проблема була започаткована в дослідженнях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Ю. Димитрова, І. Б. Коліушко, А. Т. Комзюка, Р. О. Куйбіди, Ю. С. Педька, А. О. Селіванова, Ю. М. Старилова, А. В. Хворостянкіної та ін.

Адміністративний суд, як елемент судової системи України, його правовий статус, умови і порядок відправлення правосуддя у публічно-правових відносинах, організаційна побудова, періодично привертають увагу вчених-адміністративістів. Дослідженню окреслених питань присвячувались дисертаційні роботи, наукові статті та монографічні дослідження.

Серед дисертаційних робіт варто виділити «Адміністративні суди в Україні: становлення та пер-

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

² Конституція України: наук.-практ. коментар/В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; ред. кол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. Харків: Право; Київ: Концерн «Видавничий Дім "Ін Юре"», 2003. С. 800.

спективи розвитку» (О. Г. Свида, 2008 р.), «Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація» (І. В. Шруб, 2009 р.), «Адміністративний суд в системі державних органів України» (М. І. Пипяк, 2016 р.) та ін.

Структурну побудову судової системи України законодавчо закріплено нормами ст. 125 Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР та ст. 17 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. Згідно вказаних нормативних актів судоустрій в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності і визначається законом, з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди¹.

Ваги авторитету адміністративних судів додає той факт, що їх можна визнати органами конституційними, оскільки їх створення та функціонування закріплено безпосередньо нормами Основного закону держави, на відміну від судів господарських, які також являються судами спеціалізованими.

Питання щодо запровадження системи адміністративних судів, та взагалі їх необхідності, було

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

предметом тривалих жвавих дискусій. Як результат, умови їх запровадження було закріплено концепцією¹, а згодом зафіксовано на рівні закону. Концепція фіксувала поступове запровадження і розвиток системи адміністративної юстиції. Першим кроком передбачалось запровадження спеціалізації суддів та утворення відповідних колегій. Завершитись реформування мало безпосередньо створенням вже конкретно вертикалі адміністративних судів.

Враховуючи важливість питання щодо запровадження системи адміністративних судів, зі статусом спеціалізованих, і забезпечення широкого спектру встановлених засобів захисту прав і свобод громадян у сфері публічно-правових відносин, необхідність його вирішення була закріплена Концепцією адміністративної реформи в Україні, текст якої був схвалений Указом Президентом України від 22 липня 1998 р. № 810/98².

З часу прийняття Конституції України, а саме з 1996 року, в Україні багато зроблено на шляху здійснення адміністративної та судової реформ. Серед етапів розвитку адміністративної юстиції як складової адміністративної та судової реформ можна виділити наступні:

– реформування системи судів у відповідності до Конституції України, в тому числі запровадження системи адміністративних судів;

¹ Про Концепцію судово правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 18 квітня 1992 р. № 2296-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>

² Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>

– правове забезпечення правосуддя у сфері адміністративно-правових відносин;

– організаційне, матеріально-технічне, кадрове та інше забезпечення діяльності адміністративних судів тощо¹.

Ми погоджуємось з міркуваннями С. Обрусної, яка зазначає, що позитивним наслідком «малої судової реформи було те, що вона привела судову систему у відповідність до Конституції України та створила необхідні умови для подальшого її удосконалення. Однак, як зазначає науковець, «пожежний порядок» її проведення часто приводив до прийняття суперечливих рішень, положень законодавства, що не сприяло як роботі судових установ, так і самому процесу реформування².

Запровадження системи адміністративних судів передбачалось прийнятим 7 лютого 2002 р. Законом України «Про судоустрій України» № 301В-III (закон втратив чинність), згідно ст. 19 «Спеціалізація судів загальної юрисдикції» якого передбачалось, що спеціалізованими судами є господарські, адміністративні та інші суди, визначені як спеціалізовані суди³. Відповідно до вимог цього закону, норми щодо функціонування адміністративних судів

¹ Пасенюк О. М. Розвиток адміністративної юстиції як складова адміністративної та судової реформи. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_51

² Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, 2010. С. 197.

³ Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 № 3018-III (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14/ed20020207#top>

мали набрати чинності з моменту утворення їх системи, що фактично відбулось 1 червня 2005 р. Загалом, визначаючи будову судової системи України, вказаний нормативно-правовий акт передбачав, що до системи судів загальної юрисдикції мали входити: місцеві суди, апеляційні суди, Апеляційний суд України, Касаційний суд України, вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд України.

На реалізацію передбачених законодавством процедур щодо формування системи адміністративних судів Президентом України було видано Укази «Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України» № 889/2002 1 жовтня 2002 р.¹ та «Про кількість суддів Апеляційного суду України, Касаційного суду України та Вищого адміністративного суду України» № 995/2002 від 7 листопада 2002 р.²

Незважаючи на їх конституційність, адміністративні суди в Україні, зі статусом спеціалізованих, розпочали свою процесуальну діяльність після набрання чинності з вересня 2005 р. Кодексом адміністративного судочинства України, хоча фактично систему адміністративних судів України було сформовано на підставі Указу Президента України (у відповідній редакції) від 16 листопада 2004 р.

¹ Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України: Указ Президента України від 01.10.2002 № 889/2002 (частково втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889/2002#Text>

² Про кількість суддів Апеляційного суду України, Касаційного суду України та Вищого адміністративного суду України: Указ Президента України від 07.11.2002 № 995/2002 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995/2002#Text>

№ 1417/2004 «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів», з 1 січня 2005 р.¹

З моменту утворення системи адміністративних судів, вона зазнавала певних реформаційних удосконалень та перетворень, про що свідчить нормативна база Указів Президента України, а саме: «Про кількісний склад суддів адміністративних судів» (із змінами) від 16.05.2007 № 417/2007², «Про вдосконалення мережі адміністративних судів» від 16.10.2008 № 941/2008³, «Про внесення змін до мережі адміністративних судів України» від 12 листопада 2014 р. № 866/2014⁴ та «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 р. № 455/2017⁵.

Для України, в період її становлення і розбудови як держави незалежної, запровадження системи

¹ Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента України від 16.11.2004 № 1417/2004 (перша редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004/ed20041116#Text>

² Про кількісний склад суддів адміністративних судів: Указ Президента України від 16.05.2007 № 417/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2007#Text>

³ Про вдосконалення мережі адміністративних судів України: Указ Президента України від 16.10.2008 № 941/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941/2008#Text>

⁴ Про внесення змін до мережі адміністративних судів України: Указ Президента України від 12.11.2014 № 866/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866/2014#Text>

⁵ Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.2017 № 455/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017#Text>

адміністративних судів мало не аби яке значення. Існування цієї системи було сигналом для міжнародних партнерів про високий рівень захищеності прав особи в державі від сваволі її органів чи посадових осіб, рівень демократизму. Саме досвід цих стратегічних партнерів у питаннях розбудови адміністративного судочинства і став основоположним на шляху реалізації концепцій запроваджених реформ. Новоутворені адміністративні суди мали бути доступними для пересічних громадян, дієвим способом захисту своїх прав, свобод та інтересів публічного характеру. Крім того, спосіб організації мав забезпечувати їх самостійність від будь-якого втручання в процедуру судочинства, як внутрішнього так і зовнішнього, та неупередженість в питаннях відправлення правосуддя.

Досліджуючи питання функціонування адміністративних судів, варто звернути увагу на питання щодо визначення правового статусу цих судів, як однієї з форм реалізації судової влади.

Згідно словникової бази «статус» в юридичному сенсі визначається як правове становище осіб або організацій, установ тощо¹, правове становище громадян, державних і громадських органів, міжнародних організацій тощо². Більш широким та конкретизуючим виступає поняття «правовий статус», який на думку Д. В. Мандичева відображає головні

¹ Словник іншомовних слів/за ред. члена-коресп. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1974. С. 725.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1387. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

особливості органу, його місце в системі державних органів влади, мету, завдання, функції, повноваження, компетенцію, відповідальність¹.

Н. Олефіренко адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні визначає як врегульований законодавством порядок створення, реорганізації, ліквідації адміністративних судів, визначення функцій і завдань суду та наділення його необхідною компетенцією. Адміністративний суд, займаючи чільне місце в системі державної влади, повинен забезпечувати законність публічно-управлінських процесів, насамперед з позиції захисту прав і свобод громадян від їх порушень представниками публічної адміністрації під час реалізації управлінських повноважень².

Враховуючи таке визначення статусу адміністративного суду, формуються розуміння, що ці суди вирішують спори публічно-правового характеру, а не накладають адміністративні стягнення, виступаючи засобом правозахисним, а не каральним.

О. В. Пономарьов, в якості елементів адміністративно-правового статусу, крім компетенції адміністративного суду, виділяє – мету, завдання, функції; організацію діяльності; юридичну відповідальність тощо³. Статус адміністративного суду, як і

¹ Мандичев Д. В. Поняття адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2010. № 5. С. 118.

² Олефіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 154–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_22

³ Пономарьов О. В. Адміністративно-правовий статус Антимонопольного комітету України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2009. С. 6.

будь-якого учасника суспільних відносин характеризується наявністю правосуб'єктності.

Перш ніж визначати місце в системі судоустрою України та систему саме адміністративних судів як спеціалізованих, необхідно звернути увагу на правову категорію – «спеціалізація». Його семантичний бік представляє собою дію і стан зі значенням «спеціалізуватися», тобто набувати певних знань, навичок у якій-небудь галузі науки або техніки; набувати якоїсь спеціальності; закріплюватися за якою-небудь однією спеціальною галуззю, мати спеціальне, особливе призначення¹.

Більшість країн світу з розвиненою економікою та високим рівнем демократизму і законності в суспільних відносинах визнають важливість та пріоритетність принципу спеціалізації у сфері судочинства як один із факторів, що стимулює зростання рівня ефективності судочинства та довіри населення до судових органів.

В свою чергу А. А. Стрижак наполягає на тому, що неможливо бути фахівцем одночасно в різних галузях права. У той же час, спеціалізація не повинна бути надзвичайно вузькою. Юриспруденція – це така галузь суспільних знань, де поверхова загальна правова обізнаність є неприпустимою. Тому при виборі оптимального рівня спеціалізації важливим є формування такої моделі судоустрою, яка б сприяла максимально можливому ефективному та якісному захисту гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини й гро-

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 1364. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

мадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави¹.

Відповідно змісту норми ст. 17 «Система судоустрою» Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, систему судоустрою складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. При цьому, для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди².

Варто відзначити, що нормами чинного законодавства визначення поняття «адміністративний суд» розкрито дещо неточно. Це, в свою чергу породжує певні складності у трактуванні його змісту.

Колектив авторів розкриває зміст поняття «адміністративний суд» як складову судової гілки влади (систему організаційно та функціонально самостійних суб'єктів судової влади), яка через корпус професійних суддів, на основі норм Конституції та законів України здійснює правосуддя в справах, пов'язаних із публічно-правовими спорами³. На нашу думку, таке твердження є дещо невірним, оскільки розкриває зміст аналізованого поняття через правову категорію «корпус професійних суддів». Варто звернути увагу на ту обставину, що до

¹ Стрижак А. А. Судове управління в Україні: теоретичні основи і правове регулювання: монографія. Ужгород: Патент. 2004. С. 91–92.

² Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

³ Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2007. С. 124.

складу корпусу професійних суддів включеного всіх призначених та обраних на посади суддів всіх без винятку судових органів в держави, що виходить за межі саме адміністративних судів.

Враховуючи зазначене, пропонуємо визначити «адміністративний суд» як структурно-сформований орган, наділений повноваженнями здійснювати вирішення публічно-правових спорів і приймати обов'язкові рішення з питань захисту прав, свобод та інтересів учасників публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Адміністративні суди, являючись складовою частиною визначеної судової системи, входять як до складу місцевих так і апеляційних судів. Зокрема місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом (ч. 3. ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах (ч. 3. ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»)¹.

Нормами чинного Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. № 2747-IV розмежовується предметна юрисдикція адміністративних судів, шляхом визначення категорій справ, що підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам, окружним адміністративним судам

¹ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

підсудні всі адміністративні справи, що виходять за межі юрисдикції місцевих загальних судів¹.

В Україні, відповідно до Указу Президента України «Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі» від 16 листопада 2004 р. № 1417/2004, функціонує двадцять сім окружних адміністративних судів (окружні адміністративні суди Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, а також Вінницький, Волинський, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Івано-Франківський, Київський, Кіровоградський, Луганський, Львівський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Рівненський, Сумський, Тернопільський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський)².

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, в межах ст. 21 «Види і склад місцевих судів» визначає, що місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах)³.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента України від 16.11.2004 № 1417/2004 (перша редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004/ed20041116#Text>

³ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

Виступаючи першою інстанцією з розгляду публічно-правових спорів, вони законодавчо обмежуються чітко визначеним колом підсудних справ, на відміну від окружних адміністративних судів, які законодавцем уповноважені на здійснення судочинства в будь-яких адміністративних справах, за умови, що вони не підсудні місцевим загальним судам як адміністративним.

Як слушно зауважує Р. Ігонін, термін «суди загальної юрисдикції» є досить умовним. Зазначаючи про «загальну юрисдикцію», законодавець тут же обмовляється про спеціалізацію судових інституцій, а поряд з місцевим господарським судом та місцевим адміністративним судом виокремлює ще й місцевий загальний суд. Тому виникає питання про співвідношення понять «суд загальної юрисдикції» та «місцевий загальний суд». Щодо формальної логіки, то будь-яка відмінність у конструкції цих понять автоматично свідчить про відмінність їх змісту. Тому у даному випадку жодних сумнівів стосовно їх співвідношення не виникає. Проте, якщо виходити з їх фактичного тлумачення, то існує певна неузгодженість щодо їх співвідношення, яка полягає в тому, що родове поняття «суд загальної юрисдикції» за своїм змістом стає майже ідентичним поняттю видовому «місцевий загальний суд»¹.

Другу ланку судової системи становлять апеляційні суди – з розгляду цивільних, кримінальних

¹ Ігонін Р. В. Концептуальні проблеми забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції: адміністративно-правовий вимір: монографія. Ірпінь: Нац. ун-т ДІТС України, 2012. С. 80.

справ, а також справ про адміністративні правопорушення (апеляційні суди областей, міст Києва та Севастополя, АРК); з розгляду адміністративних справ (окружні адміністративні суди) і господарських справ (апеляційні господарські суди) є судами апеляційної інстанції¹. При цьому, з даної норми випливає, що апеляційні адміністративні суди можуть в окремих випадках виступати судом першої інстанції.

Апеляційний округ встановлюється відповідно до указу Президента України. Застосування поняття «апеляційний» у назві зазначених судів не означає, що вони наділені повноваженнями з розгляду справ лише в апеляційному порядку. У випадках, передбачених законом, вони розглядають справи у першій інстанції. Наявність двох інстанційних повноважень у судах другого рівня значною мірою обумовлена (поряд з декількома іншими процесуальними і судоустрійними чинниками) необхідністю передбачення відповідних повноважень щодо перегляду рішень судів другої інстанції у судів, що перебувають на третьому рівні судової системи².

В ході реформаційних рухів, наявна система апеляційних адміністративних судів зазнала організаційних змін, які були запроваджені Указом Президента України «Про ліквідацію апеляційних

¹ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

² Конституція України: наук.-практ. коментар/редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. правн. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. С. 873.

адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» від 29 грудня 2017 р. № 455/2017, яким було утворено 1) Перший апеляційний адміністративний суд (Донецька та Луганська області); 2) Другий апеляційний адміністративний суд (Полтавська, Сумська та Харківська області); 3) Третій апеляційний адміністративний суд (Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська області); 4) Четвертий апеляційний адміністративний суд (Автономна Республіка Крим і місто Севастополь); 5) П'ятий апеляційний адміністративний суд (Миколаївська, Одеська та Херсонська області); 6) Шостий апеляційний адміністративний суд (Київська, Черкаська, Чернігівська області та місто Київ); 7) Сьомий апеляційний адміністративний суд (Вінницька, Житомирська, Хмельницька та Чернівецька області); 8) Восьмий апеляційний адміністративний суд (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська та Тернопільська області)¹.

Визначена схема розподілу окружних апеляційних адміністративних судів свідчить про не зовсім рівномірний розподіл судів по округах, що може суттєво впливати на оперативність розгляду справ на перевантаженість деяких окружних судів. З урахуванням такого поділу вбачається за необхідне розвивати систему інформаційного забезпечення судочинства шляхом збільшення кількості розглянутих справ у формі відеоконференції.

¹ Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.2017 № 455/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017#Text>

Третя ланка судової системи України представлена Верховним Судом, який згідно норм ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, є найвищим судом у системі судоустрою України, який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом, у складі якого функціонує Касаційний адміністративний суд. Проте, у випадках визначених процесуальним законом, він може діяти як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом¹. Верховний Суд було запроваджено замість ліквідованого Верховного Суду України.

Однак, норма закону, яка ліквідовувала Верховного Суду України була визнана Конституційним Судом України такою, що не відповідає Основному закону держави². Тому наразі тривають суперечки щодо перейменування Верховного Суду України на Верховний Суд з суттєвими порушеннями процедури та без належного законодавчого підґрунтя.

Як стверджує О. Чебаненко, утворення так званого Верховного Суду не відповідає встановленим на відповідну дату нормам Конституції України, чинних нормативних актів та вимогам щодо ство-

¹ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих [...]: Рішення Конституційного суду України від 18.02.2020 № 2-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>

рення найвищого судового органу держави. Крім того, діяльність касаційних судів, палат, об'єднаних палат фактично від імені «новоутвореного» Верховного Суду суперечить вимогам Конституції України, в якій вказано на недопустимість делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами. Конституція України встановлює, що саме Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України і що «судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних» і не містить жодної згадки про касаційні суди, палати, об'єднані палати тощо¹.

У конституційному поданні Верховний суд України (ВСУ) відстоював позицію, що парламент, закріпивши на законодавчому рівні порядок припинення діяльності та ліквідацію ВСУ, вийшов за межі повноважень, визначених у Конституції України. ВСУ наголосив, що зміна назви «Верховний суд України» на «Верховний суд» не може бути підставою для припинення діяльності суду. Судді Конституційного суду вирішили, що в правовій системі країни існує лише один вищий орган судової влади, і зміна назви не передбачає припинення діяльності та ліквідації Верховного суду України².

Згідно ст. 37 «Склад та структура Верховного Суду» Закону України «Про судоустрій і статус

¹ Верховний Суд: з Україною чи без? *Укр. ін-т майбутнього*. 14.06.2021. URL: <https://uifuture.org/publications/verhovnyj-sud-z-ukrayinoyu-chy-bez-2/>

² КС: Ліквідація Верховного Суду України – неконституційна. *Finbalance. Фінанси та економіка*. 20.02.2020. URL: <https://finbalance.com.ua/news/ks-likvidatsiya-verkhovnoho-sudu-ukrani-nekonstitutsiyna>

суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, у Касаційному адміністративному суді, який входить до складу Верховного Суду, обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо:

- 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- 2) захисту соціальних прав;
- 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян¹.

Функціонуюча судова система та правила розподілу повноважень щодо можливості розгляду справ по першій інстанції або перегляду рішень в якості апеляційної інстанції, реалізовані в діючому законодавстві, викликають ряд суттєвих питань.

Так, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 37 «Склад та структура Верховного Суду» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, у складі Верховного Суду діє Велика Палата Верховного Суду². Її завданням законодавець визначає переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судових рішення у справах, розглянутих Верховним Судом як судом першої інстанції³.

Така ситуація викликала жваву дискусію, розділивши науковців та практиків на дві групи з

¹ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

² Там само.

³ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

протилежними поглядами. Варто відзначити, що у вересні 2020 р. Конституційний Суд України розпочав розгляд конституційного подання 45 народних депутатів України¹ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень п. 1 ч. 2 ст. 37, ст. 45, п. 12 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» (з подальшими змінами), окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (з подальшими змінами), Господарського процесуального кодексу України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII (з подальшими змінами), Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (з подальшими змінами), Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (з подальшими змінами). У зверненні зазначається, що зазначені в ньому норми законодавства, які передбачають створення та функціонування у складі Верховного Суду Великої Палати, не відповідають вимогам ст. 6 та 8, ч. 2 ст. 19, ч. 3 ст. 125, частин 1 і 2 ст. 128, ст. 129 Конституції України, в частині повноважень Великої Палати, в якості апеляційної інстанції, на перегляд рішень Верховного Суду, прийнятих ним як судом першої інстанції². Автори звернення вважають таку ситуацію парадоксаль-

¹ Конституційне подання 45 народних депутатів щодо відповідності конституції ряду нормативних актів України URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_395_2020.pdf

² Князев В. Велика Палата Верховного Суду: ліквідувати не можна залишити. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1006220/>

ною, оскільки Верховний Суд фактично переглядатиме свої ж рішення.

Як наголошує В. Князев, секретар Великої Палати Верховного Суду, одним із завдань діяльності Великої Палати у складі Верховного Суду є забезпечення однакового застосування норм права, зокрема, касаційними судами у складі Верховного Суду. Тому утворення Великої Палати у складі Верховного Суду за чинної моделі судоустрою цілком відповідає міжнародним стандартам організації здійснення правосуддя у верховних судах. Її утворення як внутрішнього структурного органу у складі Верховного Суду не є унікальним вітчизняним явищем. Схожі підходи до організації роботи вищих (верховних) судів застосовуються також у зарубіжних країнах, а також у діяльності Європейського суду з прав людини¹.

Представники іншої позиції зауважують, що законодавець, для уникнення дублювання повноважень суду касаційної інстанції, функції якого виконує касаційний суд Верховного Суду відповідної юрисдикції, наділив Велику Палату повноваженнями з розгляду виключної категорії спорів. Проте на певному етапі функціонування Великої Палати Верховного Суду, вочевидь, щось пішло не так, як планувалося. Наразі, як вбачається з аналізу судових рішень цього вищого суддівського органу, про єдність та злагодженість роботи Великої Палати в площині формування єдиної правозастосовчої прак-

¹ Князев В. Велика Палата Верховного Суду: ліквідувати не можна залишити. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1006220/>

тики (перш за все через протилежність правових позицій та підходів до застосування норм закону самими суддями Великої Палати) і мови немає. Що є показовим: протилежні позиції суддів мають місце вже на стадії вирішення питання про прийняття справи до провадження. Проте саме поняття «виключності» правової проблеми відсутнє в законодавстві, проте Велика Палата Верховного Суду сформувала сталу практику, відповідно до якої зміст виключної правової проблеми полягає у тому, що саме у справі, питання про прийняття якої до розгляду вирішується Великою Палатою, вбачається різне застосування норм матеріального права, відсутні норми, які регулюють спірні відносини, або є прогалини в застосуванні спірних відносин¹.

Окрім того, варто звернути увагу на структурну побудову адміністративних судів. Кожній ланці судової системи притаманні два складових елемента, які забезпечують ефективне здійснення адміністративного судочинства. Першим елементом виступає суддівський корпус, який безпосередньо здійснює відправлення правосуддя у публічно-правових спорах. Другим елементом являється апарат суду, який відповідно до своїх завдань та функцій сприяє відправленню правосуддя, здійснюючи заходи кадрового, організаційного та інформаційного забезпечення функціонування адміністративних судів. Апеляційні суди з розгляду адміністративних справ

¹ Томчук М. Велика Палата Верховного Суду: відсутність єдності у найвищому судовому органі. *Союз юристів України*. URL: <https://lawyersunion.org.ua/velyka-palata-verhovnogo-sudu-vidsutnist-yednosti-u-najvyshhomu-sudovomu-organi/>

можуть мати у своїй структурі судові палати з розгляду окремих категорій справ, у складі Верховного Суду діє Касаційний адміністративний суд, який у своїй структурі має судові палати з розгляду справ щодо: податків, зборів та інших обов'язкових платежів; захисту соціальних прав; виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян. Кількість утворюваних судових палат з розгляду справ законом не обмежується, проте регламентуються умови щодо їх утворення.

Підсумовуючи варто відзначити, що реформаційні заходи запроваджені у сфері побудови судової влади і визначення її повноважень, дали нам нову судову систему зі зміненим складом адміністративних судів. Проте отримана модель адміністративного судочинства характеризується рядом позитивних змін але і не минулось без критикуючої сторони, яка наголошує на наявних недоліках та акцентує увагу на ряді порушень усталеної практики функціонування судової влади та протиріччя з прописаними нормами Основного закону та інших нормативно-правових актів.

2.2. Кадрове забезпечення адміністративного судочинства як форма реалізації судової влади

Враховуючи зміст конституційного принципу верховенства права та теорії людиноцентризму, держава має забезпечити дотримання високих стандартів розвитку суспільних відносин, створення належних умов для реалізації людиною своїх прав

та інтересів, гарантувати їх захист нормами права та органами державної влади. Особливого значення в цьому контексті набуває надана державою можливість для фізичної чи юридичної особи захистити свої інтереси від протиправних рішень, дій чи бездіяльності самої ж держави, в особі її органів та посадових осіб. Засобом здійснення такого захисту від протиправної діяльності суб'єкта владних повноважень виступають адміністративні суди, реалізуючи судову владу у формі адміністративного судочинства. Розглядаючи справи у сфері адміністративного судочинства, суди мають виносити правосудні рішення, які ґрунтуються на об'єктивно досліджених доказах по справі та шляхом формування внутрішнього переконання судді, який здійснює провадження по справі. Це вимагає ґрунтовного підходу до питання пошуку шляхів формування справедливого та неупередженого адміністративного суду, що є неможливим без висококваліфікованого кадрового забезпечення та належного адміністративно-правового регулювання цієї процедури.

На сучасному етапі розвитку системи адміністративного судочинства, одним із пріоритетних напрямів здійснення належної організації процедури реалізації судової влади виступає кадрова політика і забезпечення судів відповідними кадрами. Показник забезпечення функціонуючих адміністративних судів кадрами з високим рівнем професійної майстерності та продуктивності має безпосередній суттєвий вплив на оперативність та якість відправлення правосуддя у сфері публічно-правових спорів, включаючи діяльність щодо та інформаційного організаційного забезпечення.

Дослідженню питання щодо регулювання кадрового забезпечення адміністративних судів присвячено роботи таких науковців-адміністративістів як: В. Авер'янова, Д. Бахрака, Ю. Битяка, І. Винокурової, В. Галунька, В. Колпакова, А. Комзюка, І. Марочкіна, В. Петкова, Ю. Педько, С. Стеценка, М. Тищенко та ін.

Тож метою дослідження виступає з'ясування сутності, ознак та мети кадрового забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади, що впливають на підвищення ефективності адміністративного судочинства під час вирішення публічно-правових спорів.

Як відзначає В. Т. Маляренко, одне з основних завдань, яким наділено адміністративне судочинство, є здійснення заходів щодо контролю і нагляду за діяльністю публічної адміністрації на предмет законності. Реалізацію цього завдання покладено на адміністративні суди, створені спеціально для вирішення конфліктів у сфері публічно-правових спорів. Однак реалізація ними цього завдання буде неможливою без комплектування судів освіченими, високоморальними, сумлінними та добросовісними суддями, які б неупереджено приймали законні та обґрунтовані рішення в передбачені законом строки та відповідно до встановленої процедури¹.

З такою позицією ми погоджуємось лише частково, оскільки автор наголошує в цьому питанні суто на провідну роль суддівського корпусу в пи-

¹ Маляренко В. Т. Новий етап в історії Верховного Суду України. *Вісн. Верховного Суду України*. 2003. № 1. С. 15.

таннях якісного відправлення правосуддя, ігноруючи або знижуючи роль апарату суду в цьому питанні.

Як слушно відзначає у своєму науковому дослідженні Ю. С. Педько, запровадження дійсно демократичного інституту адміністративної юстиції, що цілком відповідає міжнародно-правовим стандартам, передбачає низку заходів, пов'язаних не лише з оптимізацією системи адміністративних судів, але й з їх кадровим забезпеченням. Кадри – один з базових елементів забезпечення належного та неупередженого розгляду справи у суді будь-якої юрисдикції. Лише озброєний належними знаннями та практичними навичками, матеріально забезпечений штат адміністративного суду спроможний приймати неупереджені та справедливі рішення відповідно до вимог діючого законодавства¹.

В даному визначенні поняття кадрів, автор слушно не виділяє суддівський корпус в питаннях кадрового забезпечення, оскільки на якість судового рішення впливає і діяльність допоміжного персоналу суду по підготовці справи до розгляду, тобто апарату суду.

Правова гармонізація напрацьованих принципів державного управління зі специфічністю судової влади, на думку Л. Д. Оліфіренко, потребує визнання кадрового менеджменту як провідної ланки у реформуванні судової системи України, оскільки

¹ Педько Ю. С. Становлення та правове регулювання адміністративної юстиції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. 2003. С. 95.

справедливе судочинство та належний захист прав і свобод особи безпосередньо пов'язані з результативністю кадрового менеджменту, який здійснює цілісне управління кадровими процесами в органах судової влади щодо досягнення пріоритетів судового адміністрування¹.

В ході дослідження необхідно встановити значення терміну «забезпечення», що характеризується як: 1) постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що небудь у певних потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; постачати; 2) забезпечувати надійні умови для здійснення чого небудь, гарантувати щось; 3) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки².

Тобто основоположний зміст даного терміну характеризує активну діяльність, направлену на створення необхідних умов для безперебійного функціонування або здійснення конкретно визначеної дії.

Особлива увага до питання високої кваліфікованості суддівського корпусу та допоміжного персоналу адміністративних судів, на нашу думку, пояснюється специфічністю адміністративного судочинства та реалізацією принципу, що виокремлює цей вид провадження від інших, а саме принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі. Кад-

¹ Оліфіренко Л. Д. Роль кадрового менеджменту в механізмі судового адміністрування в умовах реформування судової системи України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 3. С. 177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pperu_2015_3_25

² Тлумачний словник української мови/за ред. проф. В. С. Калашника. Харків: Прапор, 2002. С. 324.

рове забезпечення адміністративного судочинства безумовно має базуватись на принципах та з дотриманням завдань кадрової політики.

О. М. Бандурка пропонує розуміти кадрову політику як цілеспрямовану діяльність державних органів, організацій і посадових осіб щодо підбору, навчання, розподілу, переміщення та звільнення кадрів¹.

Управління кадровими процесами, на думку колективу авторів наукової доповіді – це цілеспрямований, спланований, координуючий і свідомо організуючий вплив суб'єктів управління кадрами на кількісні та якісні зміни кадрового складу в часі й просторі шляхом визначення потреби в кадрах і здійснення коригувальних дій для того, щоб кадри відповідали потребам держави².

Кадрова політика розглядається як цілеспрямована стратегія формування, збереження, розвитку та раціонального використання кадрових ресурсів. Вона визначає місце і роль кадрів у суспільстві, цілі, найважливіші напрямки, пріоритети й принципи роботи з кадрами, головні критерії їх

¹ Бандурка О. М. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: підручник. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. С. 134.

² Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наук. доп./авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка, д-ра політ. наук, проф. К. О. Ващенка, д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна (кер. проекту). Київ: НАДУ, 2012. С. 10. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/08295121-aecf-499c-a114-9a08b5d8841c.pdf

оцінки, шляхи раціонального використання кадрового потенціалу держави¹.

Автори сходяться в спільному сприйнятті кадрової політики як діяльності цілеспрямованої, оскільки вона має зміст активної дії, що направлення на пошук, розстановку та підвищення професійного рівня кадрів, і як наслідок, зростання ефективності функціонування конкретної установи.

В. В. Серединський формує визначення кадрової політики в судовій гілці влади як стратегію розвитку системи роботи з суддівськими кадрами, що охоплює розробку найбільш оптимальних напрямів, форм і методів їх раціонального використання, формування цілей, задач і принципів організації кадрових процесів, а також забезпечення умов для розвитку кадрового потенціалу судової влади з метою підвищення її функціонування шляхом забезпечення належного добору, навчання та виховання суддівських кадрів. Автор наголошує, що у будь-яких кадрових процесах необхідно відрізнити стратегічну складову – «кадрову політику» від тактичної – «кадрового забезпечення»².

¹ Кадрова політика і державна служба: навч. посіб./С. М. Серьогін, Н. Т. Гончарук, Н. А. Липовська [та ін.]; за заг. ред. проф. С. М. Серьогіна. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2011. С. 3. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/2ac16d51-3497-40ea-94b0-5dbac62c7282.pdf

² Серединський В. В. Кадрове забезпечення адміністративного судочинства: визначення поняття. *Наук. вісн. Акад. муніцип. упр.* Серія «Право». 2015. Вип. 2. С. 190. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nvamu_pr_2015_2_30.pdf

При цьому під кадровим забезпеченням в найбільш узагальненому вигляді необхідно розуміти діяльність з реалізації кадрової політики.

Варто звернути увагу на те, що термін «кадрове забезпечення» є категорією уніфікованою, яка притаманна всім сферам відносин де наявна наймана праця, в зв'язку з чим в літературних джерелах зустрічаються різноманітні наукові точки зору на його сутність. Не виключенням є і сфера адміністративного судочинства, в якій від якісного підходу до розуміння сутності, визначення функцій і завдань кадрового забезпечення залежить ефективність провадження справ адміністративними судами та рівень довіри суспільства до судової гілки влади.

Загальнотеоретичне розуміння сутності кадрового забезпечення пропонує А. М. Михненко, визначаючи його як діяльність з відновлення трудових ресурсів, головний елемент управління людськими ресурсами, необхідний чинник досягнення цілей суспільного розвитку. Кадрове забезпечення, на думку автора, має дотримуватися певних вимог, зокрема: мати достатню гнучкість, щоб реагувати на потреби у людських ресурсах та у виконанні обов'язків перед державою й громадськістю; дотримуватися принципів високого професіоналізму та компетентності персоналу; сприяти справедливості та ефективності професійної діяльності; не бути заангажованим; бути простим і продуктивним у роботі та ін.¹

¹ Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. С. 307.

В літературних джерелах відзначається, що робота з кадрами спрямована на формування й організацію кадрового забезпечення оперативно-службових завдань і раціонального використання персоналу та вирішує питання, пов'язані з відбором, розстановкою кадрів, службовим просуванням співробітника, присвоєнням звань, атестаційною оцінкою тощо¹.

Кадрове забезпечення, на переконання А. К. Мосумової, являє собою систему принципів, форм і методів формування необхідного кількісного та якісного складу персоналу, що спрямована на вдосконалення кадрового потенціалу та ефективне його використання².

Досліджені точки зору на поняття кадрового забезпечення дають можливість визначити, що це перш за все певна діяльність, що має на меті управління кадровим потенціалом, шляхом здійснення його добору за визначеними критеріями та створення необхідних умов для реалізації працівниками власних знань, умінь, навичок та здібностей в інтересах роботодавця.

З урахуванням цих аспектів, кадровому забезпеченню адміністративного судочинства має приділятися особлива увага, що пояснюється рядом об-

¹ Манжула А., Янко О. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ на тлі становлення демократичних процесів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 84.

² Мосумова А. К. Кадрове забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування: дис. ... д-ра філософії: спец. 074 «Публічне управління та адміністрування»/Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. Київ, 2021. С. 45. URL: https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Dysertatsiia_Mosumava-A.pdf

ставин, а саме: діяльність адміністративних судів покликана забезпечити законність у сфері публічно-правових відносин; нормативно-правові акти, що врегульовують дану категорію суспільних відносин, зазнають постійних змін; адміністративне судочинство являється єдиним засобом для особи захистити свої права та інтереси від протиправних рішень, дій чи бездіяльності владного суб'єкта.

В ході нашого дослідження виявлено точки зору науковців-адміністративістів, за якими до завдань кадрового забезпечення у сфері судочинства віднесено процедуру добору та розстановки суто суддівських кадрів, що на нашу думку значно звужує характеристику та зміст даної діяльності.

Так на думку деяких авторів, у сфері адміністративного судочинства кадрове забезпечення полягає у доборі суддівських кадрів та являє собою сукупність процедур з добору кандидатів на посаду судді на підставі аналізу й оцінки його професійних, особистісних властивостей, ступеня їх відповідності вимогам, встановленим законом, і вибір найбільш підготовлених кандидатів для виконання посадових обов'язків¹.

Як відзначає у своєму дослідженні І. Винокурова, одним із ключових напрямів кадрової політики повинні стати розробка і впровадження нових підходів до підбору і розстановки суддівських кадрів. Цей процес передбачає виявлення, вивчення, оцінку професійно значущих якостей і здібностей, про-

¹ Марочкін І. Є., Сібільова Н. В., Тихий В. П. Організація судових та правоохоронних органів: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків: ТОВ «Одіссей», 2007. С. 137.

фесійне навчання як кандидатів, так і діючих суддів. Його метою є забезпечення більш раціонального та ефективного використання особистісного потенціалу у вирішенні завдань, що ставляться перед професійною діяльністю судді¹.

Ми не розділяємо точку зору щодо такого визначення сутності кадрового забезпечення, оскільки відправленню правосуддя в адміністративному судочинстві, крім суддів, сприяють і працівники апарату суду. На цьому наголошує і О. В. Ульяновська.

Авторка пропонує розглядати кадрове забезпечення як послідовну і цілеспрямовану діяльність, що спрямовує та контролює роботу судів щодо дотримання якісних властивостей і характеристик, якими визначається здатність реалізовувати кадрову політику з прогнозування та планування добору, розстановки кадрів, підвищення їх кваліфікації й кар'єрного зростання, а також оцінювання діяльності суддів щодо дотримання прав і свобод людини та громадянина. Авторкою виділено складові елементи системи кадрового забезпечення: 1) кадрове забезпечення осіб, які здійснюють добір кадрів на посаду суддів; 2) кадрове забезпечення безпосередньо суддів; 3) кадрове забезпечення апарату суду².

¹ Винокурова І. Проблеми кадрового забезпечення адміністративного судочинства. *Вісн. нац. акад. прокуратури України*. 2009. № 4. С. 82. URL: http://www.visnyknaru.gov.ua/files/issues-2009/Visnyk-NAPU_4_2009.pdf

² Ульяновська О. В. До питання про сутність якісного кадрового забезпечення судів. *Митна справа*. 2014. № 1. С. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2014_1%282.2%29__4

Суттєвий вплив на ефективність процесу судочинства вчиняють працівники апарату суду, на що наголошує Р. І. Кирилюк зазначаючи, що належне забезпечення діяльності судів є одним із чинників, що впливає на ефективність функціонування органів судової гілки влади, реалізації функції захисту прав, свобод фізичних осіб, прав та законних інтересів юридичних осіб, створюючи необхідні умови вчасного отримання судами і суддями документів, необхідних для всебічного і повного розгляду справ, постановлення правосудного рішення, оптимізації робочого навантаження на суддю, формування професійного суддівського корпусу. Саме тому завдання щодо організації забезпечення діяльності судів є загальнодержавним, і його вирішення є складовою державної політики у сфері судоустрою¹.

Судова влада являє собою не тільки правосуддя, вона охоплює своїм змістом всю судову систему, включаючи суддівський корпус і апарат судів, тощо².

Власне розуміння визначення кадрового забезпечення діяльності судів надає М. Г. Мельник, характеризуючи його як сукупність процедур, пов'язаних із гарантуванням реалізації вимоги професійності персоналу судів, а саме – суддів, працівників апарату судів та інших³.

¹ Кирилюк Р. І. Про сутність категорії «організаційне забезпечення» щодо діяльності судів. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 42. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/6/Kiriluk.pdf>

² Безнасюк А. С., Рустамов Х. У. Судебная власть: учеб. для вузов. Москва: Юнити-Дана, 2002. С. 29.

³ Мельник М. Г. Зміст категорії «кадрове забезпечення» щодо діяльності судів: теоретичні підходи до визначення. *Вісн. Вищої ради юстиції*. 2011. № 2 (6). С. 11–12. URL: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik06_01.pdf

Проте, ми не зовсім згодні з пропозицією автора, стосовно необхідності розширювати категорію «кадрове забезпечення у сфері судочинства» на такі категорії учасників – як присяжні та народні засідателі, які хоч і приймають безпосередню участь у судочинстві, проте не мають відповідати певним професійно-кваліфікаційним вимогам.

На думку А. В. Шевченко, саме кадрові процеси є основоположними при формуванні стандартів організації судів, ефективного адміністрування внутрішньо-організаційних процесів, обміну інформацією, управління в них, що врешті-решт впливає на саме судочинство як особливу форму державного впливу, завдяки якому вирішуються спір, відновлюється справедливість або караються винні особи. Судді та персонал судів у загальному вигляді становлять кадрову систему, яка в комплексній взаємодії всіх елементів забезпечує динаміку управлінських, контрольних і процесуальних процесів, спрямованих на стале здійснення ефективного та справедливого правосуддя¹.

Питанням належного кадрового забезпечення приділено увагу в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, Затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, згідно якої

¹ Шевченко А. В. Адміністративно-правове забезпечення кадрової роботи в судовій системі України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Тернопіль: ЗУНУ, 2020. С. 1. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40429>

для організаційного забезпечення діяльності судів є необхідним проведення удосконалення законодавчого регулювання особливостей проходження публічної служби в органах судової влади та здійснити перегляд повноважень Державної судової адміністрації України, зокрема з питань кадрового забезпечення діяльності органів судової влади¹.

Характеризуючи у своєму монографічному дослідженні правові і організаційні засади кадрового забезпечення Т. Є. Кагановська виділяє основні напрямки його реалізації:

1) формування високопрофесійного та компетентного корпусу державних службовців, що пов'язується з розвитком і підвищенням соціального потенціалу всієї державної служби загалом (розробка й реалізація кадрової політики; формування системи суб'єктів, здатних її реалізовувати; розробка наукової та нормативної бази кадрового забезпечення; упровадження сучасних технологій управління людськими ресурсами тощо);

2) підвищення потенціалу й розширення можливостей як усього персоналу органів державної влади, так і конкретного державного службовця, а також забезпечення успішного використання ними власних здібностей для реалізації загальнодержавних цілей (удосконалення діяльності з добору й розстановки кадрів, їх просування по службі; без-

¹ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#top>

посередня робота з персоналом органів державної влади, підприємств, установ та організацій; удосконалення діяльності осіб, на яких безпосередньо покладено кадрове забезпечення)¹.

З огляду на означене, заходи кадрового забезпечення мають бути наділені ознаками: законності, демократичності, комплексного характеру, системності, перспективності, обґрунтованості.

Досліджуючи питання функціонування адміністративних судів І. В. Шруб зазначає, що наразі недостатньо розробленими залишаються більшість практичних питань, які стосуються кадрового та інших видів забезпечення функціонування адміністративних судів. Нерозробленість зазначених проблем у теорії негативно позначається на правотворчій діяльності, зумовлює прийняття невважених, недосконалих і суперечливих правових актів. Унаслідок цього знижується ефективність розгляду адміністративних справ, гальмується процес, комплектування адміністративних судів висококваліфікованими кадрами, тощо².

Для з'ясування обставин пов'язаних із кадровим забезпеченням, що впливають на підвищення ефективності адміністративного судочинства під час вирішення публічно-правових спорів, з огляду на отримані результати, можна визначити мету даної

¹ Кагановська Т. Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: [монографія]. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна: 2010. С. 197.

² Шруб І. В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2009. С. 4.

діяльності, що полягає раціональній та своєчасній реалізації кадрової політики у сфері судочинства.

Така цілеспрямована діяльність, як кадрове забезпечення, характеризується наявністю спеціальних завдань, які направлено на: визначення потреби в кадрах; визначення рівня кваліфікації кадрів; періодичне підвищення рівня професійної майстерності кадрів; застосування раціональних прийомів роботи з кадрами; стимулювання кадрів для зростання ефективності їх роботи.

– *визначення потреби в кадрах.* Дана діяльність виступає проявом і способом реалізації однієї з функцій кадрової служби судових органів – планування.

В умовах реформування судової системи, вжиття заходів щодо відновлення рівня довіри населення до судів та суддівського корпусу, одним з першочергових завдань держави можна визнати діяльність направлену на кадрове комплектування судів не тільки висококваліфікованими суддями а й працівниками апарату, що за рівнем своєї кваліфікації, професійної майстерності та інших показників здатні забезпечити реалізацію завдань судочинства, як форми реалізації судової влади.

Сам процес планування – починаючи від прогнозування кількості вакантних посад і до встановлення критеріїв оцінки роботи, дозволяє більш чітко формулювати цілі діяльності судової установи та використовувати систему показників, що необхідна для подальшого контролю результатів. Також планування забезпечує більш чітку координацію зусиль структурних підрозділів апарату суду,

що у свою чергу має зміцнити взаємодію керівників цих підрозділів та керівника апарату суду¹.

– *визначення рівня кваліфікації кадрів*. Варто зазначити, що у теорії управління під підбором кадрів, як правило, розуміють процес установлення придатності кандидатів і вибір із них найбільш підготовлених для ефективного виконання функціональних обов'язків².

Кадрова складова формування та розбудови системи адміністративного судочинства з високим рівнем ефективності, посідає одне з провідних місць в системі чинників, які впливають на якість відправлення правосуддя. Оцінюванню, з даною метою, підлягають здобуті навички, наявні здібності, розвинуті уміння та сформовані мотиви. Обов'язковість вжиття заходів з підвищення рівня професійної компетентності, регламентована нормами Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII, шляхом застосування таких способів: підготовки, перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації та стажування³.

¹ Русанова І. О., Юревич І. В. Деякі питання судового кадрового менеджменту. *Форум права*. 2016. № 4. С. 280. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/FP_index.htm_2016_4_45.pdf

² Научная организация труда в управлении производственным коллективом: общетрасл. науч.-метод. рек. Москва: Экономика, 1991. С. 60.

³ Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/conv#Text>

Оцінювання чи то претендентів чи вже діючих працівників суду відбувається шляхом аналізу умов та процедури досягнення поставленого завдання, кількісних показників (за можливості), особистих якостей, здатності до виконання поставлених задач тощо.

Основними завданнями цієї діяльності науковці виокремлюють: а) забезпечення об'єктивності при підборі кадрів; б) установлення певних механізмів для гарантування демократичності і прозорості цього процесу; в) визначення певних кваліфікаційних вимог для бажаючих обійняти певну посаду; г) чітке врегулювання порядку проведення конкурсу, починаючи з оголошення про вакантну посаду й закінчуючи призначенням за його результатами¹.

– *періодичне підвищення рівня професійної майстерності кадрів.* Наразі особливої значимості набуває кадрова робота, спрямована на забезпечення належного рівня професійної освіти працівників судів, а становлення системи професійного безперервного навчання кадрів стало назрілою потребою. Для вирішення зазначеної проблеми можна застосовувати загальні засади кадрового менеджменту, у межах якого треба враховувати вимоги до компетентності (ступеня обізнаності та кваліфікації), кількісні (чисельність працівників) та якісні параметри (рівень професійної підготовки, досвід роботи), соціальні (комунікабельність, дисциплінованість) та психологічні (рівень моралі, культури)

¹ Виконавча влада і адміністративне право/за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Ін-Юре, 2002. С. 338.

характеристики працівника, що дає змогу розробляти дієву стратегію розвитку персоналу формування кадрового складу в організації¹.

Підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату передбачає поглиблення або вдосконалення професійних умінь та навичок, що вимагаються відповідними нормативними актами чи посадовими інструкціями.

Одним із принципів здійснення державної служби, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 4 «Принципи державної служби» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII, є професіоналізм, який вимагає від державного службовця постійне підвищення рівня своєї професійної компетентності².

Серед способів забезпечення результативності діяльності суду науковці виділяють стає зростання професіоналізму фахівців апарату судів³.

– *застосування раціональних прийомів роботи з кадрами.* З точки зору ефективного менеджменту персоналу, серед прийомів роботи з кадрами можна виділити ряд тих, що наділені ознаками раціо-

¹ Гавкалова Н. Л. Кадровий потенціал як основа розвитку кадрового менеджменту. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики.* 2014. № 3. С. 12–13.

² Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2016. № 4. Ст. 43 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/conv#Text>

³ Оліфіренко Л. Д. Роль кадрового менеджменту в механізмі судового адміністрування в умовах реформування судової системи України. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2015. № 3. С. 182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppou_2015_3_25

нальності і мають суттєвий вплив якість виконаної роботи і реалізації судочинства.

До таких прийомів належить запровадження лідерства, оскільки за його відсутності в трудовому колективі адміністративного суду буде відсутні «здоровий» клімат, ростиме плінність кадрів, знижено поріг сумлінності виконання поставлених завдань тощо.

Лідери завжди є певною мірою ідеалом, який люди будуть наслідувати. Кожен розуміє унікальну роль лідера і не очікує, що він у всьому буде на висоті. Але від нього чекають, що він буде тримати під контролем роботу всієї команди і створювати умови для кожного члена, щоби він вносив свій вклад у досягнення цілей¹.

Для забезпечення безперебійного функціонування суду, в будь-яких ситуаціях та за будь-яких обставин має бути організована та зафіксована процедура розподілу організаційних обов'язків голови суду та його заступників, якими вони наділені як адміністратори державної установи а не судді та делегування певних повноважень керівникам інших структурних підрозділів, які наділятимуться правом вирішення ряду питань функціонування суду. Варто зауважити, що мова в жодному разі не ведеться про передачу прав на відправлення правосуддя, що прямо заборонено чинним законодавством.

¹ Кадрова політика в суді: сучасний досвід: посібник. Розроблено у співпраці з експертами проекту (USAID) «Україна: верховенство права». Київ, 2016. С. 83. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Book_HRM_Interactive.pdf

Ще однією ознакою раціональності виступає командний характер роботи. Команда – група людей, яких об’єднує одна мета, вони мають чітко визначені ролі й правила взаємодії та здійснюють ефективну комунікацію на засадах довіри і відповідальності¹. Робота кадрів адміністративного суду, для досягнення найвищого рівня злагодженості функціонування, проходить ряд стадій пристосування. При цьому, командна робота призводить до командної відповідальності, в разі виявлення недосконалості в роботі на певній ділянці чи здійснення певної процесуальної дії.

До ознак раціональності організації кадрового забезпечення віднесено наявність процедури конструктивності врегулювання конфліктів. Більшість умов успішного розв’язання конфліктів носить психологічний характер, тому що відбивають особливості поведінки та взаємодії опонентів. До умов продуктивного розв’язання конфліктів належать:

- припинення конфліктної взаємодії;
- пошук загальних чи близьких за змістом точок дотику опонентів;
- зниження інтенсивності негативних емоцій;
- зменшення кількості негативних емоцій протилежної сторони;
- забезпечення об’єктивного обговорення проблеми конфлікту;
- облік статусу учасників конфлікту;

¹ Кадрова політика в суді: сучасний досвід: посібник. Розроблено у співпраці з експертами проекту (USAID) «Україна: верховенство права». Київ, 2016. С. 92. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Book_HRM_Interactive.pdf

– вибір оптимальної стратегії розв’язання конфлікту¹.

Конфлікт в організації може спровокувати кризову ситуацію, а вона в свою чергу створить умови для конфліктів. Хоча наявність конфлікту в організації не завжди свідчить про кризову ситуацію. Сучасний менеджмент визнає, що в організаціях з ефективним управлінням деякі конфлікти не тільки можливі, але й бажані. Вважається, що в багатьох ситуаціях конфлікт допомагає побачити різноманітність точок зору, більшу кількість проблем, альтернативи їх вирішення та ін. Тобто йде мова про співробітництво, при якому керівники і підлеглі мають можливість висловити свою думку. В результаті дискусія приводить до вироблення взаємно вигідного і найбільш правильного рішення, тобто такий конфлікт несе позитивні зміни (конструктивний), а негативні (деструктивний)².

– *стимулювання кадрів для зростання ефективності їх роботи*. Сприяючи престижу посади в суді, головним завданням кадрового менеджменту повинна бути чітка система просування по службі та перспективи службової кар’єри у майбутньому. Забезпечуючи результативність діяльності суду, судовий кадровий менеджмент повинен бути спрямований на створення таких умов діяльності праців-

¹ Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: учеб. для вузов. Москва: ЮНИТИ, 1999. С. 472–474.

² Гарматюк О. Механізми попередження і розв’язання конфліктів в антикризовому управлінні. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2010. Вип. 1 (3). С. 51. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2010/10gookau.pdf>

ників суду, за яких фахівці, які відповідають названим вимогам, бажали обіймати відповідні посади у судах. У цьому контексті основоположними принципами, на які має спиратись судовий кадровий менеджмент, є демократичний добір та просування по службі за діловими якостями; постійне навчання працівників апарату суду, заохочення їх до розвитку службової кар'єри; персональні заслуги з урахуванням здібностей, знань і навиків¹.

Мотивація як функція судового кадрового менеджменту – це діяльність, що має на меті активізувати працівників суду для ефективного виконання ними цілей функціонування судового органу в цілому. Стимулювання може бути як фінансовим (преміювання працівників апарату суду), так і моральним (заохочення грамотою) [141, с. 281].

З огляду на отримані результати проведеного дослідження, пропонуємо кадрове забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади розуміти як – врегульовану на нормативному рівні системну, цілеспрямовану на ефективність функціонування суду діяльність уповноважених органів та осіб, шляхом визначення потреби в кадрах; визначення рівня кваліфікації кадрів; періодичного підвищення рівня професійної майстерності кадрів; застосування раціональних прийомів роботи з кадрами; стимулювання кадрів для зростання ефективності їх роботи.

¹ Оліфіренко Л. Д. Роль кадрового менеджменту в механізмі судового адміністрування в умовах реформування судової системи України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 3. С. 182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/рреu_2015_3_25

2.3. Організаційне забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади

Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР закріплює за судами право здійснювати судочинство¹. Реалізація такого права направлена на ефективний захист прав, свобод та інтересів особи і суспільства в цілому. Проте ефективність здійснюваного захисту безпосередньо залежить не тільки від діяльності самого суду щодо розгляду справ та відправлення правосуддя але й від належної організації судової діяльності. Саме організаційне забезпечення сприяє повному, об'єктивному та всебічному розгляду будь-якої судової справи. В ході триваючої реформи судової гілки влади значна роль приділяється питанням належної організації функціонування суду та забезпечення нормативного врегулювання всіх аспектів провадження даної діяльності.

Згідно норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII, Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом, крім того встановлюється що

¹ Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату¹.

Тож, для утвердження законності, верховенства права та справедливості у сфері адміністративного судочинства, виникає необхідність дослідити питання щодо належного здійснення організаційного забезпечення функціонування системи адміністративних судів та відправлення ними правосуддя у сфері публічно-правових відносин.

В основу дослідження закладено праці та наукові погляди, що присвячені питанням організаційного забезпечення діяльності судів, таких науковців як: В. Авер'янов, В. Бринцев, Ю. Битяк, О. Дудченко, С. Обрусна, М. Козюбра, І. Марочкін, Л. Москвич, О. Пасенюк та ін. Проте, залишається ряд питань, пов'язаних із належним здійсненням організаційного забезпечення у сфері адміністративного судочинства для реалізації принципів правосуддя у сфері публічно-правових відносин.

Метою дослідження є визначення сутності та характерних рис організаційного забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади.

Серед науковців, які досліджують питання здійснення правосуддя, переважає думка стосовно того, що функціонування судової гілки влади це не лише відправлення правосуддя. Оскільки для того

¹ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

щоб відповідати правовим засадам демократичного суспільства, принципам правової держави, від судової влади вимагається здійснення належним чином організованої додаткової діяльності, яка хоч і не являється процесуальною, проте суттєво впливає на законність, справедливість та обґрунтованість судових актів.

Досліджуючи питання організаційного забезпечення адміністративного судочинства варто погодитись з твердженням, що ефективність роботи суду, якість, справедливість та законність прийнятих рішень залежить не лише від визначених процесуальних форм її здійснення та професійної якості суддівського корпусу, але й безпосередньо від зовнішньої і внутрішньої організаційно-управлінської діяльності суду¹.

Свій погляд з цього приводу висловив О. Ю. Дудченко зазначивши, що у суді крім відносин, які виникають під час процесуального розгляду справи (провадження), існують й інші відносини – внутрішні, до яких можна віднести управлінську і кадрову політику, проблеми внутрішньої організаційної структури тощо. Усі ці питання пов'язані з організацією ефективної роботи суду, тобто зі здійсненням управлінських дій, та мають таке ж важливе значення для забезпечення здійснення справедливого та об'єктивного правосуддя, гарантування незалежності суддів при розгляді судових

¹ Рекомендації науково-практичної конференції «Організація роботи та адміністрування в господарських судах України»/ухвал. у м. Харкові 24.04.2013 р. С. 2. URL: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/pages/140>

спорів, як і законодавчі норми, що визначають основні принципи і процедуру судочинства¹.

А. А. Стрижак відзначає, що владна розпорядча функція щодо діяльності судів обмежується аспектами організаційного і матеріального забезпечення процедури відправлення правосуддя, проведення розгляду конкретних справ. Можливість застосування певних дій управлінського характеру з боку уповноважених органів та посадових осіб обумовлюється потребами реалізації принципу поділу державної влади, дій механізму стримувань і противаг, протидії зловживань з боку суддів, а також необхідністю утворення та організації функціонування судів².

До питань, що не носять характеру процесуальних, а мають на меті організаційний, так би мовити допоміжний характер, віднесено взаємовідносини внутрішні, тобто між структурами та посадовими особами самого суду, та зовнішні – виникають між судом іншими органами публічної адміністрації, фізичними і юридичними особами, які вступають у відповідні правовідносини з метою реалізації завдань правосуддя у сфері публічно-правових відносин.

Щоб зрозуміти, що собою являє забезпечення судів, на думку Р. Куйбіди, потрібно відповісти на

¹ Дудченко О. Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді: монографія. Харків: Право, 2015. С. 6.

² Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Ін-т законодавства ВР України. Київ, 2005. С. 26–27.

питання: без чого не може відбутися судовий процес і які засоби необхідні для того, щоб судочинство було максимально доступним і ефективним¹.

Міжнародний досвід показує, що завдання здійснення організаційного забезпечення судів в різних державах покладається на різні структури в державному апараті, що являються органами виконавчої влади, як прояв дії механізму стримувань і противаг. Інші країни навпаки, прагнуть будь що усунути виконавчу владу від будь-якого впливу на судову систему та суддів. В Україні з цією метою було запроваджено єдиний державний орган у системі правосуддя – Державну судову адміністрацію України, яка відповідно до норм Положення про Державну судову адміністрацію України, затвердженого рішенням Вищої ради правосуддя від 17 січня 2019 р. № 141/0/15-19, отримала основне своє функціональне призначення – здійснення організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом. Державна судова адміністрація України здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади з метою створення належних умов функціонування судів і діяльності суддів. Організаційне забезпечення становлять заходи матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, організаційно-техніч-

¹ Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія. Київ: Атіка, 2004. С. 195. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kuibida_Roman/Reformuvannia_pravosuddia_v_Ukraini_stan_i_perspektyvy/

ного характеру, ведення судової статистики, діловодства та архіву суду¹.

Як зазначає А. М. Хливнюк, Державну судову адміністрацію України одночасно слід вважати органом судового управління й органом судової влади, який виконує функції від імені держави у сфері організаційного забезпечення діяльності судів з метою створення належних умов для функціонування судової влади².

На наше переконання, Державну судову адміністрацію України запроваджено як реальний, дієвий механізм реалізації в практичній площині прийнятих суддівським самоврядуванням рішень щодо належного функціонування судової системи та судів окремих форм судочинства і безперервної реалізації ними основного свого завдання – відправлення правосуддя.

Вирішення завдань організаційного забезпечення, шляхом застосування відповідного механізму, дозволяє Державній судовій адміністрації України реалізувати державну програму доступності державних установ для маломобільних груп, шляхом їх пристосування до вимог розумного дизайну, за рахунок зростання ефективності функціонування судової влади, досягти зростання показників рівня довіри населення до судів та актів, що ними про-

¹ Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text>

² Хливнюк А. М. Правовий статус Державної судової адміністрації України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10/Акад. адвокатури України. Київ, 2009. С. 15.

голошуються іменем України, унеможливаючи фактичну залежність судів від органів публічної влади, реалізувати в повному обсязі принцип незалежності суду і підкорення його тільки закону.

Як з цього приводу доречно зазначив І. Петрухін, повноцінна діяльність судів у якості незалежної державної влади є реальною лише за умови справжньої дії принципу поділу державної влади, що унеможливує втручання органів державної виконавчої влади у процес з'ясування істини, що відбувається у рамках конкретної судової справи¹.

Досліджуючи питання адміністративно-правового регулювання діяльності Державної судової адміністрації А. Л. Борко відзначає, що особливістю такого регулювання організації та діяльності цієї установи є законодавча невизначеність її статусу у системі органів державної влади, і наголошує на тому, що чітке законодавче формулювання статусу Державної судової адміністрації України не тільки є необхідним кроком забезпечення конституційного поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, але й виступає базисом відносин Державної судової адміністрації України з іншими органами державної, насамперед, виконавчої і судової влади, визначає характер її повноважень².

Це в свою чергу призводить до виникнення ряду питань стосовно правового статусу Державної

¹ Петрухін І. Л. Проблема судебной власти в современной России. *Государство и право*. 2000. № 7. С. 17.

² Борко А. Л. Адміністративно-правове регулювання статусу і повноважень Державної судової адміністрації України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 53. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5519>

судової адміністрації України та правил застосування вимог принципу стримування і противага між гілками державної влади, оскільки на нормативному рівні це орган держави визначено як «орган у системі правосуддя». З одного боку таке трактування дозволяє відокремити судову адміністрацію від законодавчої та виконавчої влади, з іншого боку, не дає права визначити органом судової влади. Тим більше, що здійснювати функції правосуддя судова адміністрація не уповноважена, не являючись носієм судової влади.

Чинний Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII¹ хоч і містить Розділ XI «Організаційне забезпечення діяльності судів», проте законодавчого визначення сутності такої правової категорії не дає, порівняно зі змістом ч. 2 ст. 119 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. № 3018-III, який втратив чинність на підставі Закону № 2453-VI 2453-17 від 7 липня 2010 р.², яка характеризувала організаційне забезпечення діяльності судів як заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, спрямовані на створення умов для повного і незалежного здійснення правосуддя³.

¹ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

² Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text>

³ Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 № 3018-III (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14/ed20020207#top>

Така ситуація з законодавчим регламентуванням змісту організаційного забезпечення породжує різні точки зору в наукових колах на дане питання та пропонуються авторські бачення сутності поняття «організаційне забезпечення».

Досліджуючи організаційне забезпечення у сфері адміністративного судочинства, вважаємо за необхідне з'ясувати значення та зміст категорій «забезпечення» та «організаційне забезпечення».

В етимологічному значенні «забезпечення» характеризується як задоволення когось, чогось у якихось потребах, створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чогось¹, термін «забезпечувати» характеризується як: а) щось постачати у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у певних потребах; надавати кому-небудь необхідні матеріальні засоби до існування; постачати; б) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось; в) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки².

Деякі науковці певною мірою ототожнюють «організаційне забезпечення» та «судове управління» чи «судове адміністрування».

Таку точку зору зокрема підтримує С. Ю. Обрусна. Автор у своїй роботі відзначає, що поняття «судове управління» включає як діяльність з організаційного керівництва судами, так і організа-

¹ Яремко В., Сліпущко О. Новий словник української мови. Київ: Аконіт, 2008. С. 400.

² Тлумачний словник української мови/за ред. проф. В. С. Калашника. Харків: Прапор, 2002. С. 324.

ційне забезпечення судів. Воно більш широко охоплює всі напрями управлінської діяльності в судовій сфері й вартє законодавчого закріплення¹.

Організаційне забезпечення судової влади як частину судового управління розглядає і Д. М. Притика зазначаючи, що судове управління – це така діяльність, що не поширюється на сферу правосуддя, здійснюваного судом. На його думку, предметом судового управління (адміністрування) є: питання організації судових органів, відбір суддів і народних засідателів; управління кадрами судових органів; перевірка організації роботи судових органів; вивчення та узагальнення судової практики; організація роботи з ведення судової статистики².

Проте на нашу думку, не варто ототожнювати характер відносин і процедуру організаційного забезпечення судочинства і управлінську діяльність уповноважених органів і посадових осіб відносно забезпечення функціонування судів.

А. Л. Борко наголошує, що організаційне забезпечення діяльності адміністративних судів складається із заходів, спрямованих на створення умов для повного, всебічного, об'єктивного та незалежного здійснення правосуддя, зокрема: заходів фінансового забезпечення; заходів кадрового забезпечення; заходів матеріально-технічного забезпечення

¹ Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, 2010. С. 18.

² Притика Д. М. Правові засади організації і діяльності господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. С. 174.

ня; заходів інформаційного забезпечення; заходів організаційно-технічного забезпечення¹.

Як бачимо, автор характеризує організаційне забезпечення судочинства за допомогою сукупності заходів, які на його думку зумовлюють можливість створення належних умов для відправлення правосуддя.

А. А. Стрижак характеризує організаційне забезпечення судів як реалізацію дій щодо задоволення потреб судової системи, надання їй достатніх матеріальних засобів здійснення функцій з відправлення повного і незалежного правосуддя в державі, та акцентує увагу на тому, що організаційне забезпечення судів є складовою судового управління².

Характеризує організаційне забезпечення судочинства через завдання апарату суду І. Марочкін, зазначаючи, що апарати судів здійснюють безпосереднє організаційне забезпечення роботи суду, яке спрямовується як на діяльність щодо здійснення правосуддя, створення умов, необхідних для реалізації прав та виконання обов'язків усіх учасників судового процесу, так і на діяльність щодо забезпечення функціонування суду як державної установи та юридичної особи й підтримання необхідних умов перебування і роботи у суді громадян та його працівників³.

¹ Борко А. Л. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/ Львів, держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2009. С. 61–62.

² Стрижак А. А. Судове управління в Україні: теоретичні основи і правове регулювання: монографія. Ужгород: Патент. 2004. С. 29.

³ Організація роботи суду: навч. посіб./І. Є. Марочкін, Л. М. Москович, О. М. Овчаренко та ін.; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків: Право. 2012. С. 67. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ORS_2012.pdf

Організаційне забезпечення, на думку М. М. Єрмошенко, характеризується як комплексна діяльність, яка має на меті реалізацію кінцевої мети – створення необхідних умов для досягнення очікуваного результату. Автор відзначає, що організаційне забезпечення – це створення всіх необхідних умов для нормального функціонування, забезпечення кадровими, фінансовими, матеріально-технічними та іншими ресурсами, спрямованих на створення умов для здійснення діяльності¹.

Під організацією адміністративного судочинства, на думку В. Б. Пчеліна, варто розуміти врегульовану нормами права цілеспрямовану діяльність уповноважених суб'єктів, направлену на забезпечення ефективного розгляду та вирішення адміністративними судами публічно-правового спору задля захисту прав, свобод та інтересів особи. Разом із тим, організація адміністративного судочинства має багато спільного із організацією будь-якої діяльності².

Однак, даному виду судової але не правосудної діяльності притаманні і специфічні риси, які забез-

¹ Розвиток промисловості на інвестиційно-інноваційних засадах [Текст]/М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, В. М. Шандра та ін.//Організаційно-економічні аспекти інноваційного оновлення національної економіки: [кол. наук. моногр.]. Розд. 2.1/за ред. М. М. Єрмошенка, С. А. Єрохіна. Київ: НАУ, 2008. С. 62.

² Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: сутність, особливості та завдання. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро 12–13 січ. 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С. 76–77. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/3266>

печують відмежування її від будь-якої іншої діяльності. Серед них варто відзначити законодавчі джерела регулювання правовідносин у цій сфері, які виступають предметом регулювання адміністративного та адміністративного процесуального законодавства. Відмінними також будуть принципи та засади здійснення організаційної забезпечення адміністративного судочинства.

В ході проведення заходів щодо організації адміністративного судочинства між їх учасниками мають місце певні суспільні відносини, які за результатом їх реалізації мають забезпечити кінцевий бажаний результат. Враховуючи те, що адміністративне судочинство є діяльністю з відправлення правосуддя у сфері публічно-правових відносин, основне місце займають відносини процесуального змісту та характеру.

Для того, щоб означені процесуальні відносини розвивались в рамках правового поля, з дотриманням принципів та засад судочинства, виникає необхідність існування і суто організаційних правовідносин, які залежно від їх учасників та мети можуть бути внутрішніми, коли відбувається взаємодія між структурними підрозділами суду, або зовнішніми, коли їх учасниками виступає суд та інший суб'єкт.

Організаційні заходи у сфері забезпечення адміністративних судів С. Бондар об'єднує в певні групи: правові (розроблення проектів правових актів із питань діяльності адміністративних судів); організаційно-штатні (розроблення структури адміністративних судів, кадрова робота); охоронно-профілактичні (забезпечення додержання особами,

що знаходяться в суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні); фінансові (розроблення і затвердження єдиних нормативів фінансового забезпечення судів); матеріально-технічні (капітальний ремонт, реконструкція та нове будівництво приміщень судів тощо); інформаційні (забезпечення судів нормативно-правовими актами, науковою й іншою спеціальною літературою тощо); організаційно-технічні (забезпечення судів необхідними технічними засобами фіксування судового процесу); науково-методичні (надання висновків щодо проектів законодавчих актів і з інших питань діяльності судів, підготовка яких потребує наукового забезпечення тощо)¹.

Проте, на наш погляд, автор не приділяє уваги та не включає до участі в організаційному забезпеченні апарат суду, який покликаний також організувати процедуру розгляду справи суддею, тобто забезпечення провадження в засіданні окремо взятої судової справи.

Організаційне забезпечення діяльності судової системи, як відзначає В. С. Бабкова, складає сукупність адміністративно-розпорядчих, господарських, фінансових, інформаційно-аналітичних заходів, спрямованих на створення належних умов для роботи судів і суддів².

¹ Бондар С. Організаційне забезпечення діяльності адміністративних судів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 18. С. 596.

² Організація роботи суду: навч. посіб./І. Є. Марочкін, Л. М. Москович, О. М. Овчаренко та ін.; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків: Право. 2012. С. 32. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/ORS_2012.pdf

Проведене дослідження сутності організаційного забезпечення адміністративного судочинства дає підстави визнати його комплексною діяльністю суб'єктів, які відповідно до своїх функцій та повноважень, покликані сприяти реалізації головного завдання адміністративного суду – повного, всебічного та неупередженого розгляду публічно-правового спору, з суворим дотриманням основних принципів та правових засад судочинства. При цьому, з урахування наявності у деяких організаційних заходів забезпечення судочинства адміністративно-управлінського характеру, організаційне забезпечення діяльності адміністративних судів є складовою судового управління.

Як відзначає Р. І. Кирилук, доцільно забезпечувальну діяльність щодо судів сприймати як сукупність певних видів діяльності уповноважених суб'єктів, спрямовану на створення належних умов для реалізації кожного права на справедливий суд і повагу до інших прав і свобод. При цьому, якщо вказувати на організацію забезпечення діяльності судів, слід мати на увазі впорядкування видів діяльності уповноважених суб'єктів, взаємозв'язок між ними¹.

Враховуючи таку точку зору можна стверджувати, що характер організаційного забезпечення судочинства залежить від правового статусу суб'єкта, який його здійснює. Якщо таким суб'єктом виступає Державна судова адміністрація України, чи інший уповноважений законом орган – то організа-

¹ Кирилук Р. І. Про сутність категорії «організаційне забезпечення» щодо діяльності судів. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 47. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/6/Kiriluk.pdf>

ційне забезпечення безперечно матиме управлінський характер, якщо ж заходи організаційного забезпечення віднесено до компетенції апарату суду – воно матиме характер обслуговуючий, тобто включатиме заходи направлені на допомогу та сприяння суддям в здійсненні належного розгляду справи.

На цьому в своєму дослідженні наголошує П. Ю. Шпенова, яка зазначає, що основним завданням апарату суду є забезпечення безперебійної роботи судової установи та сприяння суддям у виконанні їх головної функції – відправленні правосуддя, здійснюючи діяльність, яка безпосередньо не стосується відправлення правосуддя. Працівники апарату суду виконують великі обсяги роботи щодо організації процедури судового розгляду, підготовки справи до слухання, перебігу судового процесу й подальшого спрямування справи. Вони безпосередньо спілкуються з відвідувачами суду, сторонами процесу, від професійності їхніх дій залежить ефективність судового процесу й формування громадської думки про судову установу¹.

На важливості процесу організаційного забезпечення наголошують О. І. Безпалова та Д. В. Мандичев, відзначаючи, що ефективність організаційного забезпечення діяльності господарських судів безпосередньо впливає на процес здійснення правосуддя оскільки належна організація управління забезпечує: 1) своєчасність проходження судових документів та формування судових справ; 2) опти-

¹ Шпенова П. Ю. Завдання та функції апарату суду, їх значення в організаційному забезпеченні судової діяльності. *Часоп. цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 5 (32). С. 133.

мальний розподіл навантаження на кожного суддю і, як наслідок, – своєчасне вирішення господарських спорів; 3) забезпечення судді господарського суду необхідними нормативними, довідковими та іншими матеріалами, необхідними для вирішення справ; 4) надання судді кваліфікованої допомоги зі сторони своїх помічників при зібранні матеріалів, необхідних для вирішення справи, та складанні судової документації тощо¹.

Діяльність з організаційного забезпечення адміністративного судочинства реалізується шляхом застосування організаційного механізму з певними елементами, які являють собою єдину систему організаційних заходів.

На думку О. О. Гавриляк та Ю. Б. Миронова «організаційний механізм» – це перелік певних складових елементів, які в сукупності створюють організаційну основу певних процесів та явищ².

У сфері адміністративного судочинства механізм організаційного забезпечення – це сукупність визначених на рівні закону взаємодіючих елементів, що забезпечують врегулювання відносин суб'єктів управління у сфері судової влади та адміністративними судами щодо запровадження та реалізації організаційних заходів для відправлення правосуддя

¹ Безпалова О. І., Мандичев Д. В. Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення діяльності господарських судів України. *Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ.* 2019. № 4. С. 41. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8108>

² Гавриляк О. О., Миронов Ю. Б. Організаційний механізм управління діяльністю підприємства. URL: <http://kerivnyk.info/2012/04/gavryljak.html>

в публічно-правових спорах на засадах законності, відкритості та справедливості.

Визначити складові елементи механізму організаційного забезпечення адміністративного судочинства можна завдяки аналізу змісту норм Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII¹. Тож складовими елементами механізму виступають:

1) органи та посадові особи яким надано право утворення та ліквідації адміністративних судів, надання консультативних роз'яснень, вжиття заходів впливу, здійснення організаційного та фінансового забезпечення;

2) мета і завдання. Ними виступають умови, за наявності яких адміністративні суди мають можливість своєчасно, з дотриманням процесуальних процедур, з економією процесуального часу здійснити розгляд публічно-правового спору та винести рішення по справі;

3) об'єкт. За загальним правилом та розумінням, об'єкт – це завжди те на, що спрямовано керуючий вплив суб'єкта за для досягнення певного бажаного результату. Варто відзначити, що в питаннях організаційного забезпечення самі адміністративні суди в жодному разі не можуть зазнавати керуючого впливу, оскільки це суперечить умовам принципу незалежності судів. Саме тому, об'єктом ви-

¹ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

ступатимуть умови функціонування суду як органу держави, порядок реалізації ним своїх функцій;

4) зміст. Характеризується як сукупність дій суб'єктів, до яких можна віднести – матеріально-технічне забезпечення, планування потреби в кадрах, підвищення кваліфікації, підвищення рівня ефективності та рівня довіри

Організаційному забезпеченню адміністративного судочинства, як форми реалізації судової влади, притаманні такі характерні риси:

1) має управлінсько-забезпечувальний характер;

2) здійснюється законодавчо уповноваженими суб'єктами та в установленому порядку;

3) метою і об'єктом впливу виступають умови функціонування суду як органу держави, порядок реалізації ним своїх функцій;

4) зміст становлять організаційні дії різного характеру.

Враховуючи отримані результати дослідження, організаційне забезпечення адміністративного судочинства – це діяльність уповноважених суб'єктів управлінсько-забезпечувального характеру щодо забезпеченості адміністративних судів належним фінансуванням, високоспеціалізованими і продуктивними кадрами, технічними засобами, інформаційно-аналітичними та науково-методичними матеріалами, та іншими ресурсами, необхідними для належного відправлення правосуддя.

Організаційне забезпечення в сфері адміністративного судочинства характеризується як комплексна діяльність суб'єктів, які відповідно до своїх функцій та повноважень, покликані сприяти реалі-

зації головного завдання адміністративного суду – повного, всебічного та неупередженого вирішення публічно-правового спору, шляхом здійснення непроцесуальних заходів спрямованих на створення необхідних для цього умов і підвищення ефективності функціонування адміністративних судів.

2.4. Інформаційне забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади

Враховуючи швидкі темпи розвитку суспільства в інформаційних сфері та просторі, варто виділити одним із пріоритетів України при реалізації внутрішньої політики держави, сприяння кожній особі у можливості реалізувати свої права та інтереси, в зручний для неї спосіб та забезпечити вільний доступ до будь-якої інформації, обіг якої не обмежується законом, особливо у сфері публічних правовідносин.

В епоху інформатизації реформаційний рух держави в бік спрощення процедури відкриття та розгляду справ в судах, шляхом впровадження інформаційних технологій, дозволяє органам судової влади та заявникам застосовувати більш широкий спектр можливостей щодо процедури розгляду заяв, скарг чи позовів, особливо це стає актуальним під час триваючого адаптивного карантину.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростаючою роллю інформаційних технологій. Вони активно впливають на стан політичної,

економічної, оборонної та інших складових безпеки держави. Необхідність використання інформаційних технологій вже не викликає ніяких сумнівів, оскільки технологія – це одна з найбільш динамічно розвинутих областей сучасного життя, яка дозволяє підвищити ефективність будь-якого процесу, що забезпечує розвиток суспільних відносин¹.

Не виключенням являється і сфера адміністративного судочинства, оскільки дана форма реалізації судової влади покликана активно впливати на публічно-правові відносини та здійснювати захист прав та інтересів особи від незаконних рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень.

Як відзначає В. О. Кліщенко, реформування судової системи вже тривалий час залишається пріоритетом у реформуванні судової влади загалом. Його можна назвати важливим стратегічним напрямом діяльності держави задля підвищення ефективності судочинства та максимального додержання всіх принципів діяльності судової влади. Та одним із завдань судової реформи можна назвати формування інформаційного забезпечення адміністративного судочинства².

¹ Андрощук О. В. Інформаційні технології та їх вплив на розвиток суспільства. *Центр воєнно-стратегічних досліджень Нац. ун-ту оборони України ім. Івана Черняхівського*. 2014. № 1 (50). С. 42. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpcvsd_2014_1_7.pdf

² Кліщенко В. О. Історико-правовий генезис інформаційного забезпечення діяльності окружних адміністративних судів України. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2020. № 2. С. 230. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/61.pdf

Питання інформаційного забезпечення, в тому числі і діяльності органів судової влади, досліджувалось в роботах таких науковців, як В. Б. Авер'янов, І. В. Арістова, Г. В. Атаманчук, Н. В. Бабяк, О. М. Бандурка, С. Ю. Білявська, Ю. П. Битяк, Г. О. Блінова, В. О. Єльцов, Р. А. Калюжний, Ю. А. Клімашевська, В. О. Кліщенко, І. Б. Коліушко, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Б. Д. Кущенко, В. Я. Мацюк, О. М. Пасенюк, Т. С. Перун, В. Б. Пчелін, В. А. Раца, І. О. Хайдарова, Ю. С. Шемшученко та ін.

Метою дослідження виступає з'ясування, на основі існуючих наукових поглядів на сутність інформаційного забезпечення діяльності судів, поняття та ознак інформаційного забезпечення адміністративного судочинства та складових елементів механізму його реалізації.

В сучасних реаліях розвитку суспільства інформація все більше набуває статусу основної цінності серед учасників суспільних відносин. Сприйняття інформації як впливового важеля у досягненні конкретної мети, правильне та уміле її застосування не тільки спрощує виконання певних завдань, а і виступає засобом для здійснення правового захисту гарантованих державою прав, свобод та інтересів в органах судової влади.

З метою вдосконалення всіх процесів провадження адміністративної справи, економії процесуального часу, зниження рівня витрат на документообіг та сприяння учасникам провадження, судова система потребує впровадження в свою діяльність інформаційно-комунікативних ресурсів. Крім

того, важливим позитивним аспектом для зростання рівня довіри суспільства до судів та авторитетності актів правосуддя, є наявність Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, відкритість і доступність реєстру судових рішень та функціонування система «Електронний суд».

Нормативною основою для реалізації завдань і мети інформаційного забезпечення виступають Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV¹, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII², Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV³, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» від 5 червня 2009 р. № 1475-VI⁴ та ряд інших нормативно-правових актів, які врегульову-

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

³ Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 15. Ст. 128 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах: Закон України від 05.06.2009 № 1475-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-17#Text>

ють процедуру застосування інформаційних технологій у сфері судочинства.

Наведені обставини змушують науковців здійснювати пошуки поняття та змісту категорії «інформаційне забезпечення судочинства», що призводить до відсутності в наукових колах єдності думок з досліджуваного питання.

Якщо розглядати складові даної правової категорії з точки зору енциклопедичних та тлумачних словників, можна знайти наступні їх значення. Згідно словника української мови, «інформаційний» – стосується до інформації, який містить інформацію¹.

А. М. Панчук характеризує інформатизацію як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних і виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства; в основу цих процесів покладено створення, розвиток і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані з використанням сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки².

Смисловий зміст терміну «інформатизувати», на думку В. Т. Буселя, включає дію щодо запрова-

¹ Словник української мови: в 11 т./АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка. 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovyk/slovyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

² Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. С. 294.

дження інформатизації у різні сфери діяльності суспільства і людини¹.

Категорію «забезпечувати» словник характеризує як постачання чогось у достатній кількості, задоволення кого-, що-небудь у якихось потребах; створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чогось; захист, охорона кого-, чого-небудь від небезпеки².

Такий зміст тлумачення поняття «забезпечення» дає підстави визначати його як вид активної діяльності певного суб'єкта, який задовольняючи свої суб'єктивні права та інтереси, стає учасником ряду суспільних відносин і через систему проведених заходів, прагне досягнути бажаного для себе або когось результату.

Досліджуючи сутність інформаційного забезпечення В. Б. Пчелін доходить висновку, що категорією «забезпечення» позначають тривалий процес, спрямований на гарантування функціонування відповідної інституції, підтримання її в належному стані з метою виконання поставлених перед нею завдань³.

З огляду на енциклопедичний та тлумачний зміст досліджених термінів можна дійти висновку, що ін-

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 511. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

² Словник української мови: в 11 т./АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка. 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovnyc/slovnyc_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh

³ Пчелін В. Б. Сутність інформаційного забезпечення адміністративного судочинства України. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія «Право». 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 22. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32766/1/СУТНІСТЬ%20ІНФОРМАЦІЙНОГО%20ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20АДМІНІСТРАТИВНОГО%20СУДОЧИНСТВА%20УКРАЇНИ.pdf>

формаційне забезпечення являє собою діяльність, метою якої виступає задоволення потреб учасника суспільних відносин у певній інформації, її накопиченні або передачі для досягнення конкретно визначеної мети, а саме захисту певного суб'єктивного права.

Досліджуючи історико-правовий генезис інформаційного забезпечення судової діяльності В. О. Кліщенко відзначає, що розвиток інформаційного забезпечення адміністративних судів пройшов певну кількість етапів, які ставила перед собою держава з метою реформування та впровадження сучасної судової системи, які можна умовно поділити на:

– перший етап – становлення України на шлях євроінтеграції, який і визначив основні напрями роботи;

– другий етап – активна законодавча імплементация європейського досвіду в законодавчі акти, які становили основу інформаційного забезпечення адміністративних судів, впроваджували нові технології щодо його покращення та якісного функціонування в межах можливостей судових установ;

– третій етап – доступ до публічної інформації, який став одним із проривів у розвитку судової системи України, створення Єдиного реєстру судових рішень;

– четвертий етап – постійне реформування органів судової системи, яке передбачає поліпшення умов роботи та більшої відкритості для громадян та учасників судового процесу¹.

¹ Кліщенко В. О. Історико-правовий генезис інформаційного забезпечення діяльності окружних адміністративних судів України. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2020. № 2. С. 232. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/61.pdf

Впровадження інформаційних технологій в процедуру адміністративного судочинства має на меті досягнення таких цілей:

- реалізація принципу доступності та прозорості правосуддя;
- оптимізація документообігу та управлінських процедур;
- зниження фінансових витрат та скорочення термінів повідомлень учасників проваджень;
- дотримання вимог карантинних заходів під час пандемії;
- економія процесуального часу;
- зручність ознайомлення з матеріалами справ.

П. В. Макушев вважає, що інформаційне забезпечення кожної державної служби є важливим елементом її функціонування¹.

З огляду на таке бачення важливості інформаційного забезпечення для функціонування адміністративних судів, як органів державної влади, потрібно відмітити, що дана діяльність має дві складові, або іншими словами два напрями її реалізації.

Першим напрямом виступає діяльність відповідальних за обробку отриманої інформації осіб. Залежно від того, наскільки оперативно та якісно буде оброблено нову інформацію, визначатиметься швидкість подальшого руху судової справи та винесення по ній рішення.

З цього випливає другий напрям – обіг інформації. Від налагодженості даного процесу залежить

¹ Макушев П. В. Система інформаційного забезпечення державної виконавчої служби України та персональні дані як їх складові. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 73.

інформування всіх причетних та зацікавлених осіб, економія процесуального часу, всебічний і повний розгляд справи. Особливість даного напрямку характеризується додатковими вимогами до його організації, оскільки інформація яка перебуває в обігу судової системи, повинна відповідати певним вимогам щодо безпеки і уникнення випадків її втрати або несанкціонованої зміни чи знищення.

Означені напрями інформаційного забезпечення адміністративного судочинства дають підстави визнати таку діяльність управлінською, такою, що реалізується уповноваженими на те нормативно-правовими актами особами або органами держави, вона має на меті формування баз даних та систем, що використовуватимуться суддями, працівниками апарату суду та учасниками проваджень під час відправлення правосуддя у публічно-правових справах. Тобто інформаційне забезпечення обслуговує процесуальну діяльність адміністративних судів.

До основних завдань функціонування системи інформаційного забезпечення діяльності адміністративного судочинства, на думку Н. В. Бабяк, слід віднести можливість оперативного отримання інформації у повному обсязі, систематизованому стані для зручного використання в процесі розгляду та вирішення тих чи інших адміністративних справ. Накопичення необхідної інформації та організація роботи зі службовими документами нині є однією з основних складових інформаційного забезпечення діяльності адміністративних судів¹.

¹ Бабяк Н. В. Стан і проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності адміністративних судів України. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* Серія юридична. 2016. № 3. С. 126.

Як зазначається у Висновку 14 Консультативної ради європейських суддів Ради Європи «Правосуддя та інформаційні технології (ІТ)», доступ до інформації засобами інформаційних технологій може сприяти посиленню особистої незалежності суддів у виконанні ними своїх завдань¹.

Відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, до основних проблем судочинства наразі віднесено недостатній рівень упровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя та відсутність належної комунікаційної політики у судах. З метою покращення доступу до правосуддя, серед завдань, які необхідно вирішити у сфері судочинства, виділено розвиток електронного судочинства з урахуванням світових стандартів у сфері інформаційних технологій, його інтегрування у національну інфраструктуру електронного врядування шляхом:

- запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства;

- впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу;

- удосконалення та розвиток офіційного веб-порталу судової влади України для отримання ін-

¹ Висновок № 14 Консультативної ради європейських суддів Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/168074816b>

формації про суди і справи (провадження) з регулярним оновленням даних судової статистики¹.

Одним із засобів інформаційного забезпечення судочинства виступає застосовувана згідно чинного законодавства форма проведення судового засідання у вигляді відеоконференції. Такий формат судового засідання у період дії карантинних заходів знайшов своє застосування, та характеризується деякими науковцями як обов'язкова умова розвитку «електронного правосуддя».

Як зауважив голова Касаційного адміністративного суду, головуючий суддя у справі Михайло Смокович, така норма, коли учасник справи може брати участь у справі поза межами суду з використанням особистих технічних засобів, для КАС України не нова. Цей режим слухання справ мав запрацювати із запровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у 2019 р., але, як відомо, через технічні проблеми ця система не була введена в дію².

Для нормативного врегулювання цієї форми проведення судового засідання Державна судова адміністрація України своїм наказом № 196 від 23.04.2020 р. затвердила «Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час

¹ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#top>

² У КАС ВС вперше провели засідання у режимі відеоконференції за новою процедурою. *Юрид. газета online*. 15 квіт. 2020. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/u-kas-vs-vpershe-proveli-zasidannya-u-rezhimi-videokonferenciyi-za-novoyu-proceduroyu.html>

судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду», визначивши процедуру подання заяви про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції та проведення судового засідання в режимі відеоконференції¹.

Дана форма судового засідання, з урахуванням стану справ із світовою пандемією, знайшла своє втілення і в інших країнах. Однією з перших країн, яка запровадила судові відеоконференції були Сполучені штати Америки. Зокрема Велика Британія розпочала процедуру реформування судочинства із застосуванням інформаційних технологій з 1980 р. А вже в 2018 р. було опробовано, вперше, онлайн засідання. Литва запустила спеціалізований портал електронного судочинства з 2013 р.

Незважаючи на актуальність питання щодо інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, дослідженню змісту такої категорії як «інформаційне забезпечення адміністративного судочинства» не проводилось достатньої уваги. Тож з метою з'ясування його сутності та визначення елементів механізму реалізації здійснимо розгляд наукових поглядів у споріднених сферах застосування інформаційного забезпечення.

Так, інформаційне забезпечення у сфері державного управління, на переконання І. В. Климен-

¹ Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцз'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.04.2020 № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196750-20#Text>

ко, являє собою сукупність методів і засобів щодо розміщення і подання державних інформаційних ресурсів, що містять системи класифікації і кодування, уніфіковані системи документації, раціоналізації документообігу і форм документів, методів створення інформаційних баз даних і баз знань¹.

В межах дослідження правового статусу державної судової адміністрації України Б. Д. Куценко розглядають інформаційне забезпечення як цілеспрямований вплив відомчих ресурсів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб представників судової влади, а також користувачів адміністративних послуг судочинства, які в сукупності становлять організаційно-технічний процес, спрямований на забезпечення права на справедливе й гуманне судочинство².

Л. О. Терещенко характеризує інформаційне забезпечення як важливий елемент автоматизованих інформаційних систем обліку, призначених для відображення інформації, що характеризує стан керованого об'єкта і є основою для прийняття управлінських рішень³.

В своєму дослідженні В. А. Раца формулює інформаційне забезпечення діяльності судів – як метод організації функціонування судової системи,

¹ Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. С. 296.

² Куценко Б. Д. Адміністративно-правовий статус державної судової адміністрації України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 Київ, 2016. С. 125.

³ Терещенко Л. О., Матієнко-Зубенко І. І. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. С. 32.

який передбачає взаємопов'язану та взаємозумовлену сукупність: а) інформації, створюваної відповідно до потреб суб'єктів судової діяльності; б) діяльності щодо реалізації комплексу потреб інформаційних заходів, зумовлених специфікою діяльності суду та необхідних для ефективного функціонування суду загалом і створення умов для здійснення правосуддя зокрема; в) інформаційних технологій¹.

Н. А. Литвин визначає інформаційне забезпечення діяльності третейських судів як цілісну систему одержання, оцінки, зберігання та обробки даних, створену для якісного забезпечення виконання завдань та функцій третейського суду².

Вивчаючи питання використання інформаційного ресурсу для прийняття управлінських рішень В. Я. Мацюк наголошує на тому, що інформаційне забезпечення – це комплекс організаційних, правових, технічних і технологічних заходів, засобів та методів, котрі забезпечують у процесі управління та функціонування системи інформаційні зв'язки її елементів (суб'єктів і об'єктів) шляхом оптимальної організації інформаційних масивів баз даних і знань³.

Досліджені авторські дефініції категорії «інформаційне забезпечення» дає змогу переконатись

¹ Раца В. А. Гносеологічний аспект поняття «інформаційне забезпечення діяльності судів». *Вісн. кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 111–112. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2016_Ratsa.pdf

² Литвин Н. А. Інформаційне забезпечення діяльності третейських судів в Україні. *Інформація і право*. 2011. № 3 (3). С. 82.

³ Мацюк В. Я. Використання інформаційного ресурсу підрозділами податкової міліції для прийняття управлінського рішення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2004. С. 144.

у відсутності одностайності наукових поглядів щодо його змісту, однак це дає можливість до нових наукових пошуків у площині виокремлення його характеризуючих ознак.

З огляду на запропоновані варіанти розуміння сутності інформаційного забезпечення можна сформулювати ряд завдань, що стоять перед цим видом організаційного забезпечення діяльності судів. Саме завдяки інформатизації діяльності судових органів судді, під час відправлення правосуддя, забезпечуються можливістю оперативної, в необхідній кількості, систематизованому форматі отримати будь-яку інформацію для розгляду публічно-правового спору в найкоротші терміни, об'єктивно та обґрунтовано викласти своє рішення у формі відповідного акту судочинства.

Крім того, інформаційне забезпечення може сприяти роботі судді опосередковано. Готування справ до розгляду, забезпечення ведення канцелярії, архіву, службового документообігу покладено на апарат суду та його працівників, якість та оперативність роботи яких безпосередньо залежить не тільки від рівня професійної майстерності а і від інформаційної складової та інформаційного забезпечення судочинства.

Проаналізувавши позицій науковців В. Б. Пчелін доходить висновку, що під інформаційним забезпеченням адміністративного судочинства України слід розуміти засновану на приписах чинного національного законодавства сукупність заходів, пов'язаних із оперуванням (збором, фіксацією, аналізом, зберіганням, поширенням тощо) інформацією, які реалі-

зуються в рамках виконання своїх функцій уповноваженими суб'єктами та завдяки функціонуванню автоматизованих систем і спрямовані на забезпечення належної діяльності адміністративних судів з розгляду та вирішення публічно-правових спорів¹.

Дослідивши поняття «інформаційне забезпечення» Г. О. Блінова виокремлює такі його загальні ознаки: 1) мета – задоволення інформаційних потреб та забезпечення реалізації інформаційних прав; 2) ресурс – інформація, вид, якість, обсяг, структура, форма, строк та носії використання якої визначаються інформаційними потребами та правами суб'єкта; 3) зміст – неперервний процес, що складається з різних видів інформаційної діяльності; 4) методи – створення, використання, дослідження, зберігання, захист, передавання, обробка, знищення інформації; 5) засоби – інформаційні системи, мережі, ресурси та інформаційні технології, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки; 6) заходи із реалізації інформаційного забезпечення – комплекс нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів; 7) суб'єкт – фізичні та юридичні особи та їх об'єднання².

¹ Пчелін В. Б. Сутність інформаційного забезпечення адміністративного судочинства України. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право»*. 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 24. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32766/1/СУТНІСТЬ%20ІНФОРМАЦІЙНОГО%20ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20АДМІНІСТРАТИВНОГО%20СУДОЧИНСТВА%20УКРАЇНИ.pdf>

² Блінова Г. О. Понятие и содержание информационного обеспечения органов публичной администрации. *Leges si Viata*. 2018. № 12. С. 18–19.

За результатами проведених досліджень щодо сутності інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, видається можливим виділити ряд ознак, що його характеризують, зокрема: 1) визначається як процес отримання, обробки, збирання та захисту інформації; 2) має управлінський характер та обслуговуючий зміст; 3) метою реалізації є задоволення потреб уповноваженого суб'єкта в певній інформації для виконання своїх службових обов'язків; 4) направлене на прийняття законних, обґрунтованих та справедливих юрисдикційних рішень; 5) здійснюється визначеними на рівні нормативного акту засобами і методами; 6) наслідком реалізації є сформовані бази даних.

На основі виділених характеризуючих ознак, пропонуємо інформаційне забезпечення адміністративного судочинства розуміти як регламентовану нормами законодавства діяльність уповноважених органів та посадових осіб щодо забезпечення та здійснення збору, обробки, накопичення і захисту інформації з метою її подальшого поширення і використання на умовах та в порядку передбачених законом, із застосуванням технічних засобів та аналітичних систем, направлену на належне виконання завдань адміністративних судів щодо розв'язання публічно-правових спорів та винесення законних, справедливих та обґрунтованих судових рішень.

Такий організаційний захід, як інформаційне забезпечення адміністративного судочинства характеризується наявністю певного механізму його реалізації.

У загальному розумінні поняття «механізм» слід сприймати в якості внутрішньої будови, системи або ж сукупності процесів, на яких ґрунтується будь-яке явище¹.

Враховуючи те, що ми досліджуємо механізм інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, варто відзначити, що мова іде про врегульований правовими нормами процес інформатизації та обміну даними, який має юридичне значення для провадження правосуддя на основі певних принципів права.

У своєму дисертаційному дослідженні Ю. О. Коваленко доходить висновку, що адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України – це один з видів державно-правового механізму в інформаційній сфері, основні елементи якого врегульовуються нормами адміністративного законодавства, які закріплюють правові принципи, методи та порядок здійснення повноважними суб'єктами функцій з приводу збору, опрацювання, систематизації, зберігання, надання інформації про стан корупції та протидії корупції в правоохоронних органах України з використанням обраного комплексу технічних засобів, а також гарантування, забезпечення та оптимізації означених функцій².

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 665. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

² Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. С. 45. URL: <https://drive.google.com/file/d/16JMAP8eUb5PX3KxTdPwCewYSbu5ctnUj/view>

С. О. Шатрава, досліджуючи питання адміністративно-правового механізму запобігання корупції в органах Національної поліції України, наголошує, що даний механізм являє собою цілісну систему взаємопов'язаних і взаємодіючих один з одним елементів, існування яких забезпечує реалізацію антикорупційної політики держави¹.

Враховуючи те, що механізм інформаційного забезпечення визнається системою певних елементів та дій, які у своєму поєднанні формують злагоджену діяльність суб'єкта з метою досягнення поставленого завдання чи реалізації певної функції, вважаємо за необхідне, для досягнення поставленої мети дослідження, визначити структуру механізму інформаційного забезпечення адміністративного судочинства.

При цьому слід наголосити, що досягнення даного завдання ускладнює той факт, що наразі науковці мають різні погляди на перелік складових елементів правового механізму. Свою точку зору з цього приводу пропонує О. Ф. Скакун, яка вважає, що правовий механізм складається зі взаємопов'язаних і відносно самостійних функціональних систем, до яких вчена відносить:

- систему нормативно-правової регламентації;
- систему правозабезпечення;
- систему правової саморегуляції².

¹ Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. С. 30. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2580>

² Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум, 2000. С. 45.

С. О. Шатрава, досліджуючи адміністративно-правовий механізм запобігання корупції, до основних його елементів відносить: 1) нормативно-правові акти, які містять норми адміністративного права (матеріальні та процесуальні); 2) суб'єкти запобігання корупції в органах Національної поліції (тобто, суб'єкти, які були спеціально створенні для забезпечення моніторингу, організації і контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, оцінку корупційних ризиків щодо запобігання корупції); 3) адміністративно-правові відносини у сфері запобігання корупції в органах Національної поліції; 4) адміністративно-правовий інструментарій тощо¹.

Отже, враховуючи зазначене і ту обставину, що інформаційне забезпечення адміністративного судочинства здійснюється в процесі діяльності та взаємодії уповноважених на це суб'єктів та зацікавлених у ході судочинства осіб, а також завдяки застосуванню в ході такої діяльності відповідних засобів інформаційного характеру, вважаємо за доцільне до елементів механізму інформаційного забезпечення адміністративного судочинства віднести: 1) мету, завдання та принципи реалізації інформаційного забезпечення; 2) законодавче регламентування процесу використання інформаційної бази; 3) суб'єкти інформаційних відносини (посадові особи судів та державних органів, які забез-

¹ Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. С. 30. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2580>

печують їх функціонування та громадяни, які звертаються до суду з метою захисту своїх прав та інтересів; 4) безпечне інформаційне середовище, устаткування та відповідні інформаційні потреби адміністративних судів, їх посадових осіб; 5) нагляд у сфері інформаційного забезпечення адміністративного судочинства.

На переконання Н. В. Бабяк, головним результатом інформаційного забезпечення повинні стати об'єктивні висновки і конкретні рекомендації з поліпшення роботи судів. Водночас треба зважити, що на цей процес останнім часом значний вплив має застосування нових інформаційних технологій, методів інформаційно-документаційного забезпечення адміністративного судочинства¹.

Контрольні завдання

1. Визначте особливості кадрового забезпечення адміністративного судочинства.

2. Надайте характеристику механізму організаційного забезпечення адміністративного судочинства та його складових елементів, як форми реалізації судової влади.

3. Охарактеризуйте напрями та заходи інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, як форми реалізації судової влади.

¹ Бабяк Н. В. Стан і проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності адміністративних судів України. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* Серія юридична. 2016. № 3. С. 126.

4. Розкрийте сутність інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, як форми реалізації судової влади.

5. Визначте особливості функціонування адміністративних судів, та їх правового статусу.

6. Охарактеризуйте систему та структурну побудову адміністративних судів.

7. Визначте правовий статус адміністративних судів, як однієї з форм реалізації судової влади.

8. Визначте місце адміністративних судів в системі судоустрою України.

9. Охарактеризуйте елементи адміністративно-правового статусу адміністративного суду.

10. Визначте сутність та характерні риси організаційного забезпечення адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади.

Розділ 3

Пріоритетні напрями реформування адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади

3.1. Стан контролю та оцінювання ефективності реалізації в сучасних умовах

Розвиток демократичної держави та правового суспільства супроводжується процесом реформування і удосконалення як правової системи так і судової гілки влади, що покликана виступати гарантом дотримання і непорушності прав, свобод та інтересів кожного учасника суспільних відносин. При цьому особливого значення серед окреслених завдань набуває система адміністративного судочинства, являючись єдино можливим засобом протидії незаконним рішенням, діям та бездіяльності публічної влади, як суб'єкта владного.

В питаннях визначення напрямів реформування адміністративного судочинства, нормативно-правової бази, яка забезпечує відправлення правосуддя, організаційного та інших видів забезпечення діяльності адміністративних судів, особливого значення набуває необхідність проведення виміру ефективності функціонування адміністративних судів та запровадження системи дієвих засобів контролю за якісними показниками їх діяльності.

В рамках запроваджених заходів щодо реалізації триваючої судової реформи, вирішення поставлених Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки¹ завдань, актуалізується питання контролю та оцінювання ефективності реалізації адміністративного судочинства.

Стратегія визначає ряд завдань, що потребують особливої уваги з боку держави та запровадження заходів їх нагального вирішення для зростання ефективності функціонування адміністративного судочинства, серед яких варто виділити:

- неефективність процесуальних механізмів касаційного оскарження та формування єдиної судової практики в застосуванні закону судами України;
- неефективні механізми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності;
- неналежне виконання судових рішень, неефективність механізмів судового контролю за виконанням судових рішень;
- перешкоди в доступі до правосуддя;
- недостатній рівень запровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя;
- надмірна тривалість розгляду справ у судах, зарегульованість судового процесу, невиправдано широке застосування колегіальності у судах першої та апеляційної інстанцій;

¹ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#top>

– відсутність належної комунікаційної політики у судах;

– низький рівень суспільної довіри до органів судової влади та прокуратури¹.

Досліджуючи питання ефективності протидії злочинності Є. М. Блажівський називає ефективність оцінною категорією, яка здатна відігравати важливу роль в управлінні різними видами соціальної діяльності, в тому числі у сфері відправлення правосуддя. У зв'язку з цим даному питанню приділяється останнім часом особлива увага, оскільки об'єктивна оцінка роботи стимулює якісну й сумлінну працю, створює в системі атмосферу здорової конкуренції, викликає прагнення виконавців до підвищення професійного рівня².

Варто розуміти, що досягти високого рівня ефективності роботи суду та відправлення правосуддя простим виданням регулюючих норм не видається можливим. Доволі великий обсяг регулюючих питань зростання ефективності чинників віднесено до завдань та повноважень органів суддівського самоврядування, що має логічне пояснення. Судді є процесуальними фігурами, безпосередній вплив на яких прямо заборонений чинним законодавством. Судді, як учасники самоврядування, та працівники певного суду мають особисту

¹ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#top>

² Блажівський Є. М. Критерії ефективності протидії злочинності. *Форум права*. 2012. № 4. С. 111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_19

зацікавленість в належній організації функціонування судів. Проведена оцінка роботи суду та її ефективність спричиняє безпосередній вплив і на рівень матеріально-технічного, організаційного, кадрового забезпечення, задоволеність відвідувачів та довіра до судової гілки влади.

В процедурі оцінювання ефективності функціонування адміністративних судів застосовуються такі категорії як «показники» та «критерії». Деякі науковці не розділяють ці категорії, використовуючи їх як синоніми, з чим ми категорично не погоджуємося. Хоча вони і використовуються як одне ціле для вираження кінцевого результату оцінки діяльності судів, проте мають різний зміст та сутнісне значення.

Тлумачний словник визначає «критерій» – як підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило. «Показник» – це свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь; дані, які свідчать про кількість чого-небудь; явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; кількісна характеристика властивостей виробу (процесу)¹.

Враховуючи запропоноване тлумачення означених категорій, під «критеріями» оцінювання ефективності реалізації адміністративного судочинства можна розуміти певні умови, величини, значення

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 588, 1024. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>

за умови настання яких в результаті активної діяльності, відповідно до вимог чинного законодавства, досягається поставлена мета – якісне правосуддя у сфері публічно-правових відносин.

Щодо «показників», то вони являють собою відомості якісного або кількісного змісту, тобто відображають результат дослідження роботи на основі вивчення критеріїв, це може бути відносна або абсолютна величина.

Саме завдяки критеріям та показникам здійснюється вимірювання рівня ефективності адміністративного судочинства. Вимірювання ефективності – це результат певної діяльності з оцінки виконання поставлених перед системою завдань. Як правильно зазначалося в юридичній літературі, оцінка управлінської діяльності, що ґрунтується на аналізі проведеної роботи та досягнутих результатів, сприяє: а) виявленню та усуненню недоліків у роботі; б) виявленню та поширенню передових методів праці та передового досвіду роботи¹.

За результатами проведеного вимірювання та отриманих показників вживаються заходи, які направлено на подолання виявлених негативних показників, змінюючи законодавство, процедуру або застосовуючи заходи впливу на посадових осіб, або направлені на продовження започаткованих реформаційних процедур, якщо вони принесли позитивний результат.

Завдання щодо подальшого впровадження заходів оцінювання ефективності адміністративного

¹ Жалинский А. Э. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Ленинград: Высш. шк., 1980. С. 120.

судочинства закріплено Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, яка визначає, що з метою зміцнення незалежності судової влади та підзвітності необхідно забезпечити регламентацію механізмів моніторингу оцінки та контролю організації діяльності судів (без втручання у сферу управління правосуддям), таких, як система внутрішнього аудиту та/або антикорупційного контролю, та механізму оцінки учасниками судового процесу роботи суду, використання інших форм опитувань, впровадження електронного механізму опитування¹.

Отримані в результаті оцінювання ефективності судочинства показники дають головам та керівникам апаратів судів можливість:

- отримувати інформацію про функціонування суду як установи на підставі поєднання якісно різних даних у цілісну картину;
- аналізувати роботу суду відповідно до існуючих у суспільстві очікувань щодо діяльності суду;
- своєчасно діагностувати існуючі ризики поточної діяльності та прогнозувати можливі проблеми, розробляти ефективні превентивні заходи;
- раціонально розподіляти ресурси та формулювати вимоги (запити) щодо підтримки з боку держави та громадянського суспільства;
- створювати фактичне обґрунтування управлінських рішень, стратегічних та поточних планів;

¹ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#top>

- забезпечувати задоволення існуючої в суспільстві вимоги щодо прозорості та підзвітності судів;
- зміцнювати соціально-психологічний клімат у колективі суду, посилювати позитивну мотивацію працівників, своєчасно реагувати на виклики стабільності та злагодженості колективу¹.

Аналіз наукових поглядів на питання оцінки ефективності здійснення судочинства показує, що така оцінка може бути поточною, яка має на меті формування оперативних відомостей щодо діяльності конкретного суду чи регіону, а також підсумковою, яка формується за результатами діяльності судів за певний період часу (місяць, квартал, пів року або рік). Поточна оцінка дає можливість значно швидше реагувати на виявлені проблемні ділянки роботи суду, вживати оперативних заходів на відвернення негативних наслідків.

Існує майже два десятки національних чи порівняльних (міжнаціональних) методологій оцінювання якості, які суттєво відрізняються як своїми завданнями, так і ідеологією та технологіями оцінювання. Принциповим в процедурному відношенні є розрізнення «внутрішньої оцінки» (оцінка роботи суду самими суддями) та «оцінки користувачами судових послуг». Однак ці площини оцінювання об'єднані концептуально та ідеологічно. Сутність методології полягає у використанні системи критеріїв (стандартів якості) та показників, емпі-

¹ Застосування системи оцінювання роботи суду: методичний посібник. Розроблено та рекомендовано експертами Проекту USAID «Справедливе правосуддя». Затверджено Радою суддів України. Київ, 2016. С. 8. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/cpeguidelines2016web-60a66d2465.pdf>

ричних вимірів, які розкривають міру наближення практики конкретного суду до певних стандартів якості, що в сукупності дають уявлення про те, яким має бути досконалий суд, тобто суд, в якому повною мірою реалізовані базові правові цінності демократичного суспільства. Принципово важливим є той факт, що такі критерії охоплюють практично всі суттєві аспекти діяльності суду, не обмежуючись лише показником «скасованих чи змінених рішень»¹.

Для системи адміністративного судочинства, на тлі реформаційних заходів та процедур, основоположного значення набувають моніторинг та оцінювання, як певний інструментарій, що дає можливість тримати руку «на пульсі» відправлення правосуддя у публічно-правових спорах та організаційного забезпечення системи адміністративних судів. Застосування означених інструментів стимулюють дієвість та високий професіоналізм суддів та працівників апарату.

При цьому, як наголошує Є. М. Блажівський, параметри ефективності судочинства, будучи різними за своїм змістом, повинні відповідати певним вимогам, що їх напрацьовано теорією та практикою оцінки ефективності. Основними з цих вимог є наступні: поєднання кількісних та якісних показників, достовірність, порівнянність, оптимальність².

¹ Сердюк О. В. Європейські стандарти як чинник формування національних моделей оцінювання якості діяльності суду. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2015. № 6. С. 233. URL: http://sej.org.ua/6_2015/67.pdf

² Блажівський Є. М. Критерії ефективності протидії злочинності. *Форум права.* 2012. № 4. С. 112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_19

Якщо отримані показники ефективності не відповідатимуть виділеним вище параметрам, вони не матимуть практичного значення та спотворюватимуть загальну реальну картину у сфері адміністративного судочинства.

На основі перегляду різних моделей оцінювання роботи суду у світі, визначено основні компоненти оцінювання якості роботи судів в Україні:

– стандарти якості роботи суду – кількісні та якісні характеристики роботи суду як спеціалізованої державної установи, які формуються відповідно до базових цінностей судової системи та демократичного суспільства і можуть бути зафіксовані у вигляді процесуальних вимог, нормативів, суспільних очікувань тощо;

– критерії якості роботи суду – суттєві відмінні ознаки якості роботи суду, що є основою процедур оцінки якості, зокрема вибору показників та методів оцінювання;

– показники якості роботи суду – кількісні чи якісні дані, які визначають рівень відповідності роботи суду сформульованим критеріям якості;

– методи оцінювання якості роботи суду – сукупність стандартних засобів дослідження та прийомів отримання, обробки та аналізу даних про діяльність суду: збір та аналіз статистичної інформації, огляд та аналіз документів, опитування тощо¹.

¹ Сімоненко В., Вертелецький Т. Система оцінювання роботи суду як засіб підвищення довіри громадськості до судової системи. Практичний звіт. Київ; Сингапур, 2016. С. 7. URL: https://ck.court.gov.ua/userfiles/2016_Judiciaryofthe%20Future_Conference_COJ_FAIR_Paper_UKR.pdf

В. М. Сиріх серед критеріїв оцінювання ефективності правосуддя, до загальних відносить такі: 1) рівень підготовки справ до судового слухання; 2) законність та обґрунтованість судових рішень; 3) причини судових помилок; 4) додержання процесуальних прав учасників судового процесу; 5) правильність відшкодування судових витрат; 6) дотримання процесуальних строків і причини їх порушення; 7) рівень і своєчасність виконання судових рішень; 8) загальна кількість судових справ¹.

Проте на нашу думку, перший критерій виділений автором не може бути врахований під час формування результатів оцінки, оскільки не повною мірою характеризує саме якість правосуддя.

Для забезпечення комплексної оцінки ефективності функціонування судової системи Л. Москвич пропонує такі сфери: 1) побудова судової системи (інституційна, фінансова, процесуальна і суб'єктивна доступність суду; інституційна, економічна і суб'єктивна незалежність суду; зовнішня і внутрішня судова спеціалізація; стабільність судової системи); 2) судова процедура (справедливість, неупередженість і своєчасність судового розгляду); 3) кадровий склад суду (професіоналізм суддів та працівників апарату суду); 4) управління судовою системою (управління судовою системою в цілому; судові адміністрування); 5) соціальна ефективність

¹ Сырых В. М. Методы измерения при обобщении судебной практики. *Труды Всесоюз. науч.-исслед. ин-та сов. законодательства*. Москва, 1975. Вып. 2. С. 62.

суду (суспільний авторитет суду; довіра до суду; соціальна відповідальність суду)¹.

На основі проведеного дослідження, до критеріїв якості роботи суду можна віднести:

1) *доступність та об'єктивність* адміністративного судочинства. Принцип об'єктивної істини входить до складу принципів процесуальної діяльності. Г. П. Тимченко характеризує принцип об'єктивної (судової) істини як основне положення відповідно до котрого суд, раціонально використовуючи наявні у сторін можливості і закладений для цього в нормах процесуального права потенціал, встановлює справжні обставини справи².

Хоча об'єктивність в судочинстві і характеризується як процес встановлення фактичних обставин за досліджуваними матеріалами і доказами, проте її зміст складно визначити, він є чимось абстрактним.

Аналізуючи зміст об'єктивності судді завдяки Бангалорським принципам поведінки судді, що схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 р. № 2006/23, доходимо висновку, що викладена в них характеристика змісту досліджуваної категорії не розкриває її сутності – об'єктивність судді є необхідною умовою

¹ Москвич Л. Концепція оцінки ефективності судової системи. *Вісн. Акад. правових наук України*: зб. наук. пр. Харків Право. 2012. № 2 (69). С. 192–198. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2457/1/Moskvich_190.pdf

² Тимченко Т. П. Принцип об'єктивної (судової) істини: еволюція доктрини і законодавства. *Юридична Україна*. 2010. № 5 (89). С. 94.

для належного виконання ним своїх обов'язків. Вона виявляється не тільки в змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття¹. Тобто суддя має бути відмежований від будь-яких чинників зовнішнього характеру, які можуть вплинути на сприйняття ним обставин справи, від прояву своїх особистісних уподобань та переконань, що формуються у нього як у людини а не посадової особи, яка здійснює відправлення правосуддя в адміністративному судочинстві.

Стосовно доступності правосуддя О. О. Овсяннікова відзначає, що сучасні дослідники сходяться на тезі, що доступність правосуддя належить до інституційних принципів судової влади, які стосуються організації й діяльності судової влади в цілому. Вони відіграють роль системоутворюючих чинників, що виражають сутність судової влади та її призначення в суспільстві, служать фундаментом, на якому ґрунтується устрій судової системи і процедура вирішення судом юридично значущих справ².

Доступність правосуддя – гарантоване на рівні Основного закону право особи звернутись за захис-

¹ Бангалорські принципи поведінки суддів. Міжнародний документ від 19.05.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text

² Овсяннікова О. О. Доступність правосуддя як чинник, що впливає на формування громадської думки щодо судової влади. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 50. URL: http://pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/11.pdf

том свого порушеного, невизнаного або оспорюваного права до будь-якого суду, але з урахуванням юрисдикції та форми судочинства. Обмежувати особу в реалізації цього права закон забороняє, за виключенням випадків встановлених законодавством.

О. М. Овчаренко визначає доступність правосуддя як стан організації судової системи і юрисдикційної діяльності суду в демократичному суспільстві, який задовольняє потребу суспільства у вирішенні юридично значущих справ і відповідає закріпленим у міжнародно-правових актах вимогам¹.

2) *кількісний показник розглянутих за певний період часу справ*, в порівнянні з загальною кількістю справ, що надійшли за цей же період до суду. Проведення аналізу означеного критерію дає можливість визначити завантаженість суду, можливу недостатність судових кадрів або низький показник працездатності та ефективного розподілу часу на здійснення розгляду справ, що суттєво знижує загальний показник ефективності адміністративного судочинства на рівні суду, регіону, по інстанції або в цілому по державі.

Структурно, обсяги справ, що надійшли до адміністративних судів та були розглянуті в межах звітнього періоду можна відобразити на діаграмі 1.

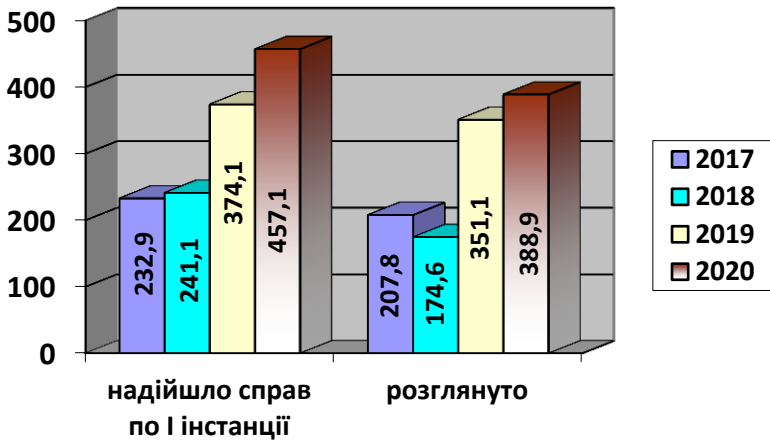
Отримані результати свідчать про певну розбіжність в показниках кількості справ, що надійшли на розгляд та кількості, яка фактично було

¹ Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право. 2008. С. 179.

розглянута. Звісно в статистичних даних можлива певна похибка, враховуючи те, що певна кількість справ надходить до суду наприкінці звітнього періоду, проте її розгляд завершується вже у наступному звітньому періоді.

Діаграма 1

Кількість справ, що надійшла до місцевих та апеляційних судів та кількість справ, яка була розглянута у 2017–2020 рр., тис.

3) кількісний показник розглянутих справ у межах процесуальних строків, що визначені процесуальним законодавством.

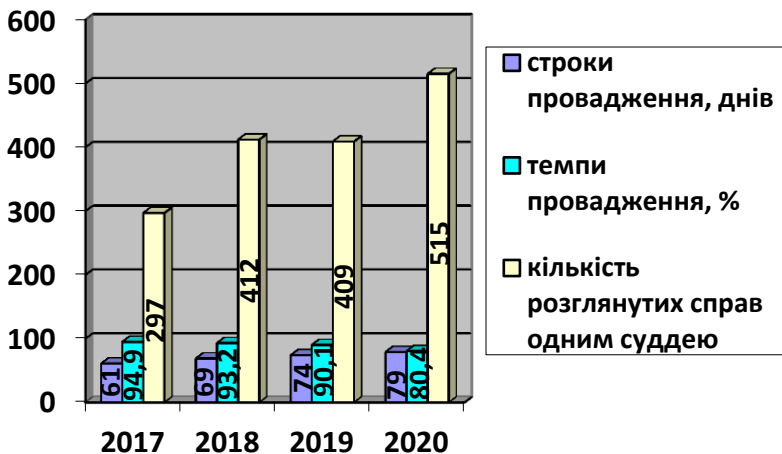
На діаграмі 2 нами наведено результативні показники, тобто дані, що відображають строки провадження, питому вагу розглянутих справ (темпи провадження), а також кількість справ розглянутих одним суддею.

Як свідчать дані, продуктивність адміністративного судочинства у 2019 та 2020 роках знизилась, це призвело до збільшення кількості днів,

що виділяються на одне провадження. Зниження в цьому ж періоді зазнав і відсоток вирішених справ. Як наслідок, кількість справ, що припадає на одного суддю збільшується, що неминуче призводить до зниження темпів провадження.

Діаграма 2

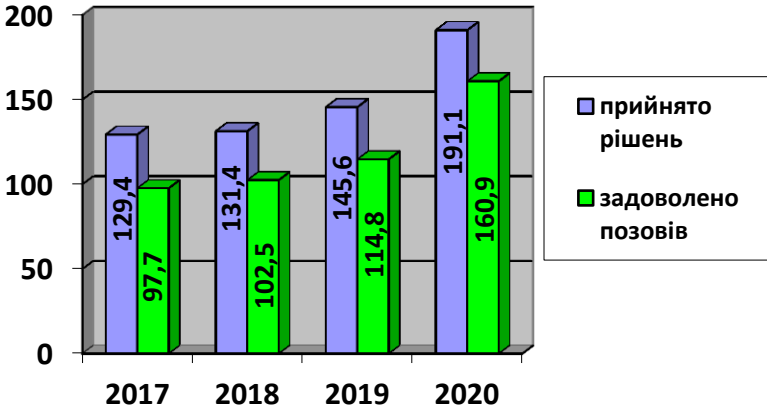
**Якісні показники здійснення судочинства
за період з 2017 по 2020 рр.**

4) *кількісний показник спорів, по яким прийнято рішення щодо задоволення заявлених вимог.* Даний показник визначає кількісний рівень по адміністративних справах, які за результатами розгляду були вирішені на користь позивача, позовні вимоги задоволено. Його результати свідчать про рівень верховенства права та демократизму, рівень обґрунтованості заявлених на розгляд адміністративного суду вимог щодо незаконності рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації. На діаграмі 3 відображено кількість справ по яких прийнято рішення та показник кількості задоволених позовів за період з 2017 по 2020 року.

Діаграма 3

Кількість справ по яких прийнято рішення
та показник кількості задоволених позовів
за період 2017–2020 рр., тис.

б) рівень задоволеності учасників спору процедурою провадження, діями судді та рішенням по справі. За висновками Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, інформація стосовно рівня задоволеності громадян, що фактично являються користувачами судів, якістю наданих їм послуг та працівників судів роботою суду, а також щодо рівня їхньої довіри до суду є доцільним інструментом для формування політики стосовно підвищення якості функціонування судової системи¹.

Якщо учасник публічно-правового спору вважає рішення першої інстанції незаконним, несправедливим або необґрунтованим, він має право на за-

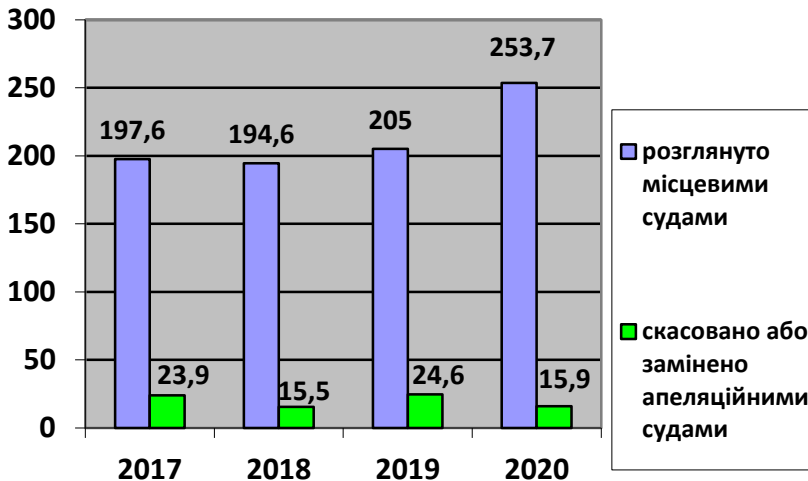
¹ Judging Judges: Securing Judicial Independence by Use. *Judicial Performance Evaluations I Fordham Urban Law Journal*. 2001. Vol. 29. Issue 3. Art. 11. URL: <http://www.nyuilpp.org/wp-content/uploads/2014/11/Penny-White-Judging-Judges-Securing-Judicial-Independence.pdf>

стосування механізму апеляційного оскарження. Кількість оскаржених рішень суду першої інстанції також являється показником ефективності судочинства та якості відправлення правосуддя.

Кількість ухвалених окружними адміністративними судами рішень, скасованих та змінених в апеляційному порядку апеляційними адміністративними судами в округах у період з 2017 по 2020 роки, відображено на діаграмі 4.

Діаграма 4

Кількість ухвалених окружними адміністративними судами рішень, скасованих та змінених в апеляційному порядку апеляційними адміністративними судами в округах у 2017–2020 роках, тис.

Як видно із запропонованої діаграми, відсоток скасованих рішень судів першої інстанції по публічно-правовим спорам, відносно невеликий, що свідчить про доволі високу ефективність розгляду

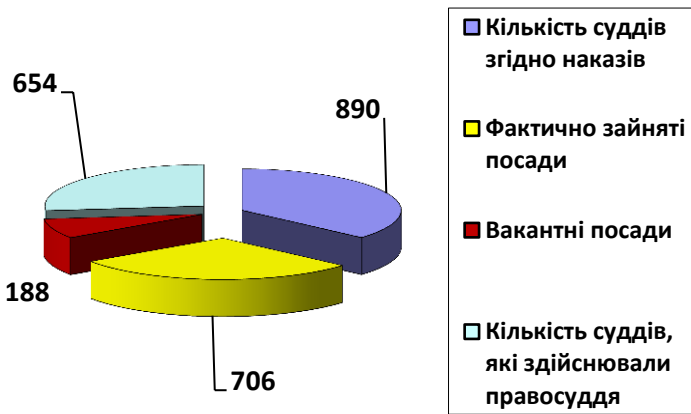
спорів по першій інстанції. В розрізі років показник дещо змінюється але не суттєво.

6) *показник розміру витрат державного бюджету на утримання судів*, що допомагає оптимізувати питання матеріально-технічного забезпечення адміністративного судочинства.

За даними зведеної інформації Державної судової адміністрації про кількість суддів та чисельність працівників апаратів судів станом на 01.01.2021 р. наведено на діаграмі 5.

Діаграма 5

Кількість суддів та чисельність працівників апаратів судів станом на 01.01.2021 р.

Бюджетні запити Державної судової адміністрації України на 2019–2021 роки на утримання судів, щодо потреби у фінансових ресурсах за на-прямами використання коштів, наведені у табл. 1¹.

¹ Звіт про огляд витрат державного бюджету у сфері судової влади станом на 01.01.2021 р. *Державна судова адміністрація України*. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/20_zvit_vitrat_sud_vladi.pdf

Таблиця 1
Напрями використання коштів

Напрями використання коштів	На 2019 р.		На 2020 р.			На 2021 р.		
	потреба, тис. грн	питома вага, %	потреба, тис. грн	питома вага, %	приріст до поперед. періоду, %	потреба, тис. грн	питома вага, %	приріст до поперед. періоду, %
Фонд оплати праці	13398390,5	62	16862671,9	69	26	28851115,4	71	71
Нарахування на оплату праці	2649026,2	12	2619256,3	11	-1	5205089,9	13	99
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	355208,6	2	352685,2	1	-1	323392,8	1	-8
Інші видатки споживання	1844861,2	8	1849876,0	8	0	2185617,4	5	18
Видатки розвитку	3533015,0	16	2680677,7	11	-24	4186391,9	10	56
ВСЬОГО	21780501,5	100	24365167,1	100	12	40751607,4	100	67

Розділ 3. Пріоритетні напрями реформування адміністративного судочинства
як форми реалізації судової влади

Наведені показники забезпечують можливість проведення розрахунків у кадрових потребах, матеріально-технічному забезпеченні для стимулювання роботи судових установ та наповнюваності висококваліфікованими кадрами.

На думку М. Б. Кравчик, важливо розуміти те, з якою метою проводиться оцінювання ефективності діяльності судів. Оцінка ефективності – це за своєю суттю позитивний, а не каральний метод. Тобто вона проводиться лише для того, щоб ліквідувати проблемні аспекти у роботі суду, зробити діяльність цієї інституції більш ефективною, спрямованою на задоволення потреб суспільства у своєчасному, чесному і справедливому правосудді¹.

Основними вимірами якості послуг є: Релевантність – ступінь, з якою послуги відповідають поточним та потенційним потребам користувачів. Релевантність також стосується питань повноти розвитку послуг, а також ступеня відповідності потребам користувачів реформ, які відбуваються в досліджуваній сфері. Надійність (точність) – ступінь близькості оцінок показників якості судових послуг, отриманих за результатами вибіркового обстеження, до дійсних значень показників по генеральній сукупності. Своєчасність – характеризує інтервал часу між моментом (періодом) запиту на отримання судових послуг та датою їх надання. Пунктуальність – характеризує проміжок часу між запланованою (нормативною) та фактичною

¹ Кравчик М. Б. Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України: дис. канд. юрид. наук. 12.00.10. Львів, 2015. С. 143.

датами надання послуги. Доступність – характеризує фізичні умови, за якими користувачі можуть отримати судові послуги: способи та місця отримання, процедури замовлення, час, необхідний для виконання замовлень, політику ціноутворення, права, які можуть бути забезпечені, тощо. Ясність – характеризує інформаційне середовище послуг: наявність та якість інформації у приміщеннях суду, ЗМІ, Інтернеті тощо¹.

Таким чином, варто відзначити, що оцінювання ефективності та якості реалізації адміністративного судочинства виступає засобом прогнозування шляхів подальшого розвитку та вдосконалення судової системи та процедури відправлення адміністративними судами правосуддя у публічно-правових спорах, з метою забезпечення законності у відносинах суспільства з органами публічної адміністрації.

Як наголошує О. В. Сердюк, за своїм призначенням оцінювання якості роботи суду є управлінським інструментом, що має не лише зафіксувати певний профіль поточної ситуації конкретного суду (для цього існує статистична звітність), але й встановити рівень досягнення певних цілей, ступінь вирішення завдань, що є ключовими для суду як специфічної установи. Визначення таких цілей та інструментів оцінки відбувається на основі ре-

¹ Дослідження якості роботи судів з використанням методології карток громадянського звітування: навч. посіб. *Проект USAID «Україна: верховенство права»*. Київ, 2010. С. 16. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/UROL_CRC_Manual_UKR_DRAFT_20.08_.10_.pdf

комендаційних норм Ради Європи, що базуються на стандартах справедливості судового розгляду, що вироблені Європейським судом з прав людини. Специфікою цих стандартів є те, що вони до певної міри мають також і «позапроцесуальний характер», оскільки стосуються адміністрування роботи суду та доступу до суду¹.

Враховуючи отримані результати дослідження, різноманітність наукових поглядів на сутність та практичне значення ефективності реалізації адміністративного судочинства та процедури її оцінювання, відсутність дефініції «ефективність реалізації адміністративного судочинства» пропонуємо визначити її як – здатність системи адміністративних судів та їх працівників забезпечити своєю діяльністю, щодо відправлення правосуддя в публічно-правових спорах, досягнення визначених цілей та завдань, забезпечуючи тим самим зростання рівня довіри суспільства до системи правосуддя.

З огляду на запропоноване розуміння сутності ефективності реалізації адміністративного судочинства можна стверджувати, що дана категорія має у своєму складі ряд структурних елементів, які її характеризують, а саме: мету здійснення; способи досягнення; та отриманий результат. Особливість цих елементів полягає в їх взаємопов'язаності, оскільки відсутність одного з них унеможлиблює існування ефективного судочинства взагалі.

¹ Сердюк О. В. Європейські стандарти як чинник формування національних моделей оцінювання якості діяльності суду. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2015. № 6. С. 234. URL: http://lsej.org.ua/6_2015/67.pdf

3.2. Напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання організації здійснення адміністративного судочинства

На сучасному етапі державотворення необхідно правильно та чітко визначити завдання і суть адміністративної юстиції, що є важливим для формування сучасної моделі адміністративного судочинства. Запровадження адміністративного судочинства як окремої юрисдикційної діяльності спеціалізованих судів є не просто елементом вдосконалення судової системи України та засобом розвантаження загальних і господарських судів, а реалізацію об'єктивної потреби в існуванні спеціального судового механізму вирішення правових спорів у сфері публічно-правових відносин¹.

Внесення змін стосовно правосуддя до Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР² та прийняття нової редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII³ започаткували черговий етап проце-

¹ Жушман М. В. Спори, що виникають з виборчих правовідносин, у контексті юрисдикції адміністративних судів. Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: тези доп. та наук. повідомл. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 січ. 2007 р.)/за заг. ред. проф. В. В. Комарова. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. С. 261.

² Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>

³ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

дури реформації судової системи загалом та адміністративних судів зі статусом спеціалізованих, безпосередньо. Ці нормативні акти стали базисом для приведення у відповідність норм процесуального законодавства, яке регламентувало процедуру та умови відкриття провадження по справі та етапи її просування до винесення остаточного судового рішення. Це, в свою чергу, актуалізувало питання щодо удосконалення правил розмежування юрисдикційності справ за формами судочинства, формування єдиних підходів в судовій практиці та виключення різного трактування норм закону та зародження прецедентів. Враховуючи євроінтеграційні процеси, прагнення України до залучення міжнародних партнерів для інвестування та кредитування, єдність судової практики виступає необхідним елементом судочинства, що забезпечує зростання показників ефективності функціонування адміністративної юстиції та довіри суспільства до судової гілки влади.

В ході вивчення напрямів удосконалення адміністративно-правового регулювання вважаємо за доцільне звернутись до змісту Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр., затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021. Стратегія визначає пріоритети удосконалення положень законодавства у сфері судоустрою, статусу суддів, судочинства та інших інститутів правосуддя, а також впровадження невідкладних заходів для забезпечення позитивних зрушень у функціонуванні відповідних правових інститутів. Серед основних

проблем виділяються наступні: відсутність дієвих механізмів альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів; перешкоди в доступі до правосуддя; недостатній рівень упровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя; надмірна тривалість розгляду справ у судах, зарегульованість судового процесу, не виправдано широке застосування колегіальності у судах першої та апеляційної інстанцій; відсутність належної комунікаційної політики у судах та ін.¹

Прийнявши дану Стратегію, держава ставить перед собою ряд першочергових завдань у сфері судочинства, які потребують нагального вирішення для підвищення рівня ефективності правосуддя та довіри суспільства до самої процедури судочинства та суддів як гарантів законності у сфері публічно-правових відносин. Вирішенню окреслених завдань має сприяти чинне законодавство, що має адаптуватися до умов сучасності шляхом внесення відповідних змін. Саме тому, в своєму дослідженні ми зупинимо увагу на деяких суттєвих, на наш погляд, недоліках в нормах чинного законодавства з метою формування авторських пропозицій щодо внесення змін.

В ході дослідження попередніх розділів було виявлено ряд обставин, які поставили необхідність визначення сутності правової категорії «публічно-правовий спір», що виступає оціночним критерієм для визначення юрисдикційності справи.

¹ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#top>

Кодекс адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. № 2747-IV в ст. 4 «Визначення термінів» під публічно-правовим спором розуміє спір, у якому:

– хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій;

– хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг;

– хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи¹.

Запропонований спосіб визначення поняття публічно-правового спору для розв'язання суперечностей щодо розмежування юрисдикції не дав можливості виключити їх появи в подальшому та не призвів до однастайності думки щодо сутності його змісту.

Наявна ситуація в цьому напрямі правового регулювання процесу здійснення адміністративного судочинства, навпаки породжує ряд додаткових питань, з метою законодавчої конкретизації предмету адміністративного судочинства, завдяки за-

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

стосуванню таких правових категорій як «публічно-владні управлінські функції» та «спори з приводу публічно-правових відносин».

З цього приводу Є. Л. Трегубов відзначає, що однією з основних причин конфліктів з приводу розмежування різних видів судової юрисдикції є термінологічна розмитість норм КАС України, застосування у нормах якого терміну «публічно-правовий спір» вочевидь вимагає від законодавця значно більшої його конкретизації, оскільки відсутність цієї дефініції призводить до неоднозначного його розуміння¹.

Про цю проблему свідчить зміст ч. 2 ст. 43 «Адміністративна процесуальна правосуб'єктність» Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. № 2747-IV згідно якої, передбачено здатність особи, яка досягла повноліття особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, або доручати ведення справи представникові, у спорах з приводу публічно-правових відносин, у яких вони відповідно до законодавства можуть самостійно брати участь. За ч. 1 ст. 2 «Завдання та основні засади адміністративного судочинства» завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин².

¹ Трегубов Е. Л. Проблеми здійснення захисту прав громадян адміністративними судами України. *Часоп. Акад. адвокатури України*. 2010. № 6. С. 3.

² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

Тобто законодавець застосовує термін «у спорах з приводу публічно-правових відносин», який напевно на його переконання, має характеризувати адміністративну справу, як переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, при цьому не надаючи його роз'яснення чи тлумачення в інших нормах Кодексу адміністративного судочинства.

Ретельне дослідження норм Кодексу адміністративного судочинства України дає підстави визнати головною умовою розмежування юрисдикції адміністративних судів та відкриття адміністративної справи – наявність публічно-правового спору з суб'єктивно визначеним складом учасників.

В. А. Колесник визначає, що суб'єкти публічно-правового спору та їх статус є однією з основних ознак для питань визначення, аналізу та вивчення способів вирішення публічно-правових спорів. Законодавець визначив суб'єктну складову як орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їх посадову чи службову особу або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, зокрема на виконання делегованих повноважень. Таким чином, компетенційні спори можуть виникати і у внутрішньоорганізаційній діяльності органів публічної служби, стосуватися не тільки компетенції публічної інституції, але й компетенцій публічних службовців. Важливою особливістю публічно-правових спорів є наявність у них публічного інтересу як предмета виникнення спорів. Автор наголошує на важливості

наявності публічного інтересу у питаннях виникнення та суті публічно-правового спору¹.

Публічно-правовими спорами, на думку Н. Є. Хлібороб слід визнавати юридичні конфлікти, що виникають у сфері реалізації публічної влади, одним з учасників яких є суб'єкт, що наділений публічно-владними повноваженнями. Автором визначаються і ознаки публічно-правового спору: правовою основою є гарантована законом можливість захисту прав, свобод та інтересів особи; виникає лише з юридично значущих дій його суб'єктів; спрямований на захист прав, свобод та інтересів, а також виконання обов'язків особи; реалізація інтересів одного суб'єкта спору в більшості випадків може призвести до неможливості задоволення інтересів іншого суб'єкта; законодавчо встановлено способи його вирішення, проте вони не позбавляють особу можливості звернутись до альтернативних способів².

Тож для формування точного розуміння поняття публічно-правового спору вважаємо за потрібне провести аналіз категорії «публічно-владні управлінські функції». Варто наголосити на тому, що аналізована правова категорія не містить нормативного визначення свого змісту.

¹ Колесник В. А. Особливості публічно-правових спорів у контексті формування повноважень органів публічної влади. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 2 (59). Ч. 1. С. 129–131. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/download/178427/182809>

² Хлібороб Н. Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Львів, 2012. С. 14. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/15458>

З цього приводу Велика Палата Верховного Суду формує у своїй постанові від 23 січня 2019 р. у справі № 822/160/16 правову позицію, згідно якої, помилковим є поширення юрисдикції адміністративних судів на усі спори, стороною яких є суб'єкт владних повноважень. Визначальною ознакою для правильного вирішення спору є характер правовідносин, у яких виник спір. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин. Публічно-правовим вважається, зокрема, спір, у якому сторони правовідносин виступають одна щодо іншої не як рівноправні і в якому одна зі сторін виконує публічно-владні управлінські функції та може вказувати або забороняти іншому учаснику правовідносин певну поведінку, давати дозвіл на передбачену законом діяльність тощо. Необхідною ознакою суб'єкта владних повноважень є здійснення ним публічно-владних управлінських функцій. Ці функції суб'єкт повинен виконувати саме в тих правовідносинах, у яких виник спір¹.

На важливості наявності дій, направлених на реалізацію публічно-владних управлінських функцій, у спірних публічно-правових відносинах, наголошує у своїй Постанові від 20 травня 2013 р. № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» Пленум Вищого адміністративного суду України зазначаючи, що суди повинні звертати увагу на

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 січня 2019 р. у справі № 822/160/16. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79439706>

те, що спір набуває ознак публічно-правового за умов не лише наявності серед суб'єктів спору публічного органу чи посадової особи, а й здійснення ним (ними) у цих відносинах владних управлінських функцій. Для цілей і завдань адміністративного судочинства владну управлінську функцію необхідно розуміти як діяльність усіх суб'єктів владних повноважень з виконання покладених на них Конституцією чи законами України завдань¹.

Враховуючи норми чинного законодавства та правову позицію судової влади, можна відзначити, що здійснення владно-управлінських функцій є характеризуючою ознакою публічного органу чи посадової особи.

Як наголошує М. В. Джафарова, більшість науковців під час з'ясування сутності таких функцій виходять із правової категорії публічного управління. Зокрема, проблема сутності владних управлінських функцій пов'язана із з'ясуванням ролі та місця управління в діяльності органів публічної адміністрації, переглядом сутності державного управління, перезавантаженням змісту відносин на рівні «державна – громадянин». Усе це безпосередньо впливає на визначення теоретико-правових основ суб'єкта владних повноважень та пов'язаної з ним юридичної конструкції «владні управлінські функції»².

¹ Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» від 20.05.2013 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13#Text>

² Джафарова М. В. Суб'єкт владних повноважень: теоретичні та прикладні проблеми визначення. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 31. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2416>

Тож, з метою уникнення неоднозначності в питанні визначення юрисдикції адміністративних судів у питання розгляду та вирішення публічно-правових спорів, закріпити на рівні Кодексу адміністративного судочинства визначення поняття «публічно-владні управлінські функції».

Для цього, пропонуємо ч. 1 ст. 4 «Визначення термінів» Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, доповнити п. 2-1 такого змісту:

«2-1) публічно-владні управлінські функції – сукупність вчинюваних дій та операцій щодо реалізації владних повноважень в межах завдань органу держави, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що мають спрямований вплив на врегулювання публічно-правових відносин, за виключенням законотворчих та правосуддя».

Важливого значення в питанні відправлення правосуддя набуває категорія «справедливість». Слід зауважити, що такий соціальний інститут як право та більш морально-правова категорія суспільства «справедливість», розвиваються паралельно, а іноді й тісно переплітаються між собою. Визнання ж зв'язку права і справедливості є складовою європейської правової традиції¹.

Справедливість як вимога, яка характеризує завдання адміністративного судочинства в чинному процесуальному законодавстві згадується лише один раз.

¹ Здоровець С. В. Застосування принципу справедливості у новітньому судочинстві України (матеріально-правовий аспект). *Протокол. Юридичний інтернет ресурс*. 16.05.2019. URL: [https://protocol.ua/ru/zastosuvannya_printsipu_spravedlivosti_u_novitnomu_sudochinstvi_ukraini_\(materialno_ppravoviy_aspekt\)/](https://protocol.ua/ru/zastosuvannya_printsipu_spravedlivosti_u_novitnomu_sudochinstvi_ukraini_(materialno_ppravoviy_aspekt)/)

Справедливість – один з найважливіших принципів у правозастосувальній, зокрема судовій діяльності. Невипадково латинською мовою поняття справедливості позначається терміном *justitia* (юстиція). У правосудді справедливість постає як смисл, мета (добитися справедливості – значить здійснити правосуддя) і критерій змісту судочинства як форми здійснення правосуддя (звідси справедливий судовий розгляд (процес))¹.

На відміну від процесуального законодавства у сфері адміністративного судочинства, нормою Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII передбачено право учасників судочинства на справедливий суд².

Справедливе судочинство в сучасному розумінні має два аспекти: матеріальна справедливість, яка полягає в тому, що кожне судове рішення має бути справедливим по суті (тобто при вирішенні спірного питання повинні бути справедливо визначені права і обов'язки тих, хто звернувся до суду, або завдяки судовому рішенням має бути відновлена порушена справедливість): процедурна справедливість, яка передбачає розгляд справи відповідно до певних судових процедур³.

¹ Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. Київ, 2011. С. 114.

² Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>

³ Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія/Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2008. С. 115.

Справедливість як категорія судочинства не може існувати та знаходити свій прояв та застосування в діях і рішеннях суду відокремлено від законності та гуманізму. Означені категорії перебувають в постійному тісному та нерозривному зв'язку, органічно доповнюючи одна одну.

Як відзначив Голова Касаційного адміністративного суду у складі ВС М. Смокович, кожен суддя розуміє: шлях до прийняття мудрого, виваженого та обов'язково справедливого рішення є складним, довготривалим і потребує ґрунтовних і всебічних знань, оскільки кожна судова справа є певним дотиком до життя людини. Для прийняття справедливого рішення судді необхідно не лише мати знання та вміння їх використовувати, а й постійно оновлювати та актуалізувати свій досвід¹.

В посібнику, що був підготовлений Дослідницьким підрозділом Європейського Суду з прав людини відзначено – ст. 6 § 1 «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи»².

Враховуючи зазначене, вважаємо необхідним на рівні Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV³ закріпити

¹ Судді ВС ознайомилися з практикою ЄСПЛ, дискусійними питаннями в науці, досвідом США щодо етики та комунікації суддів. 7 грудня 2020 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/press-centr/news/1036418/>

² Посібник зі статті 6 «Право на справедливий суд (цивільна частина)». С. 52. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Guide_Art_6_UKR.pdf

³ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

визнане європейською спільнотою право на справедливий суд, додавши до КАСУ ст. 6-1 «Право на справедливий суд» в такій редакції:

«Стаття 6-1. Право на справедливий суд

1. Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом.»

Досліджуючи напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання організації здійснення адміністративного судочинства, важливість вирішення даного питання для відправлення правосуддя в публічно-правових відносинах, погоджусь з думкою А. Стрижака, що правове регулювання діяльності щодо організаційного забезпечення судів загальної юрисдикції перебуває в єдиній площині з вирішенням проблем підвищення загального рівня якості функціонування правосуддя в державі¹.

Особливого значення в питанні організаційного забезпечення функціонування адміністративних судів, під час відправлення ними правосуддя, набуває ряд існуючих проблемних аспектів функціонування апарату адміністративного суду та його персоналу.

Адміністративно-правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку і діяльність його адресатів. Унаслідок адміністративно-правової регламентації формується юридична основа,

¹ Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Ін-т законодавства ВР України. Київ, 2005. С. 149.

визначаються зафіксовані у правових величчях орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин для досягнення фактичних завдань адміністративного права¹.

Актуальним, і доволі новим правилом відправлення адміністративного судочинства, як форми реалізації судової влади, виступає процедура проведення судового засідання у форматі відеоконференції.

Як відзначено у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., кожній особі забезпечується право на справедливий суд і публічний розгляд, який має відбутись у розумні строки².

За п. 3 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 р. № 11, розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без не виправданих зволікань) судового захисту³.

Процесуальні строки для адміністративного судочинства, як і для будь-яких інших форм судочинства, мають особливе практичне значення. Процесуальне законодавство вимагає дотримання

¹ Адміністративне право України: підручник/В. В. Галунько, В. І. Олєфір, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванищук, С. О. Короед. Херсон: ХМД, 2013. Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. С. 317.

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Міжнародний документ від 04.11.1950*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top

³ Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>

правил процесуальної економії, розумності строків розгляду справи, максимального сприяння як омога швидшому здійсненню дій щодо захисту та відновлення порушених прав, свобод та інтересів учасників публічно-правових відносин.

Пункт 11 ч. 1 ст. 4 «Визначення термінів» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV визначає розумний строк як – найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах¹.

Здійснюючи аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо тлумачення поняття «розумний строк», С. В. Дяченко та Н. О. Зборовська підсумовують, що строк, який можна визначити розумним, не може бути однаковим для всіх справ. Було б помилкою встановлювати один строк у конкретному цифровому виразі для усіх випадків. У кожній справі виникає проблема оцінки розумності строку, яка залежить від певних критеріїв, вироблених практикою Європейського суду з прав людини. Цими критеріями є складність справи, поведінка заявника, поведінка державних органів, значущість питання для заявника².

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Дяченко С. В., Зборовська Н. О. Принцип розумних строків у цивільному судочинстві. *Південноукр. правнич. часоп.* 2019. № 3. С. 111. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/28.pdf>

Науковці та практики практично одноставні у баченні того, що випадки порушення визначених на рівні процесуального закону строків провадження по справі само по собі вже є порушенням гарантованих особі прав діями чи бездіяльністю судової системи, крім того, призводить до зниження показника рівня довіри населення до судової гілки влади та справедливості прийнятих суддями рішень.

Фактично, є підстави назвати правила вирішення публічно-правового спору у розумні строки одним із основоположних елементів, що характеризують та формують у загальній сукупності принцип верховенства права в адміністративному судочинстві.

Варто погодитись із наявною серед науковців-адміністративістів точкою зору, що «розумність строків» в жодному разі не можна замінити категорією «швидкість розгляду» справи, оскільки основне завдання суду не просто швидкий розгляд справи, а максимально ефективний, з найменшими витратами часу процес відправлення правосуддя.

Я. Берназюк виділяє об'єктивні критерії розумності строків в адміністративному судочинстві, серед яких є: 1) розгляд та вирішення справи у строки, визначені законом; 2) розгляд та вирішення справи у найкоротші з можливих строків; 3) здійснення процесуальних дій та прийняття судом процесуальних рішень, а також виконання процесуальних обов'язків учасниками справи з безумовним дотриманням встановлених законом або визначених судом строків; 4) своєчасне виконання судового рішення, яке набуло законної сили, зокрема,

відкриття виконавчого провадження, а також вжиття заходів до повного виконання рішення суду; 5) можливість відступлення від визначених законом або встановлених судом строків лише з об'єктивних причин, що зумовлені непереборними обставинами, незалежними від волі та поведінки суду та/або учасників справи¹.

Одним із реально можливих, реалізованих на рівні законодавства, дієвим способом уникнути затягування розгляду справи та забезпечення процесуальної економії виступає проведення розгляду справи у форматі відеоконференції. Актуальності такій формі проведення судових засідань додають триваючі карантинні обмежувальні заходів, які подекуди унеможливають фактичну присутність сторони провадження на засіданні. Як наголошується Верховним Судом у своїх правових висновках, велика кількість рішень, прийнятих Європейським судом з прав людини щодо України, наголошує на факти не дотримання вимог щодо розумності строків провадження.

Тож відеоконференція, як формат проведення судового засідання може претендувати на визнання одним із ефективних засобів відправлення правосуддя, економії матеріально-технічних ресурсів та часу розгляду справи, а додатково запроваджений електронний документообіг – відмовитись від па-

¹ Берназюк Я. Як зберегти баланс забезпечення справедливого публічного розгляду справи та дотримання розумного строку. *Судебно-юридическая газета*. 2018. 27 листоп. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/129577-yak-zberegiti-balans-zabezpechennya-spravedlivogo-publichnogo-rozglyadu-spravi-ta-dotrimannya-rozumnogo-stroku>

перових повісток та часу їх фактичного пересилання адресатові.

Відповідно до ч. 1 ст. 195 «Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою¹.

Підставою для проведення судового засідання у форматі відеоконференції являється подане клопотання сторони справи, при цьому, процесуальне законодавство пред'являє вимоги до граничного строку подачі такого клопотання, який становить – не пізніше ніж за п'ять днів до засідання. Такий строк, на думку законодавця, в повній мірі відповідає потребам часу на розгляд клопотання і вжиття заходів організаційного та інформаційного забезпечення для проведення відеоконференції на належному якісному рівні. Якщо клопотання надходить до суду без дотримання визначеної вимоги, суддя має право таке клопотання відхилити, не задовольнивши його.

Вирішення питання про задоволення клопотання про участь у судовому засіданні шляхом вико-

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

ристання систем відеоконференцзв'язку пов'язано з сукупністю як фактичних дій організаційного характеру, так і процесуальних дій, що оформляються судовими актами. Перш за все, взаємодія між судами виникає при виявленні наявності технічних можливостей для проведення відео зв'язку. Отримати таку інформацію має суд, що розглядає клопотання, заявник вільний від виконання зазначених дій. Суд витребує відомості про наявність справної системи відеоконференцзв'язку та інших обставин, що дають уявлення про наявність або відсутність об'єктивної можливості проведення судового засідання даним способом¹.

Участь сторони, яка знаходиться за межами суду, в судовому засіданні забезпечується завдяки системі відеоконференцзв'язку, якою, згідно Наказу Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 р. № 196, являється комплекс технічних засобів та програмного забезпечення (за посиланням на офіційному веб-порталі судової влади України vkz.court.gov.ua) або інші доступні суду та учасниками судового процесу засоби, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку та відповідають вимогам законодавства².

¹ Черных И. И. Использование видеоконференцсвязи в арбитражном процессе. *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2011. № 10. С. 34.

² Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.04.2020 № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196750-20#Text>

За даними судової статистики, що подана на порталі Судової влади України та відповідних звітах, в режимі відеоконференції окружними адміністративними судами було розглянуто:

- I квартал 2020 р. – 370 справ;
- II квартал 2020 р. – 621 справа;
- III квартал 2020 р. – 1054 справи;
- IV квартал 2020 р. – 1677 справ;
- I квартал 2021 р. – 2946 справ;
- II квартал 2021 р. – 1072 справи¹.

Наведені показники свідчать, що кількість справ, в яких провадження проводилось із застосуванням засобів відеоконференції щоквартально зростала, за виключенням II кварталу 2021 р.

М. Смирнов називає деякі переваги використання технології відеоконференцв'язку при судовому провадженні: 1) підвищується рівень безпеки судової діяльності; 2) значно заощаджується настільки необхідний для суддів час; 3) заощаджуються витрати; 4) прискорюється процедура розгляду справ; 5) зменшується ризик поширення захворювань².

Результати проведеного дослідження дають можливість виділити ряд виявлених невідповідностей та суперечностей між правовими нормами, які покликані врегулювати процедуру електронного документообігу та застосування відеоконференції як форми проведення судового засідання.

¹ Судова статистика. Загальні показники здійснення судочинства. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

² Смирнов М. І. Щодо використання відеоконференцв'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку. *Вісн. Верховного Суду України*. 2004. № 1 (41). С. 38–40. URI: <http://hdl.handle.net/11300/2914>

Так, на рівні Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV визначено, що обов'язок здійснення фіксації процедури розгляду судової справи за допомогою технічних засобів покладається на секретаря судового засідання. Крім того, обов'язковим реквізитом складеного протоколу судового засідання являється електронний підпис секретаря, яким він засвідчує його та приєднує до справи¹.

Тож секретар судового засідання виконує важливу організаційну функцію в ході відправлення правосуддя та надання деяким процесуальним документам законної сили.

Визначеним нормам процесуального законодавства суперечать деякі правила здійснення роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку, які регламентовано Порядком роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 р. № 196, відповідно до абз. 2 п. 8 Розділу II «Основні терміни» якого, у випадку відсутності секретаря його обов'язки, виконує інший працівник апарату суду, який відповідно до своїх обов'язків, визначених нормами процесуального права та по-

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

садовою інструкцією, може працювати з технічними засобами відеозапису¹.

Проте, нормами чинного процесуального законодавства у сфері адміністративного судочинства таких обов'язків для інших працівників апарату суду, крім секретарів судового засідання, не визначено. Крім того, ч. 1 ст. 61 «Особи, які є іншими учасниками судового процесу» Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, визначено чіткий перелік учасників судового процесу, якими крім учасників справи та їх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст². З огляду на цю норму жоден інший працівник апарату суду, незважаючи на його визначені обов'язки, щодо роботи з технічними засобами відеозапису, не може замінити секретаря судового засідання під час триваючого судового процесу. Саме тому, з метою уникнення порушення норм процесуального законодавства щодо кола учасників судового засідання, вбачається необхідним внести зміни до п. 8 Розділу II «Основні терміни»

¹ Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.04.2020 № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196750-20#Text>

² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 р. № 196, виключивши абз. 2 такого змісту:

«У випадку відсутності секретаря його обов'язки, виконує інший працівник апарату суду, який відповідно до своїх обов'язків, визначених нормами процесуального права та посадовою інструкцією, може працювати з технічними засобами відеозапису¹.

Процесуальне законодавство у сфері адміністративного судочинства не передбачає можливості здійснення виконання обов'язків секретаря судового засідання будь-яким іншим працівником суду, єдино можливий випадок – це заміна одного секретаря на іншого, у разі заявлення відводу або ж самовідводу.

Крім того, неможливість здійснити заміну секретаря судового засідання іншим працівником апарату суду визначається нормами того ж Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду, а саме підпункт 2.7 п. 2 Розділу IV. «Порядок проведення су-

¹ Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.04.2020 № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196750-20#Text>

дового засідання в режимі відеоконференції», в якому відзначається, що секретар не повинен залишати без нагляду технічні засоби відеозапису та систему відеоконференцзв'язку, передавати іншим особам пароль та/або електронний ключ, допускати інших осіб до роботи з технічними засобами.

За своїм змістом аналізована норма містить пряму заборону допуску до роботи із системою відеоконференцзв'язку будь-якого іншого працівника апарату суду під час судового засідання.

Підсумовуючи отримані результати дослідження, пропонуємо виділити наступні недоліки чинного процесуального законодавства та нормативних актів, що регулюють процедуру відправлення правосуддя, а саме:

1) закріпити нормативне визначення сутності публічно-владної управлінської функції;

2) закріпити право кожного на справедливий суд безпосередньо в нормах адміністративного процесуального законодавства;

3) виключити з підзаконного нормативно-правового акту норму, яка в супереч чинному процесуальному законодавству передбачає можливість заміни в судовому процесі секретаря засідання іншим працівником апарату суду.

Контрольні запитання та завдання

1. Визначте напрями реформування та вдосконалення організаційних та інших заходів для покращання рівня довіри до судової влади.

2. Наведіть недоліки чинного процесуального законодавства та нормативних актів, що регулюють процедуру відправлення правосуддя.

3. Охарактеризуйте стан контролю та оцінки ефективності адміністративного судочинства.

4. Що можна віднести до критеріїв якості роботи суду?

5. Визначте основні напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання організації здійснення адміністративного судочинства.

6. Хто є суб'єктами публічно-правового спору, та який їх статус?

7. Порівняйте категорії «розумність строків» та «швидкість розгляду» справи.

8. Охарактеризуйте моніторинг та оцінювання, як інструментарій визначення стану відправлення правосуддя.

9. Визначте сутність правової категорії «публічно-правовий спір».

10. Визначте особливості адміністративно-правового регулювання організації здійснення адміністративного судочинства.

Висновки

У навчальному посібнику наведено теоретичні узагальнення та нові шляхи вирішення поставленого наукового завдання щодо дослідження організаційно-правових аспектів адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади, а також шляхів удосконалення організації та здійснення адміністративного судочинства. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку положень і висновків, спрямованих на досягнення поставленої мети:

1. На підставі проведеного аналізу наукових поглядів щодо сутності та правової природи адміністративного судочинства як форми реалізації судової влади доведено, що адміністративне судочинство – це регламентована нормами закону, здійснювана у визначеній процесуальній формі діяльність адміністративних судів, спрямована на захист гарантованих або відновлення порушених суб'єктивних публічних прав фізичних і юридичних осіб рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень у ході реалізації ним своїх функцій і повноважень. Виокремлено групу ознак, що характеризують адміністративне судочинство як форму реалізації судової влади.

2. У межах аналізу ознак, які дають змогу характеризувати юрисдикційну діяльність у сфері адміністративного судочинства, запропоновано авторське тлумачення поняття юрисдикційної діяльності адміністративних судів в умовах формування правового суспільства, яку визначено як межі ком-

петенції адміністративного суду, що сприяють уникненню неоднозначності судової практики та спірних питань між судами щодо повноважень здійснювати розгляд і вирішення публічно-правового спору. З огляду на те, що предметом юрисдикційної діяльності адміністративних судів є публічно-правовий спір, його схарактеризовано як суперечність сторін, що виявляється в сукупності їхніх дій, виражених у певній правовій формі, наділених юридичною значущістю для кожної з них, спрямованих на досягнення певного правового результату та пов'язаних з реалізацією або захистом гарантованих прав, свобод та інтересів у сфері публічного права й нормотворення.

3. Визначено ознаки, що характеризують принципи адміністративного судочинства як вихідні ідеї щодо процедури відправлення правосуддя у формі адміністративного судочинства, які мають усталений характер, є регламентованим на рівні закону правилом поведінки, що має неухильно дотримуватись усіма учасниками та забезпечується державним примусом, закріплюючи авторитетність судових актів, а також слугує засобом заповнення прогалин чинного законодавства у сфері вирішення публічно-правових спорів. Запропоновано розширити наявний перелік принципів реалізації адміністративного судочинства, належне застосування яких забезпечить зростання рівня ефективності адміністративного судочинства та довіри суспільства до адміністративних судів і прийнятих ними рішень.

4. Відзначається, що процес становлення системи адміністративних судів розглядається як об'єк-

тивний історичний процес, обумовлений потребами розвитку демократичного правового суспільства. В ході реформаційних заходів було запроваджено нову систему адміністративних судів, їх формування та запровадження відбувалося в складних соціально-економічних та політичних умовах. З урахуванням потреби юрисдикційного розмежування адміністративних судів та судів інших форм судочинства досліджено визначення категорії «адміністративний суд», як складового елементу системи судів загальної юрисдикції.

Щодо структурної побудови адміністративного судочинства, то вона характеризується наявністю суддівського корпусу, яким забезпечується розгляд і вирішення публічно-правових спорів та апарату суду, що покликаний забезпечувати належну організацію та можливість здійснювати розгляд і вирішення публічно-правових спорів. Саме таке поєднання злагодженої діяльності суддівського корпусу та апарату суду забезпечує високий рівень ефективності адміністративного судочинства. Для судів апеляційної та касаційної інстанцій чинним законодавством передбачено утворення судових палат з розгляду окремих категорій справ.

5. Доведено, що кадрове забезпечення адміністративного судочинства є діяльністю уповноважених органів та осіб, що має характер системності, спрямована на ефективність функціонування суду та наділена такими ознаками, як законність, демократичність, комплексний характер, системність, перспективність, обґрунтованість. Кадрове забезпечення адміністративного судочинства визначено

як урегульовану на нормативному рівні системну, спрямовану на ефективність функціонування суду діяльність уповноважених органів та осіб, що передбачає: визначення потреби в кадрах; визначення рівня кваліфікації кадрів; періодичне підвищення рівня професійної майстерності кадрів; застосування раціональних прийомів роботи з кадрами; стимулювання кадрів для зростання ефективності їх роботи. Метою належним чином організованого та здійснюваного кадрового забезпечення є раціональна та своєчасна реалізація кадрової політики у сфері судочинства для вдосконалення рівня ефективності функціонування адміністративних судів.

6. Зауважено, що характер організаційного забезпечення адміністративного судочинства залежить від правового статусу суб'єкта, який його здійснює. З огляду на це, виокремлено організаційне забезпечення управлінського характеру, яке здійснюється спеціально уповноваженим органом держави, та обслуговуючого характеру, яке здійснюється структурним елементом власне адміністративного суду, а саме його апаратом. Поняття організаційного забезпечення адміністративного судочинства визначено як діяльність уповноважених суб'єктів управлінсько-забезпечувального характеру щодо забезпеченості адміністративних судів належним фінансуванням, високоспеціалізованими та продуктивними кадрами, технічними засобами, інформаційно-аналітичними й науково-методичними матеріалами, а також іншими ресурсами, необхідними для належного відправлення правосуддя.

7. Виокремлено низку ознак, що характеризують інформаційне забезпечення адміністративного судочинства, а саме: 1) передбачає процес отримання, обробки, збирання та захисту інформації; 2) має управлінський характер та обслуговуючий зміст; 3) метою реалізації є задоволення потреб уповноваженого суб'єкта в певній інформації для виконання своїх службових обов'язків; 4) спрямоване на прийняття законних, обґрунтованих і справедливих юрисдикційних рішень; 5) здійснюється визначеними на рівні нормативного акта засобами й методами; 6) наслідком реалізації є сформовані бази даних. На підставі наведених ознак сформульовано авторське визначення поняття інформаційного забезпечення адміністративного судочинства, яким визнано діяльність уповноважених органів і посадових осіб, спрямована на всі види робіт з інформацією для подальшого її використання під час розв'язання публічно-правових спорів. Інформаційне забезпечення адміністративного судочинства схарактеризовано як діяльність, спрямовану на задоволення потреб учасників публічно-правового спору в інформації щодо обставин справи, на основі чого виокремлено низку елементів механізму його реалізації.

8. Сформовано перелік критеріїв і визначено показники стану контролю та оцінювання ефективності реалізації адміністративного судочинства: 1) за критерієм кількісного показника розглянутих за певний період часу справ – визначено кількість справ, що надійшли до суду та показник кількості розглянутих адміністративними судами

(аналізований період 2017–2020 рр.); 2) за критерієм кількісного показника розглянутих справ у межах процесуальних строків – визначено строки провадження в днях, темпи провадження у відсотках, та навантаження на одного суддю (аналізований період 2017–2020 рр.); 3) за критерієм кількісного показника щодо задоволення заявлених вимог – визначено порівняльні данні щодо кількості прийнятих по справі рішень та яка кількість з них задовольнила заявлені вимоги (аналізований період 2017–2020 рр.); 4) за критерієм рівня задоволеності процедурою провадження, діями судді та рішенням по справі – визначено порівняльні показники щодо кількості скасованих або змінених в апеляційному порядку рішень судів першої інстанції (аналізований період 2017–2020 рр.); 5) за критерієм показника розміру витрат державного бюджету на утримання судів – визначено показники щодо кількісного складу суддів, кількості вакантних посад, фактичної чисельності суддів та видатки на утримання судів і потреби у фінансових ресурсах (аналізований період 2019–2021 рр.).

9. Доведено, що адміністративно-правове регулювання організації здійснення адміністративного судочинства реалізується завдяки застосуванню адміністративно-правових норм, які наразі потребують удосконалення, з огляду на що запропоновано внести зміни: 1) до ч. 1 ст. 4 «Визначення термінів» Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, доповнивши визначену норму п. 2-1, який на рівні адміністративно-процесуального законодавства має закріпити визна-

чення поняття «публічно-владні управлінські функції»; 2) до Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, доповнивши його ст. 6-1 «Право на справедливий суд»; 3) до п. 8 розділу II «Основні терміни» Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участю сторін поза межами приміщення суду, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 р. № 196, виключивши абз. 2, який передбачає можливість заміни секретаря судового засідання іншим працівником апарату суду для роботи з технічними засобами відеозапису, як таку, що прямо суперечить нормам Кодексу адміністративного судочинства України.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Б. Питання адміністративної реформи у змісті Загальної концепції державно-правової реформи. *Державно-правова реформа в Україні: тези матеріалів наук.-практ. конф.* Київ, 1997. С. 193–195.
2. Авер'янов В., Лук'янець Д., Педько Ю. Чи забезпечить вітчизняне адміністративне судочинство верховенство права. *Віче.* 2006. № 7–8. С. 35–39. URL: <http://vesche.kiev.ua/journal/181/>
3. Административное право: учебник/под ред. Ю. М. Козлова и Л. Л. Попова. Москва, 2001. 560 с.
4. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України/авт.-упоряд. І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда. Київ: Факт, 2003. 146 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149237732.pdf>
5. Адміністративне право України. Повний курс: підручник/В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС. 2018. 446 с. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2984>
6. Адміністративне право України: підручник/В. В. Галуцько, В. І. Олефір, Ю. В. Гридасов, А. А. Іванищук, С. О. Короєд. Херсон: ХМД, 2013. Т. 1: Загальне адміністративне право. Академічний курс. 393 с.
7. Адміністративне судочинство України: теорія та практика: монографія/кол. авт.; за заг. ред. О. М. Нечитайла. Київ: ВАІТЕ, 2015. 288 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/e/232736.pdf>
8. Александрова Н. В. Основы административного судочинства в Україні: навч. посіб. для юрид. ф-тів та юрид. клінік/за заг. ред. Н. В. Александрової, Р. О. Куйбіди. 2-ге вид., доп. і переробл. Київ: КНТ, 2009. 248 с.
9. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия. *Опыт комплексного исследования.* Москва: Статут, 1999. 712 с.
10. Андрощук О. В. Інформаційні технології та їх вплив на розвиток суспільства. *Центр воєнно-стратегічних досліджень Нац. ун-ту оборони України*

- ім. Івана Черняховського*. 2014. № 1 (50). С. 42–47. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Znpcvds_2014_1_7.pdf
11. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: учеб. для вузов. Москва: ЮНИТИ, 1999. 551 с.
 12. Апаров А. М. Поняття і особливості адміністративної юрисдикції. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 76–80.
 13. Бабяк Н. В. Місце і роль адміністративних судів щодо захисту прав людини та юридичних осіб як важлива умова розвитку демократичних та правових засад української держави. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2016. № 23. С. 42–45. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc23/13.pdf>
 14. Бабяк Н. В. Стан і проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності адміністративних судів України. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ*. Серія юридична. 2016. № 3. С. 124–134.
 15. Бангалорські принципи поведінки суддів. Міжнародний документ від 19.05.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
 16. Бандурка А. М., Тищенко Н. М. Административный процесс: учебник. Харьков: Изд-во НУВД, 2001. 352 с.
 17. Бандурка О. М. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ: підручник. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 480 с.
 18. Баранчик П. О. Принципи адміністративного судочинства: теоретичний підхід до питання визначення та класифікації. *Вісн. Запоріж. нац. ун-ту*. Юридичні науки. 2012. № 2 (1). С. 165–174. URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2012-1/28.pdf>
 19. Бевзенко В. Критерії адміністративної юрисдикції. *Судебно-юридическая газета*. 29.05.2020. URL: <https://bit.ly/3gHTYAK>

20. Безнасюк А. С., Рустамов Х. У. Судебная власть: учеб. для вузов. Москва: Юнити-Дана, 2002. 455 с.
21. Безпалова О. І., Мандичев Д. В. Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення діяльності господарських судів України. *Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ.* 2019. № 4. С. 39–48. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8108>
22. Берназюк Я. Як зберегти баланс забезпечення справедливого публічного розгляду справи та дотримання розумного строку. *Судебно-юридическая газета.* 2018. 27 листоп. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/129577-yak-zberegiti-balans-zabezpechennya-spravedlivogo-publichnogo-rozglyadu-spravi-ta-dotrimannya-rozumnogo-stroku>
23. Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. Київ, 2011. 303 с.
24. Білоус О. В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі: призначення та зв'язок із завданням адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2019. Спецвип. Т. 2. С. 122–124.
25. Бітов А. І. Характеристика процесуальної форми адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр./редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін [та ін.]; МОН молодь спорт України; НУ ОЮА.* Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 46. С. 330–339. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1276>
26. Блажівський Є. М. Критерії ефективності протидії злочинності. *Форум права.* 2012. № 4. С. 109–113. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_19
27. Блінова Г. О. Понятие и содержание информационного обеспечения органов публичной администрации. *Leges si Viata.* 2018. № 12. С. 17–21.
28. Бондар С. Організаційне забезпечення діяльності адміністративних судів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2010. № 18. С. 588–596.

29. Бондарчук С. А. Принципи адміністративного судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 18 с.
30. Борко А. Л. Адміністративно-правове регулювання статусу і повноважень Державної судової адміністрації України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 53–59. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5519>
31. Борко А. Л. Організаційно-правове забезпечення діяльності адміністративних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2009. 220 с.
32. Бурбика М. М. Адміністративний процес України (у схемах): навч. посіб. *Сумськ. держ. ун-т*. 2019. 108 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/72609/1/Burbyka_administratyvnyi.pdf
33. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>
34. Вербіцька М. В., Семенюк В. О. Межі адміністративної юрисдикції: спірні питання. *Юрид. наук. електрон. журн*. 2020. № 3. С. 200–203. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/50.pdf
35. Верховний Суд: з Україною чи без? *Укр. ін-т майбутнього*. 14.06.2021. URL: <https://uifuture.org/publications/verhovnyj-sud-z-ukrayinoyu-chy-bez-2/>
36. Виборчий кодекс України: Закон від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#top>
37. Виконавча влада і адміністративне право/за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Ін-Юре, 2002. 668 с.
38. Винокурова І. Проблеми кадрового забезпечення адміністративного судочинства. *Вісн. нац. акад. прокуратури України*. 2009. № 4. С. 78–83. URL: http://www.visnyknapu.gp.gov.ua/files/issues-2009/Visnyk-NAPU_4_2009.pdf

39. Висновок № 14 Консультативної ради європейських суддів Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/168074816b>
40. Висновок № 20 (2017) «Про роль судів у забезпеченні єдності застосування закону» Консультативної ради європейських суддів від 10 листопада 2017 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/opinion_20_UA.pdf
41. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20 січня 2016 року № 1-в/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-16#Text>
42. Гавкалова Н. Л. Кадровий потенціал як основа розвитку кадрового менеджменту. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2014. № 3. С. 4–14.
43. Гавриляк О. О., Миронов Ю. Б. Організаційний механізм управління діяльністю підприємства. URL: <http://kerivnyk.info/2012/04/gavryljak.html>
44. Гаврильців М., Лук'янова Г. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 5. С. 136–141. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/25.pdf>
45. Гарматюк О. Механізми попередження і розв'язання конфліктів в антикризовому управлінні. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2010. Вип. 1 (3). С. 50–55. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2010/10gookau.pdf>
46. Грибок І. Поняття, структура та зміст інституту оскарження. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2003. № 9. С. 23–28.
47. Декларація про державний суверенітет України. Декларація від 16.07.1990 № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

48. Денисова Д. О. Принципи адміністративного судочинства на сучасному етапі реформування судової системи України. *Scientific Research In XXI Century*. 2020. Вип. 7. С. 117–124. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/1239>
49. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наук. доп./авт. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка, д-ра політ. наук, проф. К. О. Ваценка, д-ра соціол. наук, проф. Ю. П. Сурміна (кер. проекту). Київ: НАДУ, 2012. 72 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monografiy/08295121-aecf-499c-a114-9a08b5d8841c.pdf
50. Джафарова М. В. Принципи адміністративного процесуального права у новітніх умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. Серія: «Юридичні науки». 2019. Вип. 1. С. 54–57. URL: <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/14/11>
51. Джафарова М. В. Суб'єкт владних повноважень: теоретичні та прикладні проблеми визначення. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. Серія «Юридичні науки». 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 30–33. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2416>
52. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» 86-го пленарного засідання (Венеція, 25–26 берез. 2011 р.) на тему «Верховенство права». URL: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDDL-AD\(2011\)003rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDDL-AD(2011)003rev-ukr)
53. Дослідження якості роботи судів з використанням методології карток громадянського звітування: навч. посіб. *Проект USAID «Україна: верховенство права»*. Київ, 2010. 128 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/UROL_CRC_Manual_UKR_DRAFT_20.08_10_.pdf
54. Дудченко О. Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді: монографія. Харків: Право, 2015. 160 с.

55. Дяченко С. В., Зборовська Н. О. Принцип розумних строків у цивільному судочинстві. *Південноукр. правнич. часоп.* 2019. № 3. С. 110–113. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/3/28.pdf>
56. Енциклопедичний словник з державного управління/уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
57. Жалинский А. Э. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Ленинград: Высш. шк., 1980. 212 с.
58. Жушман М. В. Спори, що виникають з виборчих правовідносин, у контексті юрисдикції адміністративних судів. *Актуальні проблеми застосування Цивільного процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства України: тези доп. та наук. повідомл. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 січ. 2007 р.)*/за заг. ред. проф. В. В. Комарова. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2007. С. 261.
59. Застосування системи оцінювання роботи суду: метод. посіб. Розробл. та рек. експертами Проекту USAID «Справедливе правосуддя». Затверджено Радою суддів України. Київ, 2016. 182 с. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/cpeguidelines2016web-60a66d2465.pdf>
60. Звіт про огляд витрат державного бюджету у сфері судової влади станом на 01.01.2021 р. *Державна судова адміністрація України*. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/20_zvit_vitrat_sud_vladi.pdf
61. Здоровець С. В. Застосування принципу справедливості у новітньому судочинстві України (матеріально-правовий аспект). *Протокол. Юридичний інтернет-ресурс.* 16.05.2019. URL: [https://protocol.ua/ru/zastosuvannya_printsipu_spravedlivosti_u_novitnomu_sudochinstvi_ukraini_\(materialno_pравoviy_aspekt\)/](https://protocol.ua/ru/zastosuvannya_printsipu_spravedlivosti_u_novitnomu_sudochinstvi_ukraini_(materialno_pравoviy_aspekt)/)

62. Ігонін Р. В. Концептуальні проблеми забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції: адміністративно-правовий вимір: монографія. Ірпінь: Нац. ун-т ДІТС України, 2012. 388 с.
63. Історія вчень про державу і право: хрестоматія для юрид. вузів і ф-тів/за ред. Г. Г. Демиденка. 2-ге вид., допов. і змін. Харків: Легас, 2002. 568 с.
64. Кагановська Т. Є. Кадрове забезпечення державного управління в Україні: [монографія]. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна: 2010. 330 с.
65. Кадрова політика в суді: сучасний досвід: посібник. Розроблено у співпраці з експертами проекту (USAID) «Україна: верховенство права». Київ, 2016. 321 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Book_HRM_Interactive.pdf
66. Кадрова політика і державна служба: навч. посіб./ С. М. Серьогін, Н. Т. Гончарук, Н. А. Липовська [та ін.]; за заг. ред. проф. С. М. Серьогіна. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2011. 352 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/2ac16d51-3497-40ea-94b0-5d6ac62c7282.pdf
67. Капля О. М. Доступність судового захисту як принцип адміністративного судочинства України. *Вісн. пенітенціар. асоціації України*. 2017. № 2. С. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bpau_2017_2_10
68. Качур І. А. Інститут адміністративної справи в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2018. 225 с. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/dissertation_Kachuk_I_A.pdf
69. Кирилюк Р. І. Про сутність категорії «організаційне забезпечення» щодо діяльності судів. *Публічне право*. 2012. № 2. С. 42–48. URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2012/6/Kiriluk.pdf>
70. Ківалов С. В., Біла-Тіунова Л. Р. Теоретико-правові засади адміністративного судочинства: проблеми і перспективи. *Публічно-правова доктрина України*. 2013. Т. 2. С. 328–348.

71. Кліщенко В. О. Історико-правовий генезис інформаційного забезпечення діяльності окружних адміністративних судів України. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2020. № 2. С. 230–232. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/61.pdf
72. Князев В. Велика Палата Верховного Суду: ліквідувати не можна залишити. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1006220/>
73. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 245 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/16JMAP8eUb5PX3KxTdPwCewYSbu5ctnUj/view>
74. Ковалів М. В., Гаврильців М. Т., Стахура І. Б. Адміністративне судочинство: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2014. 596 с. URL: <http://dcmaup.com.ua/assets/files/administrativne-sudochinstvo.pdf>
75. Ковалів М. В., Єсімов С. С. Адміністративне судочинство як форма здійснення судової влади. *Наук. зап. Львів. ун-ту бізнесу та права.* 2017. № 18. С. 31–35. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3104>
76. Ковалів М. В., Стахура І. Б. Принципи адміністративного судочинства: поняття, зміст, система. *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* 2014. № 4. С. 174–184. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1934/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2.pdf>
77. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
78. Козачук Д. А. Пропорційність як засада здійснення адміністративного судочинства у світлі оновлення процесуального законодавства в Україні. *Правові*

- та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.). У 2-х т. Т. 2/відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Гельветика, 2018. С. 29–31.
79. Колесник В. А. Особливості публічно-правових спорів у контексті формування повноважень органів публічної влади. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 2 (59). Ч. 1. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/download/178427/182809>
 80. Комзюк А. Т., Бевзенко В. М., Мельник Р. С. Адміністративний процес України: навч. посіб. Київ: Прецедент, 2007. 531 с.
 81. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top
 82. Константий О. До питання поняття, предмета, методу і системи адміністративного судочинства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 86–90. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/17.pdf>
 83. Конституційне подання 45 народних депутатів щодо відповідності конституції ряду нормативних актів України URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_395_2020.pdf
 84. Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>
 85. Конституція України: наук.-практ. коментар/ В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; ред. кол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. Харків: Право; Київ: Концерн «Видавничий Дім “Ін Юре”», 2003. 808 с.
 86. Конституція України: наук.-практ. коментар/редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад.

- правн. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.
87. Кравчик М. Б. Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.10. Львів, 2015. 217 с.
88. Кравчук В. Зміст принципу правової визначеності як необхідної складової верховенства права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4 (20). С. 10–15 URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/download/870/858>
89. КС: Ліквідація Верховного Суду України – неконституційна. *Finbalance. Фінанси та економіка*. 20.02.2020. URL: <https://finbalance.com.ua/news/ks-likvidatsiya-verkhovnoho-sudu-ukrani-nekonstitutsiyna>
90. Кузьменко О. Адміністративна юстиція в Україні: навч. посіб. Київ: Атіка. 2007. 156 с.
91. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія. Київ: Атіка, 2004. 288 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kuibida_Roman/Reformuvannia_pravosuddia_v_Ukraini_stan_i_perspektvyv/
92. Куценко Б. Д. Адміністративно-правовий статус державної судової адміністрації України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 Київ, 2016. 223 с.
93. Литвин Н. А. Інформаційне забезпечення діяльності третейських судів в Україні. *Інформація і право*. 2011. № 3 (3). С. 77–83.
94. Макушев П. В. Система інформаційного забезпечення державної виконавчої служби України та персональні дані як їх складові. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 70–77.
95. Маляренко В. Т. Новий етап в історії Верховного Суду України. *Вісн. Верховного Суду України*. 2003. № 1. С. 12–19.
96. Мандичев Д. В. Поняття адміністративно-правового статусу органу виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2010. № 5. С. 117–121.
97. Манжула А., Янко О. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ на тлі становлення демократич-

- них процесів в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 82–85.
98. Марочкін І. Є., Сібільова Н. В., Тихий В. П. Організація судових та правоохоронних органів: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків: ТОВ «Одіссей», 2007. 528 с.
99. Мартиновський В. В. Проблема класифікації адміністративно-юрисдикційних проваджень. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 24. С. 85–91.
100. Матузов Н., Малько А. Теория государства и права. Москва: Юристъ, 2004. 245 с.
101. Мацюк В. Я. Використання інформаційного ресурсу підрозділами податкової міліції для прийняття управлінського рішення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2004. 208 с.
102. Мельник М. Г. Зміст категорії «кадрове забезпечення» щодо діяльності судів: теоретичні підходи до визначення. *Вісн. Вищої ради юстиції*. 2011. № 2 (6). С. 6–13. URL: http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik06_01.pdf
103. Мілієнко О. А. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2016. 18 с.
104. Мірошніченко Ю. Р. Проблеми конституційно-правового забезпечення принципу єдності судової практики. *Прикарпат. юрид. вісн.* 2017. Вип. 1 (16). Т. 3. С. 62–66. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/13.pdf
105. Москвич Л. Концепція оцінки ефективності судової системи. *Вісн. Акад. правових наук України: зб. наук. пр.* Харків Право. 2012. № 2 (69). URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2457/1/Moskvich_190.pdf

106. Мосумова А. К. Кадрове забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування: дис. ... д-ра філософії: спец. 074 «Публічне управління та адміністрування»/Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. Київ, 2021. 241 с. URL: https://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Dysertatsiia_Mosumava-A..pdf
107. Назарова І. В. Принцип добросовісності в праві: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01/Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2020. 234 с.
108. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України/О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов та ін.; за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 704 с.
109. Научная организация труда в управлении производственным коллективом: общетрасл. науч.-метод. рек. Москва: Экономика, 1991. 120 с.
110. Ніколенко Л. М. Розмежування господарської, цивільної та адміністративної судових юрисдикцій. *Актуальні питання розвитку та становлення господарського права та процесу, їх взаємодія з іншими галузями права: наук. зб./за заг. ред. Л. М. Ніколенко. Маріуполь: МДУ, 2011. С. 137–154.*
111. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, 2010. 304 с.
112. Овсяннікова О. О. Доступність правосуддя як чинник, що впливає на формування громадської думки щодо судової влади. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 48–54. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/4_2018/part_1/11.pdf
113. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. Харків: Право, 2008. 304 с.
114. Олефіренко Н. Адміністративно-правовий статус адміністративного суду в Україні. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 152–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_22

115. Оліфіренко Л. Д. Роль кадрового менеджменту в механізмі судового адміністрування в умовах реформування судової системи України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 3. С. 176–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpec_2015_3_25
116. Організація роботи суду: навч. посіб./І. Є. Марочкін, Л. М. Москович, О. М. Овчаренко та ін.; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків: Право. 2012. 256 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSI_BNIKI_2012/ORS_2012.pdf
117. Павленко Н. Г. Презумпція винуватості в адміністративному судочинстві. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2016. № 2. С. 78–79. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/23.pdf
118. Пасенюк О. Адміністративне судочинство: стан та напрямки розвитку. *Вісн. Вищого адмін. суду України*. 2011. № 3. С. 3–18.
119. Пасенюк О. М. Розвиток адміністративної юстиції як складова адміністративної та судової реформи. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_51
120. Пасенюк О. Підходи до удосконалення законодавства та практики у сфері розмежування видів судової юрисдикції. *Вісн. Вищого адмін. суду України*. 2009. № 1. С. 3–9.
121. Педько Ю. С. Становлення та правове регулювання адміністративної юстиції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. 2003. 230 с.
122. Петришина М. Д. Сутність юрисдикції адміністративного суду. *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2017. № 29. Т. 1. С. 98–101. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2017_29(1)_27)
123. Петрухин И. Л. Проблема судебной власти в современной России. *Государство и право*. 2000. № 7. С. 15–21.
124. Пипяк М. І. Адміністративний суд в системі державних органів України: дис. ... канд. юрид. наук:

- 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Львів, 2016. 191 с.
125. Писаренко Н. Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2019. 33 с.
126. Писаренко Н. Б. Розмежування юрисдикції судів щодо вирішення спорів за участю суб'єктів владних повноважень. *Право України*. 2011. № 4. С. 59–64.
127. Писаренко Н. Б., Сьоміна В. А. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення): монографія. Харків: Право, 2012. 136 с.
128. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): монографія/Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2008. 240 с.
129. Пономарьов О. В. Адміністративно-правовий статус Антимонопольного комітету України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2009. 18 с.
130. Посібник зі статті 6 «Право на справедливий суд (цивільна частина)». 77 с. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/Guide_Art_6_UKR.pdf
131. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 січня 2019 р. у справі № 822/160/16. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79439706>
132. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29 листопада 2019 року у справі № 818/154/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86000086>
133. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» від 20.05.2013 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13#Text>

134. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17.10.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text>
135. Потапенко С. В. Диспозитивність як принцип адміністративного процесу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2010. 19 с.
136. Потапенко С. В. Система принципів адміністративного процесу України та проблеми їх класифікації. *Форум права*. 2010. № 2. С. 403–408. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10pcvpik.pdf>
137. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту/В. Б. Авер'янов, М. А. Бояринцева, І. А. Кресіна, Д. М. Лук'янець; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Наук. думка, 2007. 582 с.
138. Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наук. зап.* Т. 103. Юридичні науки. С. 53–55. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3845/Pryimak_Pryntsyp_pravovoi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
139. Притика Д. М. Правові засади організації і діяльності господарської юрисдикції та шляхи їх удосконалення. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2003. 328 с.
140. Про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України: Указ Президента України від 01.10.2002 № 889/2002 (частково втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889/2002#Text>
141. Про вдосконалення мережі адміністративних судів України: Указ Президента України від 16.10.2008 № 941/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941/2008#Text>
142. Про визначення судової юрисдикції щодо вирішення справ за скаргами (позовними заявами) на рішення, дії чи бездіяльність органів дізнання,

- слідства та прокуратури [...]: Лист Вищого адміністративного суду від 12.03.2011, 11.03.2011 № 334/8/13-11, № 259/0/4-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0334760-11#Text>
143. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах: Закон України від 05.06.2009 № 1475-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1475-17#Text>
144. Про внесення змін до мережі адміністративних судів України: Указ Президента України від 12.11.2014 № 866/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866/2014#Text>
145. Про внесення змін до Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 23.04.2020 № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196750-20#Text>
146. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 4. Ст. 43 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/conv#Text>
147. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 15. Ст. 128 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>
148. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України: Рішення Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text>
149. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента

- України від 22.07.1998 № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>
150. Про кількісний склад суддів адміністративних судів: Указ Президента України від 16.05.2007 № 417/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417/2007#Text>
151. Про кількість суддів Апеляційного суду України, Касаційного суду України та Вищого адміністративного суду України: Указ Президента України від 07.11.2002 № 995/2002 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995/2002#Text>
152. Про Концепцію судово правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 18 квітня 1992 р. № 2296-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>
153. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.2017 № 455/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017#Text>
154. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 38. Ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
155. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#top>
156. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31. Ст. 545 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#Text>
157. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text>

158. Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 № 3018-III (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14/ed20020207#top>
159. Про утворення місцевих адміністративних судів, затвердження їх мережі: Указ Президента України від 16.11.2004 № 1417/2004 (перша редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004/ed20041116#Text>
160. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: сутність, особливості та завдання. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро 12–13 січ. 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. С. 76–78. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/3266>
161. Пчелін В. Б. Сутність інформаційного забезпечення адміністративного судочинства України. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія «Право». 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 22–25. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32766/1/СУТНІСТЬ%20ІНФОРМАЦІЙНОГО%20ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20%20АДМІНІСТРАТИВНОГО%20СУДОЧИНСТВА%20УКРАЇНИ.pdf>
162. Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (конттури ідеалу). *Право України*. 2010. № 3. С. 19–23.
163. Раца В. А. Гносеологічний аспект поняття «інформаційне забезпечення діяльності судів». *Вісн. кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 109–115. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2016_Ratsa.pdf
164. Рекомендації науково-практичної конференції «Організація роботи та адміністрування в господарських судах України»/ухвал. у м. Харкові 24.04.2013 р. 12 с. URL: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/pages/140>

165. Решота В. В. Європейські стандарти адміністративної юстиції. *Державне управління: теорія та практика*. 2006. № 1. 6 с. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/POLITICHNI/07-RESCHOTA.pdf>
166. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 4 вересня 2018 року у справі № К/9901/47078/18.
167. Рішення Житомирського окружного адміністративного суду від 3 березня 2021 року по справі № 240/18875/20. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/95306160>
168. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини третьої статті 307, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va04p710-20#Text>
169. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Карякіна Едуарда Сергійовича, товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий дім “Еко-вугілля України”» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини першої статті 79 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 24 червня 2020 року № 6-р(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va06p710-20#Text>
170. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>
171. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з

- положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-11#Text>
172. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>
173. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих [...]: Рішення Конституційного суду України від 18.02.2020 № 2-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>
174. Розвиток промисловості на інвестиційно-інноваційних засадах [Текст]/М. М. Єрмошенко, С. А. Єрохін, В. М. Шандра та ін.// Організаційно-економічні аспекти інноваційного оновлення національної економіки: [кол. наук. моногр.]. Розд. 2.1/за ред. М. М. Єрмошенка, С. А. Єрохіна. Київ: НАУ, 2008. С. 60–77.
175. Русанова І. О., Юревич І. В. Деякі питання судового кадрового менеджменту. *Форум права*. 2016. № 4. С. 277–282. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2016_4_45.pdf
176. Сальвіа Микеле де. Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской

- конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. URL: https://www.srji.org/upload/iblock/a63/1de_sal_via_m_pre_tsedenty_evropeyskogo_suda_po_pravam_chelove.pdf
177. Сердюк О. В. Європейські стандарти як чинник формування національних моделей оцінювання якості діяльності суду. *Юрид. наук. електрон. журн.* 2015. № 6. С. 232–235. URL: http://lsej.org.ua/6_2015/67.pdf
178. Серединський В. В. Кадрове забезпечення адміністративного судочинства: визначення поняття. *Наук. вісн. Акад. муніцип. упр.* Серія «Право». 2015. Вип. 2. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvamu_pr_2015_2_30.pdf
179. Ситніков О. Ф. Адміністративне судочинство як форма захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина. *Право і безпека.* 2013. № 1 (48). С. 86–90. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pib_2013_1_20.pdf
180. Сімоненко В., Вертелецький Т. Система оцінювання роботи суду як засіб підвищення довіри громадськості до судової системи. Практичний звіт. Київ; Сингапур, 2016. 65 с. URL: https://ck.court.gov.ua/userfiles/2016_Judiciaryofthe%20Future_Conference_COJ_FAIR_Paper_UKR.pdf
181. Сірий М. І., Тертишник В. М. Судочинство. *Юридична енциклопедія: в 6 т./відп. ред. Ю. С. Шемшученко.* Київ: Укр. енцикл. Т. 5. 736 с.
182. Скакун О. Ф. Теория государства и права: учебник. Харьков: Консум, 2000. 704 с.

183. Скрипченко В. О. Принципи адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2020. 207 с.
184. Словник іншомовних слів/за ред. члена-коресп. АН УРСР О. С. Мельничука. Київ, 1974. 865 с.
185. Словник української мови: в 11 т./АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка. 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovyuk/slovyuk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh
186. Смирнов М. І. Щодо використання відеоконференцзв'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку. *Вісн. Верховного Суду України*. 2004. № 1 (41). С. 38–40. URI: <http://hdl.handle.net/11300/2914>
187. Смокович М. Адміністративне судочинство як елемент конституційного ладу. *Юридична Україна*. 2011. № 9. С. 23–28.
188. Смокович М. І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія. Київ: Юрінком Інтер. 2012. 304 с.
189. Соловійова О. М. Принципи адміністративної процедури. *Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. Серія: Право. Харків, 2011. № 988. Вип. 10. С. 149–155. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1770>
190. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2012. № 2. С. 40–43. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/40.pdf
191. Стрижак А. А. Державне управління забезпеченням діяльності судів загальної юрисдикції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07/Ін-т законодавства ВР України. Київ, 2005. 183 с.
192. Стрижак А. А. Судове управління в Україні: теоретичні основи і правове регулювання: монографія. Ужгород: Патент. 2004. 120 с.
193. Судді ВС ознайомилися з практикою ЄСПЛ, дискусійними питаннями в науці, досвідом США щодо

- етики та комунікації суддів. 7 грудня 2020 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1036418/>
194. Судді ВС розповіли колегам із першої інстанції про запобіжники скасування судових рішень. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1102143/>
195. Судова статистика. Загальні показники здійснення судочинства. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/
196. Сырых В. М. Методы измерения при обобщении судебной практики. *Труды Всесоюз. науч.-исслед. ин-та сов. законодательства*. Москва, 1975. Вып. 2. С. 60–65.
197. Терещенко Л. О., Матієнко-Зубенко І. І. Інформаційні системи і технології в обліку: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 187 с.
198. Тимошенко К. О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Київ, 2013. 20 с.
199. Тимченко Т. П. Принцип об'єктивної (судової) істини: еволюція доктрини і законодавства. *Юридична Україна*. 2010. № 5 (89). С. 89–95.
200. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса: учебник. Москва: Норма. 1998. 790 с.
201. Тлумачний словник української мови/за ред. проф. В. С. Калашника. Харків: Прапор, 2002. 992 с.
202. Томчук М. Велика Палата Верховного Суду: відсутність єдності у найвищому судовому органі. *Союз юристів України*. URL: <https://lawyersunion.org.ua/velyka-palata-verhovnogo-sudu-vidsutnist-yednosti-u-najvyshhomu-sudovomu-organi/>
203. Трегубов Е. Л. Проблеми здійснення захисту прав громадян адміністративними судами України. *Часоп. Акад. адвокатури України*. 2010. № 6. С. 1–6.
204. У КАС ВС вперше провели засідання у режимі відеоконференції за новою процедурою. *Юрид. га-*

- zeta online*. 15 квіт. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/u-kas-vs-vpershe-proveli-zasidannya-u-rezhimi-videokonferenciyi-za-novoyu-proceduroyu.html>
205. Ульяновська О. В. До питання про сутність якісного кадрового забезпечення судів. *Митна справа*. 2014. № 1. С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2014_1%282.2%29_4
206. Хаманева Н. Ю. Теоретические проблемы административно-правового спора. *Государство и право*. 1998. № 12. С. 29–36.
207. Хливнюк А. М. Правовий статус Державної судової адміністрації України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10/Акад. адвокатури України. Київ, 2009. 20 с.
208. Хлібороб Н. Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Львів, 2012. 22 с. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/15458>
209. Черных И. И. Использование видеоконференцсвязи в арбитражном процессе. *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2011. № 10. С. 32–36.
210. Черняхович І. Е. Поняття публічно-правового спору та його розмежування із суміжними поняттями «публічно-правовий конфлікт», «державно-правовий конфлікт», «адміністративно-правовий спір». *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 108–112. URL: http://www.pp-law.in.ua/archive/2_2018/25.pdf
211. Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2017. 40 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2580>
212. Шевцова Н. Застосування принципів диспозитивності та офіційності в адміністративному судочинстві. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 72–75.

213. Шевченко А. В. Адміністративно-правове забезпечення кадрової роботи в судовій системі України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 40 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/40429>
214. Шергин А. П. Административная юрисдикция. Москва, 1979. 215 с.
215. Шпенова П. Ю. Завдання та функції апарату суду, їх значення в організаційному забезпеченні судової діяльності. *Часоп. цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 5 (32). С. 132–140.
216. Шруб І. В. Функціонування адміністративних судів в Україні: організаційно-правові засади та їх реалізація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2009. 22 с.
217. Яремко В., Сліпушко О. Новий словник української мови. Київ: Аконіт, 2008. 928 с.
218. Judging Judges: Securing Judicial Independence by Use. *Judicial Performance Evaluations I Fordham Urban Law Journal*. 2001. Vol. 29. Issue 3. Art. 11. URL: <http://www.nyuujlpp.org/wp-content/uploads/2014/11/Penny-White-Judging-Judges-Securing-Judicial-Independence.pdf>

Авторський колектив

БОРОВИК Андрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, академік Академії адміністративно-правових наук України, академік Міжнародної кадрової академії, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (загальна редакція, підрозділи 1.2, 2.4);

МАХАРИНЕЦЬ Дмитро Євгенійович – кандидат юридичних наук, суддя Рівненського окружного адміністративного суду (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2);

ДРОЗД Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук України, начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ України (підрозділ 1.1);

ДЕМ'ЯНЧУК Віталій Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 2.1);

ДЕРЕВ'ЯНКО Наталія Зеновіївна – доктор філософії в галузі права, член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук України, член-кореспондент Міжнародної кадрової академії, завідувач кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 1.3);

ТОМЧУК Андрій Валерійович – кандидат юридичних наук, суддя Вінницького окружного адміністративного суду (підрозділ 2.3).

Навчальне видання

**А. В. Боровик, Д. Є. Махаринець, О. Ю. Дрозд,
В. А. Дем'янчук, Н. З. Деревянко, А. В. Томчук**

**АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО
ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ
ВЛАДИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ**

Навчальний посібник

Редактор *Л. А. Боровик*
Технічний редактор *М. Б. Філіпович*

Підписано до друку 29.07.2022 р. Формат 60×84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура School Book АС. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,11. Тираж 300.
Замовлення № 0122-024.

Віддруковано з готового оригінал-макета.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424
від 04.10.2018 р.